

Tammsaare
...ingas -le...
...ngi 40 lavate...
...ealhuigas
...H. Tammsaare
...hite...
...ringud

Tammsaare
dramatiseerimiseks
on ainult üks
seadus- et ei ole
seadust“
(1973)

MUUSEUM

Muuseumimaastik

MUUSEUM
Eesti Muuseumiühingu ajakiri
NR 1 (31) 2012

PEATOIMETAJA
Piret Õunapuu
piret.ounapuu@erm.ee

TEGEVTOIMETAJA
Heli Nurger
heli.nurger@gmail.com

TOIMETAJA
Ivi Tammaru
ivi.tammaru@erm.ee

TOIMETUSE KOLLEEGIUM
Piret Õunapuu, Tiina-Mall Kreem,
Mariann Raisma, Marge Rennit,
Aivar Pöldvee

RESÜMEEDE TÖLGE
Tiina Mällo

KÜLJENDUS
Ivi Tammaru

KUJUNDUSMAKETT
Kristjan Mändmaa, Indrek Sirkel

TRÜKIKODA
Ecoprint

Trükitud FSC sertifikaadiga paberile
looduslike õlide ja vaikude baasil
valmistatud värvidega. © Ecoprint

Ajakirja väljaandmist toetavad
Eesti Kultuurkapital,
Hasartmängumaksu Nõukogu,
Eesti Rahva Muuseum.

ISSN 1406-3484

ESIKAANEL: Näitus „A. H. Tammaaare – meie oma- kosmose looja ja Eesti teatri- loome kandjaid (1921–2006)“ A. H. Tammaaare Muuseumis Vargamäel FOTO: Aune Suve	TAGAKAANEL: Johannes Pääsuke pildis- tamisretkel Eesti Rahva Muuseumi 1913. aasta juunis. ERM Fk 214:19

PEATOIMETAJALT

Piret Õunapuu

„Maastik“ on väga lai mõiste, millest vahepeal kujunes lausa üleekspluateeritud parasiit-sõna. Küll olid meil mälu-maastikud, kultuurimaastikud, teatrimaastikud jne jne.

Ajakiri võttis siiski julguse lahata muuseumimaastikku ja leida selle erinevaid aspekte. Teema omandas ka rahvusvahelised mõtmed, käesolevas numbris saab sõna kaks välisautorit. Tegelikult on ehe maastik ja muuseum omavahel tihti vägagi seotud ning toetavad ja täiendavad teineteist. Sissejuhatav artikkel teema kohta pärineb Paul Basu sulest, kelle peamiseks uurimisalaks ongi maastik ja selle suhe kultuuripärandisse. Seda probleemi on ta lahanud nii teoreetiliselt mitmes ülikoolis loenguid pidades kui ka praktiliselt ise näitusi tehes. Eelkõige oma kogemustest ta kirjutabki.

Konkreetsed reaalsed maastikud on teemaks nii Rannarahva muuseumi kui Tammaaare muuseumi Vargamäel puhul. Huvitava seose lilledel abil kujundatava maastiku, mälestuste ja muuseumi vahel leiab oma kogemustest Norra Gamle Hvami muuseumi töötaja Mari Marstein. Omamoodi maastikku eksponeeris ka Harjumaa muuseum näitusega „Elu Kehra tehase korstna all“. Ajalooline ülevaade meie muuseumimaastiku kujunemise erinevatele etappidele on selle ala asjatundja Mariann Raisma sulest.

Muuseumi turismi-maastikule sobitavad Eesti Kunstimuuseumi kogemuse põhjal Kristina Aimla ja Kerttu Männiste. Nende soovitusel võivad küll mõnele väikesele muuseumile kaugeks jääda, aga kindlasti peab paika, et koostöö ja paindlikkus on olulised igal tasandil.

Möödupuu rubriigiks on seekord aasta kõige suurem mõõduvõtmine muuseumide vahel ehk Eesti Muuseumide Aastaaahindade 2011. aasta laureaadid. Laureaatide esitlus selle aasta alguses oli üritus, mille kohta on olnud kuulda kiidusõnu. Tore, et muuseumimaastikul on nii palju nii tugevaid tegijaid!

Ajakirjale teema leidmine pole kunagi eriti lihtne olnud. Järgmise numbriga läks aga teisiti! Juba pool aastat tagasi küsis üks tore kolleeg, kas ajakirjanumbri teemaks ei võiks olla „Muuseumitöötaja“. See mõte oli nii hea, et otsus tuli kohe. Muuseumitöötaja on see, kes kujundab muuseumi näo. Tihti samastab ta ennastki muuseumiga. Nii olen mina mitme sõbra telefonis nimega „Muuseum“. Ilmselt sellepärast, et ma seltskonnas muust eriti ei räägigi kui muuseumist. Üleminekuks sellele teemale on meie käesoleva numbriga rubriigis „Ikkagi inimene“ tulihingeline kunstiteadlane ja muuseumitöötaja Mai Levin. Seda, kui põnev ja huvitav on muuseumitöötaja töö otsimise tee, saab lugeda ka Aleksandra Murre artiklist.

Tagakaanel astub aga 1913. aastal välitöödel muuseumitöötaja, kellest sai alguse eesti film ja kes on otsene põhjus käimasolevale filmiaastale – legendaarne Johannes Pääsuke Eesti Rahva Muuseumist.

<u>PÄEVATEEMA</u>	MUUSEUM, MAASTIK JA LUGUDE JUTUSTAMISE RUUM NENDE VAHEL — PAUL BASU —	LK 5
<u>LUUBI ALL</u>	MAASTIK RANNARAHVA MUUSEUMIS — MAIVI KÄRGINEN —	LK 12
	AJALOOListE TAIMELIIGID LOOVAD MUUSEUMIS MÄLESTUSTE MAASTIKU — MARI MARSTEIN —	LK 15
	MUUSEUMID TURISMIMAASTIKUL — KRISTINA AIMLA, KERTTU MÄNNISTE —	LK 18
<u>MÖÖDUPUU</u>	EESTI MUUSEUMIDE AASTAAUHINNAD 2011 — MARJU REISMAA —	LK 22
<u>NÄITUSED</u>	TARTU TÄHETORN – TEADUSAJALOO PÄRL — TÖNU VEEK —	LK 28
	MAASTIKUGA MUUSEUM — AUNE SUVE —	LK 31
	ELU KEHRA TEHASE KORSTNA ALL — TIINA-MALL KREEM —	LK 35
<u>IKKAGI INIMENE</u>	MEIE MAI Intervjuu kunstiajaloolase Mai Leviniga — TIINA-MALL KREEM —	LK 38
<u>ICOM</u>	KAASAV MUUSEUM Hetkeolukord ja võimalused ICOMi konverentsidelt — AGNES ALJAS —	LK 42
<u>AJA LUGU</u>	KUJUNDADES IDEALMAASTIKKU Murrangulised ajad Eesti muuseumipoliitikas — MARIANN RAISMA —	LK 45
<u>LEIUNURK</u>	„POEEM“ ehk räägi inimestega ja saad palju uut oma kogust teada — ALEKSANDRA MURRE —	LK 51
<u>MÄLU AUK</u>	KASVAV MÄLU AUK — PIRET ÖUNAPUU —	LK 53

FOTO: Merylin Suve

MUUSEUM, MAASTIK JA LUGUDE JUTUSTAMISE RUUM NENDE VAHEL¹

— PAUL BASU —
UNIVERSITY COLLEGE LONDON
ARHEOLOOGIA INSTITUUT

Kuna tegelen nii antropoloogia kui filmitegemisega, on mind juba ammu huvitanud maastiku ja narratiivi omavaheline suhe ning kultuurmaastikest jutustamise viisid. See võib olla argine mõttevahetus igapäevaelus tuttavate kohtade üle või kultuuripärandi nimestikesse kantud kohti või monumente puudutav „ametlik“ või „autoriteetne“ lugu. Šotimaal, kus ma olen teinud põhi-osa oma uurimistööst, on pärandikorraldajatel mõnikord kombeks suhtuda maastikusse kui muuseumi, kus objektid on publiku „harimiseks“ siltidega varustatud. Ma väidan, et selline plakatlik tõlgendus vaesestab ja häirib koha tajumist. 2000. aastal kutsuti mind Caithnessi, kavandama ja ellu viima uut maastiku tõlgendamise strateegiat koostöös Dunbeathi Hoiu Ühinguga (*Dunbeath Preservation Trust*). Järgnevalt annan ülevaate sellest projektist ning selgitan, kuidas me püüdsime tugevdada sümbioosi maastiku, muuseumi ja lugude jutustamise vahel.

Muuseumil on teadagi mitmeid ülesandeid nagu kogumine, kataloogimine, konserveerimine jne, kuid siinkohal pakub mulle huvi üks

näituse koostamise meetoditest, mida võiks nimetada „jutustavaks näituseks“. Sellise lähene-mise näiteks on uus Šoti Muuseum Edinburghis ning selle põhimõtteks on, et objekti kasutatakse näitusel kui jutustuse illustratsiooni. Ülevaates Šoti Muuseumi ekspositsiooni kujunemisest kirjeldab näituse stsenaarist protsessi, mille käigus esemete semantiline potentsiaal taandati ühe konkreetse loo jutustamisele, mis selle muuseumi puhul oli „rahvuse lugu“.

Kuraatorid soovivad sageli – ja täiesti mõistetavalt – rääkida publikule ära kõik, mis on eseme kohta teada. Meie aga tahtsime, et esemed oleksid eksponeeritud loo osana, seega oli meie jaoks oluline piirduda üksnes loo seisukohalt kõneka informatsiooniga.²

Näituse stsenaarist kirjeldab edasi, kui hoolikalt tuli tekste toimetada, et kõik külastajad neist ühtmoodi ja selgelt aru saaksid. Sõltumata sellest, kas pooldame sellist läbinisti ühe teema ülesehituse põhimõtet või mitte, võib väita, et näitus on põhiolemuselt suhtlusvahend, kusjuures selline vahend, mis ei muuda kuigivõrd

Paul Basu

eset ennast, küll aga selle konteksti. Ühe näituse raames võib esemeid sildistada või tõlgendada, vastandada või grupeerida erinevate lugude jutustamise huvides, kuid ese ise ei muutu, eset ei mõjuta lood, mida tema ümber põimitakse. Sama ei saa aga öelda maastike kohta, mida samal viisil sildistatakse ja tõlgendatakse.

Taoline kultuurimaastike „muuseumistamine“ tähendab, et meie kohakogemust vahendavad, orkestreerivad ja, ma ütlesin, hāgustavad üha enam „näituse atribuudid“, kui kasutada David Lowenthali väljendit.³ Meie maastikud satuvad pärandiekspertide hoolitseva tähelepanu alla samamoodi nagu esemed Šoti Muuseumi näitusel. Pärandiekspertide ülesandeks on infotahvlite tekstist välja rookida mitmeti- ja raskestimōistetav ning ka see, mis ei haaku ladusalt ülejäänud looga või väidetava sihtgrupi piiratud tähelepanuvōimega. Kui me ka nõustumme, et sellistel tõlgendusstrateegiatel on kasulikke omadusi – arusaadavus, erialaste teadmiste laiem levik, hea turundatavus, tahaksin ikkagi küsida, mis ohverdatakse nende eesmärkide nimel ja, mis veel tähtsam, kas oleks võimalik saavutada samu tulemusi ilma selliste kaotusteta. Kas pole me süüdi maastike moonutamises lugude jutustamise nimel, lahjendades seelābi maastike semantilist potentsiaali, nende võimet edasi anda tähendusi, esile kutsuda mälestusi, inspireerida?

John Urry väidab, et reisimine ja turism on modernsele ühiskonnale olemuslik kogemus. Modernset vaadet maasikule esindab seega „turisti pilk“: liikuv ja juurteta, rahutu ja alati uute kogemuste otsingul. See ammutab elujōudu mugavusest ja soovide kiirest rahuldamisest. Sel pole aega viivitamiseks, järelikult saab ta tarbida vaid seda, mis on hōlpsalt seeditav. Pealiskaudsusest hoolimata on sellisel reismiskultuuril maastikule tohutu mõju, kuna külastatavad kohad „muudetakse... turisti pilgule sobivateks objektideks“.⁴

Paljudede pärandi tõlgendamise strateegia-

tele omane ülilihtsustav maastikest jutustamise laad tuleneb minu arvates sellest, et kriitikavalt on aluseks võetud „turisti pilk“ kui vältimatu ja valdav modernistlik vaatepunkt. Ma arvan, et on ka teisi modernistlikke vaatepunkte, isegi teisi modernistlikke turismialaseid vaatepunkte. Need on tekkinud reaktsioonina ebaloomulikkuse vastu, mida tajutakse teemapargina esitatud „pärandis“, see on vastupanu turismitōöstuse poolt pakutud ja orkestreeritud kogemusele, see kajastub inimeste soovis avastada midagi „tõelist“. Olen viimasel ajal uurinud võõrsil elavate šoti päritolu inimeste reise oma esiisade maale „juurte“ otsingul. Paljusid selliseid kojupōõrdujaid kurvastab, et neid nimetatakse „turistideks“. Nad ise kirjeldavad oma reisi pigem kui palverändu või avastusretke.⁵ Üha enam levivad ka muud sellised kultuurireisid, mida asjaosalised tajuvad turismi tarbijalikkusele vastanduva või vähemalt sellest eristuvana, näiteks keskaegse Santiago de Compostela palverännaku tänapäevane taaselustumine.⁶ Neil reisidel kogetakse raskusi ja ebamugavusi, tūlikaid olukordi ja pettumusi, kuid neid katsumusi talutakse meeleldi teadmises, et pingutused saavad tasutud. Sama teadmine kajastub ka ingliskeelse sõna *travel* (reisima) etümoloogias, mis tuleneb prantsuskeelsest sõnast *travail* (tōõtama). Sellega seostub omakorda labürindi kujund, see elutee keeruline sūmbol: *labor intus* ehk sisemine pingutus. Tee läbi labürindi, teisisōnu teadmatusest teadmiseni, on võimaluste- ja keerduderohke, mõnikord tuleb minna ringiga, tekib viivitusi või eksitakse umbteele. See sarnaneb arheoloogiliste väljakaevamiste ja leidude tõlgenduse protsessiga: me läheneme probleemile mitmest suunast korraga, võtame sama materjali läbi üha uuesti, võrdleme oma hūpoteesi leidudega, mida saab tõlgendada mitmeti. Me ei eelda ega isegi soovi, et see protsess oleks lihtne. Tegelikult pakubki just see avastamise protsess naudingut. Minu arvates peaksime me kaitsma seda avastuse elamust ka meie kultuurimaastike puhul, andma kohast jutustades kujutlusvōimele rohkem ruumi ja mitte kartma külastajatele nõudmisi esitada, me peaksime ergutama aktiivset, loomingulist osalust, mitte soodustama passiivset tarbimist.

Ma arvan, et meie maastikud peaksid jääma avatud tekstiks, mida ei suru raamidesse sildid ja infotahvlid. Me peaksime hoopis rohkem kasutama teisi lugude jutustamiseks mõeldud ruume, näiteks muuseume ja pärandikeskusi, et julgustada külastajaid ise avastama rikkalikku lugude varamut, mis on kootud igasse maastikusse. Teiste sõnadega, mulle tundub, et me peaksime rohkem ausse tōstma piiri, mis eraldab muuseumi kui lugude jutustamise kohta maastikust, kus sellega seostuvad lood võiksid jääda pigem peidetuks.

Vōimalus neid ideid ellu rakendada avanes

mul 2000. aastal, kui Dunbeathi Hoiu Ühing kutsus mind kavandama ja teostama sealse kultuuripärandi keskuse uut tõlgendusstrateegiat, mis oli osa suuremast arendusprojektist.⁷ Artikli teises pooles tahaksin ma pakkuda ümberkujundatud pärandikeskuse – mis nüüdseks on täieõiguslik muuseum – „giidiekskursiooni“ ning kirjeldada, mil moel me lahendasime mõned eespool jutuks olnud küsimused.

Pärandikeskuse ümberkujundamist alustades sõnastasime me mõned kindlad eesmärgid. Esiteks, me tahtsime luua ruumis keskkonna, mis julgustaks külastajaid aktiivsemalt suhestuma väljas oleva maastikuga, tajuma, et selle maalilise pealispinna all peituvad keerukad tähendused. Teiseks tahtsime me selgelt välja öelda, et maastiku tajumisel saavad olla väga erinevad lähtepunktid, et „sama“ maastikku saab tajuda mitmel viisil. Kolmandaks, me tahtsime luua ruumi, kus saaks lugusid jutustada, ruumi, mis tekitaks sama palju küsimusi, kui ta annab vastuseid, ning sedakaudu julgustada külastajaid näitusega suhestuma ja dialoogi astuma. Me tahtsime luua ruumi, mida inimesed saaksid kasutada erinevatel viisidel: mõtisklemise kohana, uurimis- ja õppimiskohana, halduse kohana, sotsiaalse kohana, lõbusa kohana, erilise kohana. Projektis töötades ja Dunbeathis elades vestlesin korduvalt kohalike elanikega, kes ei olnud pärandikeskusega otseselt seotud, ning mõistsin, et nende arvates ei olnud keskus mõeldud kohaliku kogukonna jaoks, vaid üksnes turistidele (mis toetab Urry väidet, et kohad kujundatakse turisti pilgule vastavaks). Ma loodan, et me kujundasime ruumi, mis selle arvamuse kummutab ja on huvitav kõigile. Ja lõpuks, me ei jäänud lootma ainult sellele, et külastajad vaid tekste lugedes meie sõnumit mõistaksid. Me tahtsime uurida koha representatsiooni poeetikat, arendada tõhusamaid ja emotsionaalsemaid loo jutustamise viise. Oli muidugi ka teisi, praktilisemaid kaalutlusi: suhteliselt väike eelarve, vajadus säilitada osa vanast näitusest ja sisseseadest ning integreerida need uude planeeringusse, vajadus luua mitmefunktsioonilisi ruume (näiteks üks ala pidi toimima nii näitusesaalina kui auditooriumina õhtuste loengute ja slaidiprogrammide tarvis).

Dunbeath on väike talupidamise ja kalapüügi tegev kogukond Šotimaa põhjatipus asuvas Caithnessi maakonnas. Tänapäeval on asustus koondunud rannikule, kuid varasematel sajanditel oli Dunbeathi praegu hüljatud sisemaa tihedalt asustatud ning kunagise inimtegevuse jälgi kohtab kõikjal: ristuvate põllupiiride kihistused, kamberhauad, ringmajad ja *broch* id*, hüljatud maamajad mäeharjadel. Dunbeathi

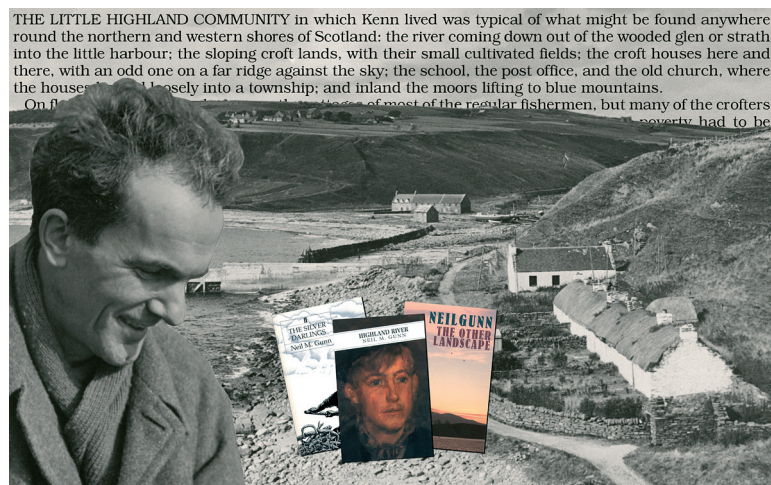
* *Broch* – rauaaegne mõrdita laotud ringikujulise põhiplaaniga kiviehitis, leidub peamiselt Põhja- ja Lääne-Šotimaal (tõlkija märkus).

Paljudele pärandi tõlgendamise strateegiatele omane ülilihtsustav maastikest jutustamise laad tuleneb minu arvates sellest, et kriitikavabalt on aluseks võetud „turisti pilk“ kui vältimatu ja valdav modernistlik vaatepunkt.

maastik sisaldab nagu iga maastik palju lugusid ja seal on mõnus jalutada kohalike talunike või lambakarjustega (või kohalike arheoloogide, geoloogide ja botaanikutega), kuulata nende jutte teatud kohtadest... just nimelt neis kohtades.

Jalutuskäik Dunbeathi jõeorus tähendab aga ka jalutuskäiku Neil Gunni maastikul, kes on üks tähtsamaid Šoti kirjanduse 1930. aastate renessansi esindajaid. Neil Gunn sündis 1890. aastal Dunbeathis eduka kalalaeva kapteni pojana. Pärandikeskus asub vanas koolimajas, kus ta õppis. Kuigi ta lahkus külast 12-aastasena ega pöördunud Dunbeathi hiljem tagasi, on see koht tema kirjanduslikus tegevuses kahtlemata oluline ning rannaküla, selle sadam ja sisemaa jõeorg on mitme tema tuntuma teose tegevuskohaks. Tõepoolest, vähe on maastikke, millest oleks kirjutatud nii palju ja nii tundlikult kui Dunbeathist ja selle jõeorst. Oma romaanides toob Gunn jõuliselt esile koha võime „tähendada“ – ja tähendada ühtaegu väga sotsiaalsel ja ka väga isiklikul tasandil.⁸ Gunni jaoks oli Dun-

Dunbeathi Pärandikeskuse fuajees asuv stand, millel on kujutatud Dunbeathi sadam, Neil Gunn, tema kirjeldus sadamast ja tema kolme raamatu kaanepildid

THE LITTLE HIGHLAND COMMUNITY in which Kenn lived was typical of what might be found anywhere round the northern and western shores of Scotland: the river coming down out of the wooded glen or strath into the little harbour; the sloping croft lands, with their small cultivated fields; the croft houses here and there, with an odd one on a far ridge against the sky; the school, the post office, and the old church, where the houses fell loosely into a township; and inland the moors lifting to blue mountains. On the river bank, the houses of most of the regular fishermen, but many of the crofters

beath Water – tema Mägismaa Jõgi – eriti jõuline metafoor ja teekond selle jõe lätetele, mida ta romaanis „Highland River“ kirjeldab, andis meile suurepärase lähtemotiivi pärandikeskuse uue näituse kujundamiseks. Gunni teose noore peategelase Kenni jaoks on Dunbeath Water läbinisti „tõeline“, kuid, nagu märgib Douglas Clifford, samas ka läbinisti sümboolne, olles ühtaegu aja-, mälestuste-, inimsuse ja teadvusjõgi.⁹ Keskuse fuajees tahtsime me seostada omavahel Dunbeathi kui koha, Neil Gunni kui selles kohas sündinud kirjaniku ja selle koha Gunni poolt loodud kirjandusliku representatsiooni. Oleme üldiselt eelistanud graafilisi vahendeid, kasutades kollaaži ja, arvestades külastajate muutlikku kulgemist näitusesaalis, ka montaaži. Pärimuskeskusesse sisenenud külastajale avaneb vaade kahele stendile. Ühel neist on fotomontaaž, mille komponentideks on Dunbeathi sadam, Gunn, Gunni kirjeldus sadamast ja tema kolme raamatu kaanepildid. Selle vastu on seatud teine stend pealkirjaga „Teised maastikud“ (pealkiri pärineb Gunni viimasest romaanist „The Other Landscape“, mis on pildil kujutatute hulgas).¹⁰ Teine stend annab põhiinformatsiooni selle kohta, kes oli Gunn, milline oli tema seos Dunbeathiga, ning kirjeldab Kenni palverändu Mägismaa Jõge pidi kuni Dunbeath Wateri lätteni, sedastades, et

**Põrandakaart
Dunbeathi
Pärandikeskuses**

see oli ka reis tema kultuuripärandi ja ühtlasi tema enda algallikani. Stendi lõpus on lühike, kuid tähendusrikas tsitaat romaanist: „Enda seest leiad sa meie Jõe hinge...“¹¹ Need sõnad on graveeritud ka peamise näitusesaali uste klaaspinnale, muutes tsitaadi isiklikuks pöördumiseks külastaja poole, et ka tema leiaks „meie“ koha hinge, ja vihjates, et avastusretk võib olla nii „sisemine“ kui „väline“.

Üle läve astunud külastajale avaneb pilt ussina looklevast jõest, mis on põrandalaudadele osalt maalitud, osalt põletatud või lehthõbedaga kujundatud. Jõgi annab külastajale ette näitusega tutvumise trajektoori – samamoodi nagu tõeline jõesäng väljas suunab jalutuskäiku maastikul. Tim Chalki kaunis teostuses „põrandakaardi“ visuaalsed elemendid pärinevad Gunni teoste Dunbeathi topograafiast nii, nagu seda võiks näha õhus tiirlev hiireviu: „Kõrgelt õhust,“ kirjutab Gunn, „peaks jõgi oma voolusängis välja nägema nagu hiigelmadu, kelle sabaots jääb mäe taha ja avatud suu mere poole.“¹² Mao pea kujundus lähtub 8. sajandist pärineva ilusa preesi fragmendist, mis leiti Dunbeathist 1860. aastal ja mis on nüüd Šoti Rahvusmuuseumi valduses. Põrandakaarti kirjavad „Highland River“ tsitaadid ning rohkem või vähem abstraktsed kujutised kohtadest, mida tunneme romaanist ja millel on mõistagi vasted Dunbeathi maastikus endas.

Põrandakaardi idee jaoks ammutasime inspiratsiooni mitmest eeskujust. Esiteks, suured põrandasillutisse laotud labürindid Euroopa katedraalides, mille läbimine tähendas usklike jaoks sümboolset palverändu Jeruusalemma – see oli sümboolne reis, mis matkis sümboolset reisi. Kuid mulle jättis sügava mulje ka Kaplinna District Six Museum. District Six oli linna multikultuurne piirkond, mis apartheidi kõrgajal maha lammutati ning mille elanikud asustati ümber rassiliselt eraldatud asulatesse. Hävitatud linnaosa tänavate kaart on maalitud muuseumi põrandale ja ümberasustatuid kutsutakse üles lisama oma mälestusi kaardile, end sinna just nagu uuesti sisse kirjutades.¹³ Mulle pakkusid huvi ka teistsugused kaardistamise viisid: briti kartograafia tuttavlikust ikonograafiast kuni vähem harjumuspäraste kujutusviisideni. Üheks selliseks on Austraalia aborigeenide kunst, mille visuaalsetes kujundites peituvad ühtepõimunult nii maastik kui jutustus. Nende kahe äärmuse vahele jäävad Lääne alternatiivse kunsti püüded kaardistada narratiivi ja kohta: muljetavaldavad on kunstnik Simon Lewty teosed, iseäranis tema töö „Old Milverton“ Common Groundi projektis „Parish Maps“.¹⁴

Põrandakaart juhatab külastaja diskreetselt läbi ruumis paikneva ja lugusid jutustava maastiku representatsiooni. Näiteks fuajees paikneva sadama juures möödub külastaja vanadest fotodest, mis kujutavad jõe suudmeala – kindlus,

kool, küla, veski jne – ning liigub edasi kuue mustvalge suure foto juurde, mis vähehaaval juhatavad teda edasi jõe lätte poole. Iga foto allkirjaks on tsitaat romaanist „Highland River“. Pildi ja teksti suhe on pingestatud viisil, mis sunnib külastajat oma arvamust kujundama – mõnikord on seos üsna üheselt mõistetav, teinekord keerukam.

Jõelätet piirab kaks puust tahutud pinki. Pingid koosnevad looduslikult kaarduvatest tammeplankudest ja neis mõlemas peitub „salajane“ mõistatus, meeldiva üllatusena otsivale vaimule. Pinkide mustaskõrvetatud pind meenutab turbakaevandusi, mis piirkonna maastikku armistavad, ning muistset musta tamme, mida siitkandist võib leida.

Meie strateegia seisukohalt oli kõige olulisem luua seos siseruumi ja akendest paistva Dunbeathi maastiku vahel. Vastanduse rõhutamiseks kasutasime staatilisi mustvalgeid fotosid, mis vastanduvad värvilisele ja alaliselt muutuval vaatele akende taga. Sel moel tuuakse maastik õuest ruumi sisse. Eriti jõuliselt mõjub see, et mitmed jõe alamjooksu ehitised on näha ka aknast: küla, Gunni sünnikodu, veski, *broch*, Chapel Hill, Cnoc na Maranaich'i püstine kivi ja kamberhaud. Seega saab külastaja nautida *broch*'i erinevaid representatsioone, näiteks pärandikeskuses võib talle huvi pakkuda *broch*'i puudutav kohapärimus või selle väljakaevamised 19. sajandil. Kuid veelgi huvitavam võib olla näha *broch*'i päris maastikul ja seepärast julgustatakse külastajaid neid kohti ise külastama. Teele asudes on neil varuks uued teadmised ja *broch*'ile lähenedes meenub neile ehk näitusel foto allkirjaks olnud tsitaat: „*Broch*'i ees seistes nagu ärkaks su vaim unest“.¹⁵

Gunn jäädvustas Dunbeathi kooli raamatus „Highland River“. Tema kangelane, Kenn, istus ja unistas jõest, vaadates välja neistsamadest akendest, sel ajal, kui õpetaja rääkis sellistest tühiasjadest nagu kuningas Henry VIII naiste nimed või Inglise linnade peamised tööstusharud. Seepärast on aknaklaasidele söövitatud grafiti laadis tsitaadid, mis meenutavad seda episoodi neile, kes on raamatut lugenud, ja tekitavad küsimuse „miks?“ neis, kes ei ole. Meie strateegia eeldas, et alati on näitusesaalis käepärast keegi, kellele selliseid küsimusi esitada: vabatahtlik või muuseumitöötaja, keegi, kellel on omad lood Dunbeathi ja ehk isegi Dunbeathi kooli kohta.

Kahte peamist näituseruumi eraldab imposantne koobaltsinine „sein“. Nagu põrandakaart sündis ka see koostöös meie ja kunstnike vahel. Käesoleval juhul oli selleks Alexander Hamilton. Kunstnikke oli keskuse erinevate etappide ettevalmistamise juurde kaasatud mitmeid. Asjast huvitatud kunstnike leidmine ja neile oma soovide sõnastamine polnud kuigi lihtne ülesanne.

Maastiku õuest tупpa toomine. Mustvalged fotod vastanduvad akendest paistvale vaatele

Broch'i erinevaid esitusi

Klaassein kahe näituseruumi vahel

Me pidasime pikki kõnelusi Alexiga, selgitades meie sõnumit maastiku semantilise ja füüsilise stratigraafia, „kultuurilise“ ja „loodusliku“ keskkonna suhete ja jõe kohta, mis seda kõike läbib. Alles siis, kui me koos need kohad maastikul läbi käisime ja me veel kord oma mõtet selgitasime, mõistis Alex, mida me õieti silmas pidasime, kõik asetus järsku paigale. Ta korjas samblaid, samblikke ja metsalilli, pildistas neid oma stuudios ning, kasutades klaasi ja fotofilmi läbipaistvust, valmistas suurepärase lamineeritud stendide seeria, mis demonstreerivad maastiku arheoloogilisi elemente. Seal kohtuvad erinevate ajastute jäljed – ringmajad, *broch*, pikkmaja ja Bouilag Hill, kõik välja kasvanud loodusest ja hiljem jälle loodusega kokku sulanud. Seina ühele küljele, üle kõigi paneelide, on söövitatud jõe ühe lõigu kujutis. Samal moel, nagu tõelise maastiku dünaamilisus näib jõudvat akende kaudu peamisesse näitusesaali, toob „õue“ „tuppa“ ka valguse mäng Hamiltoni installatsiooni peal ja selle sees, päeva jooksul ja aastaegade vaheldudes pidevalt muutudes. Päeva teatud hetkedel saab installatsioonist sõna otseses mõttes akende taga oleva maastiku peegeldus.

Dunbeathi alamjooksu maastiku süda on Chapel Hill, kus iidse kohaliku pärimuse kohaselt asus vana klooster, tuntud kui „Rahumaja“. ¹⁶ Mõistatuslike, radiaalselt paiknevate müüridega mägi on säilitanud salapärasuse ja pühaduse aura ning paljud peavad seda siiani „aramärgitud“ kohaks. Suuline pärimus sai tuge 1996. aastal, mil 19. sajandi renditalu varemetest Ballachlys, mäest vähem kui 200 meetri kaugusel, leiti 7. sajandi algusesse kuuluv pikti kiviplaat, millel on kujutatud risti. Mitmes mõttes sai just see tähelepanuväärne avastus tõukejõuks, mis käivitas pärandikeskuse arendusprojekti, tugevdas otsust viia keskuse töö kõrgemale tasemele, mis võimaldaks taotleda registreeritud muuseumi staatust. Nende meetmetega tagati

kiviplaadile vajalikud säilimis- ja eksponeerimistingimused kohapeal ning välditi võimalust, et rist viidaks Edinburghi või Invernessi, nagu on Mägismaa ja Šoti saarte leidude puhul sageli juhtunud. Nii nagu Chapel Hill on Dunbeathi maastiku „vaimne“ süda, on Ballachly Kivi ja selle eksponeerimiseks loodud „pühamu ruum“ pärandikeskuse vaimseks keskmeks. Siin oli eesmärgiks kujundada vaikne ja rahulik ruum Chapel Hilli pühapaiga ristikivi jaoks, ruum, kus kivi on eksponeeritud siltide ja stendide segava naabruseta (stendid on olemas, aga mujal) ja mis samas vastaks tänapäevastele eksponeerimistingimuste standarditele. Seetõttu ehitati väike kivist seintega ruum lihtsa võlvlaega, madala astme ja nišiga ristikivi jaoks. Tulemuseks on rahulik ruum, mis assotsieerub lihtsa kivist kabeliga, kuid ei tekita muljet, nagu oleks püütud kabelit „järele aimata“. Kohaliku pottsepa poolt laotud kiviplaatidest põrand harmoneerub Ballachly Kiviga ning vihjab Chapel Hilli kirjeldusele Neil Gunni raamatus „The Silver Darlings“. Romaani peategelane Finn põgenes lapsena mõnikord sellele mäele, otsides lohutust ja sisemist rahu madalate lamedate kivide ringi keskel, mis oli kunagise väikese kloostrikambri vundament. See tsitaat – „kirjeldades püha sõõri“ on graveeritud põrandasse ning tsitaadi keskel olevast ringist avaneb ühtlasi parim vaade Ballachly Kivile.

Näitusel on muidugi kasutatud ka tavapärasemaid kujundusvõtteid: vitriini eelmiselt näituselt pärit kujukestega, mille me grupeerisime uut moodi ja seadsime jõe ülemjooksu kujutava hiiglasliku foto ette, seal on raamatumüügi osakond, arvutid Hoiu Ühingu kodulehe ja arheoloogia veebiandmebaasi uurimiseks, samuti vabalt seisvad ja seinale riputatud stendid. ¹⁷ Ühe teemaks on näiteks Dunbeathi kohanimed ja kohalood. Sellel stendil raamib Noore Arti ja Vana Hectori vahelise dialoogi tekst 19. sajandi kaardimaterjali, mille abil on kujundatud Dunbeath Water kogu selle pikkuses. Siin on kujutatud sama maastikku mis põrandakaardil, ainult suurema topograafilise täpsusega. 1871. aasta maakaardid on iseendastki põnev materjal, kuid meie lisasime sellele teistsuguste teadmiste kihistusi: killuke si piirkonna kohapärimusest, erinevaid ja osalt vastandlikke lugusid ühe ja sama maastikuelemendi kohta, ajaloolisi kohanimed, nende tõlkeid ning kokkuvõtte levinumatest gaelikeelsete kohanimede komponentidest, nii et külastajad saaksid ülejäänud nimed ise tõlkida. Ja mõistagi ei ole pärandikeskus ainult näituseruum, see on ka uurimiskeskus ja arhiiv. Ülemisel korrusel asub uurimissaal, kus on sageli arvukalt „juurteturiste“, keda huvitab perekonnaajalugu, siin töötavad lapsed oma kooliprojektidega ning erinevate erialade teadlased. Siin on loodud uurimistööks suurepärased tingimused ning külastajaid julgustatakse neid kasutama.

Dunbeathi pärandikeskuses püüdsime me juhtida tähelepanu piirialale, mis lahutab muuseumi kui representeerivat, lugusid jutustavat ruumi maastikust, mille kohta need lood käivad. Väljaspool muuseumi seinu jääb arheoloogiliste mälestiste poolest rikas Dunbeathi maastik avatud tekstiks. Sõna otseses mõttes avatud – tõlgendusteks. Minu arvates on see lahendus õige. Meie kultuurimaastikud pole objektid, mida koguda ja eksponeerida, esitada ühest või teisest aspektist vastavalt lineaarse jutustuse vajadustele, lihtsustada turistile mugavaks tarbimiseks. Maastik peaks olema ruum, kus nii keha kui vaim on vaba rändama ja avastama.

Ma loodan, et see arusaam ei tundu naiivne. Turism, nagu teada, on Šoti majandusele eluliselt tähtis ning kahtlemata on kultuurimaastik Šotimaa üks tähtsamaid müügiartikleid. Selle ressursi julgemaks kasutamiseks eraldatakse raha: üha kergem ligipääs „pärandile“ ja selle pealt teenimine on muutunud kinnismõtteks. Pärand tuleb panna teenima, nagu ütlevad turismiarenduse „eksperdid“. Kuid kultuurimaastik ei ole põhjatu ressurss, intensiivne kasutamine kulutab seda. Ma arvan, et pärandi puhul on tarvis vastu seista „arenda või sure“ mentaliteedile ning selle asemel välja töötada uus, fantaasiaküllasem ja eelkõige tundlikum moodus, kuidas jutustada meie maastikest ja meie minevikest.

Tõlkinud Liisi Jääts

Paul Basu peamiseks uurimisteenaks on maastik ja kultuuripärand. Artikli kirjutamise ajal töötas ta konsultandina ühe Sierra Leone muuseumi juures ning toimetas koos Sharon Macdonaldiga raamatut „Exhibition Experiments“, mis ilmus kirjastuses Blackwell 2007. aastal.

1 Paul Basu, *Museum, Landscape and the Storytelling Space Between*. – *Landscape and Arts* 34/35: 2–6, 2005.

Selle artikli pikem versioon ilmus pealkirja all „Museum/Landscape: Landscape/Museum – Exploring the boundaries in Dunbeath“ raamatus *Modern Views – Ancient Lands: New Work and Thought on Cultural Landscapes*. Ed. E. Carver & O. Lelong. Oxford: BAR British Series 377, 2004.

2 J. Calder, *From artefact to audience: strategy for display and interpretation*. – *Heritage and Museums: Shaping National Identity*. Ed. J. M. Fladmark. Shaftesbury: Donhead, 2000, p. 45.

3 D. Lowenthal, *The Past is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985, p. 273.

4 J. Urry, *Consuming Places*. London, Routledge, 1995, p. 164.

5 Vt P. Basu, *Route metaphors of 'roots-tourism' in the Scottish Highland diaspora*. – *Reframing Pilgrimage: Cultures in Motion*. Ed. S. Coleman & J. Eade. London: Routledge, 2004.

6 Vt N. L. Frey, *Pilgrim Stories: On and Off the Road to Santiago*. Berkeley: University of California Press, 1998.

7 Dunbeathi Pärandikeskus avati 1988. aastal vanas külakoolis Dunbeathi Hoiu Ühingu algatusel. Ühingu loodi

Chapel Hilli ristikivi ja selle eksponeerimiseks loodud „pühamu ruum“

mõni aasta varem, et „avastada, uurida, hoida ja säilitada Dunbeathi eelajaloolisi ja ajaloolisi mälestisi ning ehitisi kooskõlas Dunbeathi küla tänapäevase eluga, selle talude, karjamaade, kalavete, nõmmede ja hirvemetsadega“. Vt A. Morrison, *Dunbeath: A Cultural Landscape*. Dunbeath: Dunbeath Preservation Trust; Glasgow: University of Glasgow, 1996, pp. 3–5. Lisaks ühingu enda rahale sai arendusprojekt toetust järgmistelt organisatsioonidelt: Cathness and Sutherland Enterprise, Highlands and Islands Enterprise, The Robertson Trust, Lloyds TSB Foundation for Scotland ning eraisikute annetustest.

8 N. M. Gunn, *Morning Tide* (Edinburgh: Porpoise, 1930); *Sun Circle* (Edinburgh: Porpoise, 1933); *Highland River* (Edinburgh: Porpoise, 1937; uus trükk Edinburgh: Canongate, 1996); *The Silver Darlings* (London: Faber & Faber, 1941); *Young Art and Old Hector* (London: Faber & Faber, 1942); *The Serpent* (London: Faber & Faber, 1943).

9 D. Gifford, *Neil M. Gunn ja Lewis Grassie „gibbon“*. Edinburgh: Oliver and Boyd, 1983, pp. 33–35.

10 N. M. Gunn, *The Other Landscape*. London: Faber & Faber, 1954.

11 *Highland River*, p. 168.

12 *Highland River*, p. 101.

13 Vt *Recalling Community in Cape Town: Creating and Curating the District Six Museum*. Ed. C. Rassool & S. Prosalendis. Cape Town: District Six Museum, 2001.

14 S. Lewty, *Parish Map (Old Milverton) 1986: Some notes in retrospect*. – *From place to PLACE: maps and Parish Maps*. Ed. S. Clifford & A. King. London: Common Ground, 1996.

15 *Highland River*, p. 54.

16 I. Banks & J. Hooper, *Chapel Hill, Ballachly, Dunbeath: A Survey of Early Christian Remains*. Glasgow: GUARD Report 419, 1998.

17 Pärimuskeskuse kodulehe aadress on <http://www.dunbeath-heritage.org.uk>.

MAASTIK RANNARAHVA MUUSEUMIS

— MAIVI KÄRGINEN —
RANNARAHVA MUUSEUMI TEADUSJUHT

Rannarahva Muuseumi ei saa vist keegi ette kujutada ilma seda ümbritseva maastikuta, mis mõjutab meie tegemisi nii otseselt kui kaudselt. Kuna muuseumi üks osa on autentsest rannatalust moodustatud Viimsi Vabaõhumuuseum, siis peame ümbritsevat olustikku omalt poolt eriti hoidma, et tulevased põlvned võiksid imetleda traditsioonilist rannamaastikku.

Samuti ei saaks me oma muuseumi ette kujutada ilma rannamaastiku olulise osa, mereta. Meri on põhjus, miks üle 400 aasta tagasi (ja võib-olla varemgi) rajati Kingu talu, praegune Viimsi Vabaõhumuuseum. Meri koos oma kalarikkusega pani aluse Kirovi kalurikolhoosile ja koos sellega muuseumile, millest hiljem sai Rannarahva Muuseum, mille südameasjaks on rannarahva elustiili uurimine ja säilitamine. Seega on meri Rannarahva Muuseumi ema.

Oleme merd omalt poolt mitmeti ära kasutanud. 2011. aastal toimunud Rannarahva Festival leidis lisaks kuivale maale aset ka mere peal. Mitukümmend paadiomanikku kogunes uhkeks paatide karnevaliks, mis pidulikult sõitis Tallinna Sadamast Viimsisse, ja sõitjad randusid pealtvaatajate eevil pilkude all meie vanas rannatalus. Lisaks oli vahepeatatus Pirital, kus toimus vahva laevade käilakujudest inspireeritud vaatamäng paatidel. Seega ei ole Rannarahva Muuseum oma tegemistes jäänud passiivselt maastiku seisvaks osaks, vaid oleme üritanud selle maastiku ka elama panna.

Meie teadustöögi on seotud maastikuga. Aksi raamat, mis keskendub küll põhiliselt sellel saarel elanud paadiehitajatest perekondadele, ei saa ometi üle ega ümber saarest endast ja selle saatusest. Saartel on omad elureeglid, teistsugune elurütm ja maastik oma iseärasusega, mis dikteerib palju rohkem inimeste elu

kui mandril. Saarel on tähtis see, kust leida sobiv randumispaik. Isoleeritus mandrist sunnib ennast pidevalt täiendama ja Aksi saare puhul viis see kõrgelt hinnatud paadimeistrite dünastia tekkeni. Kui seesama perekond oleks elanud hoopis näiteks Lõuna-Eestis ja harinud põldu, ei oleks nad olnud need, kes nad olid Aksi saarel, ning meie oma muuseumis oleksime uurinud hoopis midagi muud.

Igapäevases muuseumitöös on meile oluline, et säiliksid vana rannaküla tähistavad sümboolid: paadilautrid ning telad, mille abil paate saab vette lasta. Samuti tähistasid rannakülasiid vanasti vabede¹ read rannal. Needki on hakanud vaikselt kaduma, sest merel käiakse üha rohkem suurte traallaevade või väiketraalpaatidega. Traditsioonilist rannakalandust jääb üha vähemaks. Juba ongi rannaküladest kadunud võimsad mõravaiaide hakid, mis kujutasid endast püstkojallaadselt hunnikusse asetatud pikki vaiasid, mille abil mõrdasid mere põhja kinnitati. Vanades rannakülades kõrgusid nad võimsana ümbritsevate objektide kohal – üks säärane hakk võis olla puudestki kõrgem. Praegu ei leia neid vist enam ühestki Eesti rannakülalt.

Lisaks vana maastiku säilitamisele ja jäädvustamisele oleme osalised ka uute rannäärsete maastike tekkeprotsessis. Oleme Rannarahva Muuseumi Pringi külas asuva peahoone õuele toonud kokku erinevaid vanu paate. Ajapikku muutuvad need omakorda maamärkideks nüüd juba linnalises rannamaastikus. Paljud eraomanikud eksponeerivad dekoratiivsetel eesmärkidel samuti oma õuedel vanu paate. Sündinud on uus rannamaastiku vorm – väliselt tavalist aedlinna meenutavate eramajadega linnalähedane

1 Vörkude kuivatamiseks mõeldud puud. Ridamisi püstitatud teivaste ülemisi otsi ühendas ristloodis latt.

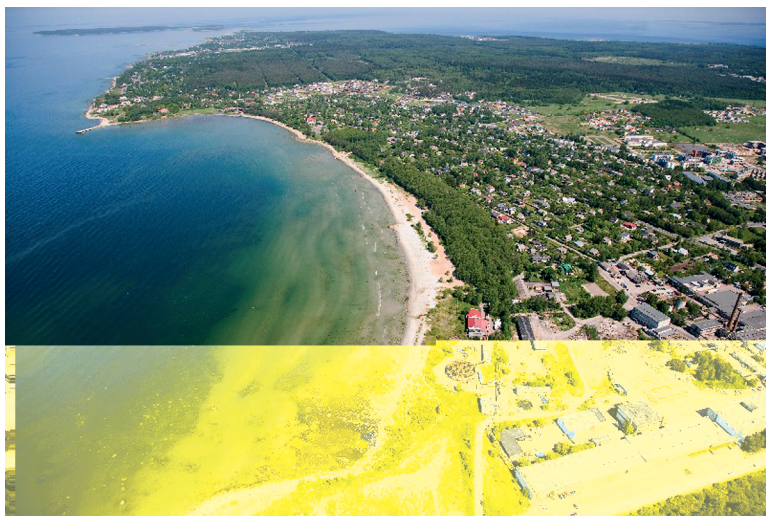
Maivi Kärjinen

Vana rannamaastik

FOTO: Nikolai Nyländer

Vaade Viimsi Vabaõhumuuseumile pärast 2011. aasta detsembritori: paat tegi tormi ajal õhulennu
FOTO: Rannarahva Muuseum

Vaade Viimsi rannikule

ruum, mille ennast manifesteerivaks vormiks on muutunud vanad paadid ning muu merega seondud materjal (näiteks ankrud, mõnel pool meremiinid, rannakividest kompositsioonid). Seega, kuigi rannaküladest kaovad ajapikku kalandusega seotud maamärgid maastikul (puudust võrgukuurid, vabed, mõrravaiade hakid), tekib pidevalt juurde uusi märgilisi elemente, mis omakorda hakkavad maastiku defineerima rannakülana. Selle muutuse jälgimine ja dokumenteerimine on omakorda töö, mida muuseum peab tegema ning mis kunagi otsa ei lõpe. Selle muutuse kajastamine on meie töös praegugi äärmiselt aktuaalne, kuna oleme põhjalikult tegelenud vanadest paatidest valmistatud väikeehitiste uurimisega, käsitledes nii vanu, praeguseks juba hävinud objekte kui ka uusi suundi selles valdkonnas (näiteks paatide kasutamine välikäimla ehituseks, mis on tõusev trend).

Bücklingi kastis suitsutatud kalad
FOTO: Rannarahva Muuseum

Rannaäärse kultuurimaastiku hoidmisel on oluline osa ka toidul. Viimsi Vabaõhumuuseumis toimuvad laupäeviti taluturud ning toimekas sagimine rannatalu hoovil on saanud samuti osaks kohalikust külaelust. Üritame edendada toidukultuuri ja eelkõige tõsta inimeste valmidust tarbimaks kohalikku kala. Lisaks stabiilse kalamüügikoha pakkumisele (turu abil) korraldame kõikvõimalikke kaladega seotud õpitubasid, alates kalade fileerimisest ning lõpetades kalasuitsutamise traditsioonilises Bücklingi kalasuitsutusahjus. Viimane on samuti oluline osa rannamaastikest, sest kalasadamates ning vanades rannataludes on kalasuitsutusahi olnud vajalik, kui kala polnud võimalik kiiresti turustada.

Maastik on vaikselt imbinud koguni meie muuseumi toodetesse. Muuseumipoes ei ole naljalt asja, mis merega kuidagi seotud ei oleks. Naiste ilutootetki on seotud mereteemaga (Rannarahva SPA tooteseeria). Merekividest ehted meenutavad mereranna kiviklibust pinda ja keraamilised tuletornid tuletavad meelde seda olulist maamärki, ilma milleta põhiliselt küll meremehed, aga ka kaugemal kalal või hülgejahil käivad randlased poleks hakkama saanud.

Tõsi, kuigi rannaäärne maastik annab Rannarahva Muuseumile tohutult palju juurde ja õigupoolest lausa defineerib meid, toob see kaasa ka probleeme, millega võib-olla näiteks linnamuuseumid ei pea kokku puutuma. Mere ääres peame arvestama pideva ohuga, et tuleb torm ning meie hoole ja armastusega säilitatud vana rannamaastik pühitakse ühe hetkega merre. Samuti on mereäärne kliima ohuks väljas paiknevatele eksponaatidele. 2011. aasta lõupäeval rasis tugev torm Viimsi randu ning üks paat tegi kõva tuule tõttu õhulennu. Õnneks ei saanud inimesed viga, kuid paat ise sai tugevaid kahjustusi. Samuti sööb meri vaikselt ära maad muuseumi vabaõhuosa külje alt. Seega on rannatalu ja selle juurde kuuluva maastiku hoidmine võrreldav mistahes vana museaali säilitamisega kogus, ainult see museaal on elus.

AJALOOLISED TAIMELIIGID LOOVAD MUUSEUMIS MÄLESTUSTE MAASTIKU

— MARI MARSTEIN —
GAMLE HVAMI MUUSEUM, NORRA

Mõne kuu eest jalutasin koos endast viis aastat noorema õega tänaval, kus me lapsepõlves elasime. Me kolisime sealt ära rohkem kui nelikümmend aastat tagasi, mina olin siis kaheksateist ja tema kolmteist. Kuulates õe lugusid tema siinsest elust, hämmastas mind, kuidas erinevad maastikuelemendid tuletasid talle meelde sündmusi lapsepõlvest.

Ma töötan ühes Norra muuseumis, Gamle Hvamis, mis on üks Akershusmuseeti¹ kuueteistkümnest osakonnast. Muuseum asub endistes taluhoonetes, mis pärinevad 18. ja 19. sajandist. Viimase kahekümne aasta jooksul olen kogunud muuseumi aeda kohalikke aiataimi. Algne mõte oli tuua muuseumi esemete ja hoonete kõrvale midagi elusat. Ka tahtsin lisada meie kollektsioonidele ajatut ilu, lootes, et see aitab küllastajatel paremini aduda mineviku ja tänapäeva seoseid. Ma soovisin, et küllastajad saaksid kogeda sama ilu, mida inimesed minevikus.

Aja möödudes märkasin, et taimed genereerisid mälestusi samamoodi, nagu maastikuelemendid olid aidanud mu õel meenutada lapsepõlve. Lillepeenarde vahel jalutades hakkasid inimesed rääkima lugusid. Nad vaatasid taimi, puudutasid neid ja mälupeenardid kerkisid pinnale. Nad liikusid aeglaselt peenarde vahel. Nad jalutasid mälestuste maastikul.

AJALOOLISED AIATAIMED

Kui vana peab taimeliik olema, et seda võiks pidada ajalooliseks? Tavaliselt ütleme, et taime teadaolev ajalugu Norra aedades peab ulatuma 1950. aasta eelsesse aega, kuid mõnikord me arvestame sisse ka 1950. aastatest tuntud liigid. Need taimed on tõestanud oma vastupidavust ja sobivust kohalikku kliimasse ning selle aja jooksul on nad saanud meie kultuuriajaloo osaks. Pealegi, kui taim kasvas ühes aias 1950. aastatel ja seda kohtab ka teistes piirkondades, siis on tema ajalugu tõenäoliselt pikem.

Avastus, et taimed mõjuvad nii hästi mälu, oli minu jaoks ootamatu lisaväärtus ning muuseumile uus informatsiooniallikas. Inimesed hakkasid meile jutustama oma lapsepõlve aedades ja lapsepõlve taimedest ning ma panin need lood kirja.

Taimedesse tuleks suhtuda kui täieõiguslikku muuseumikogu osasse. Nähes, milline mõju on taimedel küllastajatele, mõistsin, et taimedel on potentsiaali palju enamaks kui lihtsalt muuseumiõue kaunistada. Taimed on sama huvitavad kui tavapärased muuseumikogud, kuigi neid pole siiani selleks peetud. Olles meie rahvusliku ja kohaliku pärandi oluline osa, kuuluvad nad loomuliku komponendina vabaõhumuuseumidesse ja tuleks arvele võtta samamoodi nagu ülejäänud muuseumiesemed.

Mari Marstein

¹ Akershusi maakonna muuseum (toimetaja märkus).

MUUSEUMI UUS TÖÖSUUND

2003. aastal algatas Norra geneetiliste ressursside keskus² vanade aiataimede uurimise programmi ning mul avanes võimalus selles osaleda. Muuseumi saabus rohkem taimi kui enne ning nüüdseks on meil 260 püsikuliiki ning 20 roosi- ja ilupöösaliiki. Praegu on minu peamised eesmärgid:

- luua ja säilitada meie piirkonna aiataimede esinduslik kogu;
- uurida perekondade *Paeonia*, *Iris*, *Narcissus*, *Hemerocallis* ja *Primula* kohalikke sorte ning võimalusel selgitada välja nende nimed;
- dokumenteerida räägitud lugusid sellest, mida taimed inimeste jaoks tähendavad, kuidas taimed liiguvad ühest aiast teise, millised on nende kohalikud nimed ning taimede vahetamisega seotud traditsioonid;
- juhtida riikliku andmebaasi loomist, kus dokumenteeritaks aiataimed samamoodi, nagu dokumenteeritakse esemeid, ehitisi, fotosid jne.

Nendest põhimõtetest on lähtunud aiataimede kogumispoliitika Gamle Hvamis. Kuigi aktiivne kogumisfaas on möödas, võtame me siiski vastu põnevaid taimi, mis sobivad mõne nimetatud kategooria alla. Ilutaimi on kasvatatud juba ammust aega paljude muuseumihoonete ümbruses, kuid minu lähenemise puhul on uudne see, et lisaks taimede botaaniliste omaduste tundmisele on minu arvates tarvis korralikult dokumenteerida ka taimede ajalugu. Külastajad on neist lugudest väga huvitatud ning muuseumi ülesanne on teha see teave avalikkusele kättesaadavaks.

Seniajani pole muuseumides olnud korra-

2 Centre for Genetic Resources.

likku andmebaasi sellist uut tüüpi kogu haldamiseks. Botaanikaaedadel on oma andmebaasid, kuid neis ei ole infot taimede kultuuriajaloo ega nendega seotud inimeste kohta. Taimedega seotud info kohta peab saama päringuid teha ning ükski botaanikaaedade andmebaas seda ei võimalda.

Olen aastaid koostanud taimede kohta dokumentatsiooni omal viisil, kombineerides Exceli ja Wordi võimalusi. Igal taimel on oma koodnumber, on määratud tema botaaniline nimi, norrakeelne nimi ja kohalik nimi. Veel registreerin ma annetaja nime, aadressi ja sünniaasta ning sama info kõigi inimeste kohta, kes on selle taime ajaloo olulised olnud. Taime kirjeldus, sealhulgas õitsemisaeg, värv, kuju ning detailid, mis eristavad teda lähisugulastest, on tähtis taime sordi määramiseks. Lisaks panen kirja taime ajaloo enne muuseumisse jõudmist ning mis tähenduse omistasid talle inimesed, kellele ta kuulus. Iga taime kohta on olemas fotod, nii täissuuruses kui eraldi kõigist olulistest detailidest.

KOLLEKTSIOONI KAARDISTAMINE

Muuseumitöötajatel peab olema ülevaade sellest, kust üht või teist kogudes registreeritud objekti leida, kui külastajad tahavad teada taime nime ja selle päritolu. Nende vajaduste täitmiseks tuleb taimed varustada siltidega ning taimede asukohast on vaja koostada plaanid.

Mina kasutan kahekordset plaanide süsteemi. Üks plaan on mul kogu muuseumi ala kohta, kuhu on joonistatud kõik peenrad, igaüks numbriga varustatud. Dokumenti „Taimede nimed plaanidel“ on mul kantud nimekirjad kõigi peenarde kohta, kus on loetletud kõik taimed järjekorras peenra ühest otsast teiseni. Kui

Juunikuised lil-
lepeenrad Siberi
võhumõõga
(*Iris siberica*),
aediirise (*Iris x
germanica*) ja
vereva helmik-
pöörisega
(*Heuchera
sanguinea*)
Gamle Hvami
muuseumis

Aediiris
'Gracchus', verev
hõlmikpööris
(*Heuchera
sanguinea*) ja
küppress-piimalill
(*Euphorbia cypa-
rissias*) õitsevad
juunis

peenral toimub mingi muutus, tehakse muudatus ka plaanil ja nimekirjas. Plaanidele, mis kujutavad väiksemat osa muuseumi alast, olen ma teipinud taimede nimekirjad iga peenra joonise juurde. Nimekiri on teibitud ainult ühest servast ja kui peenra istutusskeemis tehakse muutus, teibitakse nimekirja uus versioon vana peale. Nii on hiljem võimalik saada ülevaadet peenra arengust.

Taimede sildistamine on keeruline ülesanne, sest püsikute maapealne osa kuivab sügisei ära, seega ei saa silti kinnitada taime enda külge. Minu lemmikuks on kujunenud pika varrega ruudukujuline terasest silt, mis on kaetud musta roostevastase värviga. Taime nimi ja muu info kirjutatakse sildile käsitsi valge vee- ja valguskindla markeriga. Kui teksti on vaja muuta, võetakse eelmine tekst liivapaberiga maha ja silt värvitakse üle. Sildid seisavad peenra pinnases aasta läbi.

LUGUDE JUTUSTAMINE

Lugude rääkimiseks ja selleks, et inimesed oleksid teadlikud omaenda aianduspärandist, korraldatakse Gamle Hvamis igal suvel jalutuskäike aias. Me müüme muuseumi kollektsioonist taimi, lisades info taime ajaloo kohta. Ma pean aiataimede teemal loenguid aiandus-, koduloo- ja kunstiseltsides. Saadaval on brošüür jooniste ja informatsiooniga, samuti postkaardid taimeakvarellidega. Jaanuaris 2012 lõi me Facebooki konto nimega *Gamle Hvam museums plantesamling* (Gamle Hvami muuseumi taimekollektsioon), mis on varustatud nii norra- kui ingliskeelsete kommentaaridega. Taimekollektsioonist on saanud üks Gamle Hvami kõige erilisemaid tunnusjooni, lisaks on see muuseumi jaoks uus sissetulekuallikas.

KOOSTÖÖPLAANID EESTI JA NORRA VAHEL

Tänu dr Ulrike Plathi ja teiste abile taotleme me EEA granti, et hakata uurima ajaloolisi aiataimi Koigi mõisakooli ümbruses. Projekt aitaks kaasa mõisaaia ja -pargi renoveerimisele, aga me loodame, et ka Eesti vabaõhumuuseumid saaksid rajada oma ajalooliste aiataimede kollektsioonid ning dokumenteerida taimedega seotud lugusid. EEA programmi meetme 16 *Conservation and revitalization of cultural and natural heritage* eesmärk on „kaasa aidata kultuuri- ja looduspärandi hoidmisele, kaitsmisele ja avalikusele kättesaadavaks tegemisele järeltulevate põlvkondade huvides“, mis vastab täpselt meie eesmärkidele.

Loodan, et tulevikus saavad eestlased nautida sama, mis norralased: jalutada oma rahvusliku pärandi ja isiklike mälestuste maastikul.

Tõlkinud Liisi Jääts

Valgeõielist
pojengi (*Paeonia
lactiflora*) leidub
peaaegu kõigis
Norra selle osa
aedades. See
taim meenutab
igale aia külalisele
midagi

MUUSEUMID TURISMIMAASTIKUL

— KRISTINA AIMLA —
EESTI KUNSTIMUUSEUMI TURUNDUSSPETSIALIST

— KERTTU MÄNNISTE —
KADRIORU KUNSTIMUUSEUMI ASSISTENT

Muuseumid ja turism – see on paarisrakend, mis tänapäeval teineteiseta naljalt läbi ei saa. Inimesed võtavad ette sadade kilomeetrite pikkuseid rännakuid, et nautida kunsti, vaadata läbi klaasi tuhandete aastate vanuseid esemeid ja pildistada ennast muumia taustal. Kui muuseumihuvilisi jagub maailma metropolidesse sellistes kogustes, et mõnel pool tuleb lausa tunde muuseumi ukse taga järjekorras seista, siis Eestis võiks järjekorratust vaata et ühe turundusliku trumbina ära kasutada. Ehkki ka meil kasvab muuseumikülastuste arv aasta-aastalt ja muuseumide, mille vahel turistil võimalik oma valik teha, leidub Eestis arvukalt, tasub siiski eneselt küsida, mis on kirevas, dünaamilises ja muutuvus turismimaastikus muuseumi trumbid tähelepanu tõmmata ja turisti muljetulvas meelde jääda.

Kogumise, säilitamise, uurimise ja muu mäluga seonduva kõrval on muuseumi üheks põhitegevuseks ka oma kogude eksponeerimine ja tutvustamine – kommunikatsioon, suhetumine ja suhtlemine ümbritseva keskkonna ja publikuga. Viimase ligi tõmbamiseks peab muuseum vaba aja sisustamise maastikul konkureerima paljude meelelahutustega. Tegemata allahindlust muuseumi ülejäänud funktsioonide osas ning jäädes mäluasutusele sobivatesse formaatidesse, nõuab selline olukord siiski üha rohkem panustamist muuseumi võimalikult atraktiivsesse tutvustamisse, pidades silmas nii sise- kui väliturisminduse erinevat toimimiskogikat ja muuseumi käsutuses leiduvaid vahendeid. Kui kohalike huvigruppideni on võimalik jõuda meediakanalite kaudu, siis välismaalt külla tulnu jaoks tuleb reeglina leida teised võimalused. Ideaalilähedane oleks, kui adekvaatne ja atraktiivne info jõuaks turistini juba reisi ettevalmistuse faasis tema kodumaal.

Eesti Kunstimuuseumi kogemuse põhjal võime öelda, et neid koostööpartnereid, kes aitavad ka muuseumid reisi planeeriva turisti jaoks nähtavaks muuta, leidub küll. Üheks heaks partneriks on olnud näiteks Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse turismiarenduskeskus, kes korraldab prioriteetsetel sihtturgudel hästi läbimõeldud ja kindla fookusega kampaaniaid, samuti teeme tihedat koostööd Tallinna Ettevõtlusameti turismiosakonnaga, kuid ka välissaatkondadega, mille kaudu näiteks viisat taotlema tulnud turist juba esmase reisiinfo kätte saab. Kasuks tuleb ka muuseumi kodulehel leiduva materjali värskendamise ja koostöö välismaiseid harukontoreid omavate turismifirmadega nagu ka tõsine ja avatud suhtlemine turismiajakirjanikega, kelle küsimused ja fotosessioonid võivad pisut tüütutena tunduda, kuid kelle kirjutistest saab sageli Eesti ja siin leiduvate väärtuste esimene värv ja visiitkaart.

Et eelinfo levitamise võimalused on siiski üsna piiratud ega sõltu paraku alati muuseumi avatusest, tublidusest ja koostööhuvist,

Kristina Aimla

Kerttu Männiste

Muusika muuseumis

FOTO: Eneli Raal

SIRVILAUAD

UUDISEID ESTI MUUSEUMIDEST

Balti Museoloogiakool ootab huvilisi 5.–11. augustini Klaipeedas Leedus. Keskne teema on „Muuseumikogu – muuseumi kommunikatsiooni allikas“. Lähem info <http://www.bms.edu.lv/>.

Tartu Kõrgemas Kunstikoolis toimub 2012.–2013. õppeaastal loengukursus säilitamisest muuseumis. Kursus koosneb kaheksast sessioonist. Lisaks loengutele on praktilised harjutused, töö laboris ja iseseisvad ülesanded. Kursuse eesmärk on anda osavõtjatele teadmised ja oskused, et korraldada säilitamist muuseumides. Kursus on suunatud muuseumides kogude ja nende säilitamisega tegelevatele spetsialistidele. Õppejõud on konserveerimisprofessor Kurmo Konsa.

Eesti Kunstimuuseumi järgmine ühe euro kolmapäev toimub 22. augustil. Ühe euro kolmapäevade raames pääseb kõikidesse Eesti Kunstimuuseumi muuseumidesse vaid ühe euro eest.

Eesti Meremuuseumi Paksu Margareeta suurtükitornis saab kuni 3. juunini näha Hiiumaa Muuseumi koostatud näitust „Kus kirik, seal kõrts...“. Alates 13. juunist on Paksu Margareeta tornis võimalik vaadata meeleolukat ja värvikirevat näitust „Kaks päeva Kihnu majakavahina. Kihnu puagi pildid“. Näituse on koostanud kaks päeva seal majakavahi ametit pidanud kunstnik Hedda Peet ja fotograaf Olev Mihkelmaa. Näitus on avatud kuni 16. septembrini.

12. mail avas ukseid **Eesti Meremuuseumi** uus ekspositsioon „Meretäis põnevust!“ **Lennusadamad**. Väljapanek asub kolmel tasandil: vee all, vee peal ja vee kohal. Lennusadama veealuse maailma pärl on allveelaev Lembit. Angaaride lae all on oma koha sisse võtnud vesilennuki Short Type 184 maailma ainuke täismöödus koopia ning sadamakai ääres ootab külastajaid jäälohkuja Suur Tõll.

Eesti Ajaloomuuseumi ja Muinsuskaitseameti näitus „Vettpidavad allikad. Tallinna lahe leid“ on Suurgildi hoones avatud 20. juunist 2012 5. veebruarini 2013. Näitus toob avalikkuse ette Tallinna lahe põhjast 2011. aastal leitud unikaalse keskaegse kaupmehe reisikasti. 13. sajandi lõpust pärinev reisikast ja selle 273 esemest koosnev leiukogum on esemeliikide mitmekesisuse ning müntide arvukuselt suurim ja ühtlasi ainus omalaadne Eestis. Näitusel tutvustatakse lisaks unikaalsele leiule ka laiema allveearheoloogiat.

Eesti Loodusmuuseum taasavab oma ukseid külastajatele juba septembris. Tänu Euroopa Regionaalarengu Fondi toetusele saab värsket näo

**Kunsteos
elustub...
FOTO: Tiina-Mall
Kreem**

vähem aktiivset informeerimist turismiportaalide, ajakirjade, infotrükiste, reklaambuklettide, välimeedia, kuid ka koostööpartnerite kaudu. Seejuures on oluline järke pidada, kus ja millist informatsiooni on avaldatud ning seda vajadusel kindlasti korrigeerida – on ju Eesti muuseumimaastikul tavaline, et madal- ja kõrghooajal on muuseum erinevatel aegadel avatud, sugugi mitte kõik meie riiklikud pühad ei kattu rahvusvaheliste tähtpäevadega ja ka uuenenud ekspositsioon võib mõne mitmendat korda Eestit külastava turisti muuseumi tagasi tuua.

Väljaspool Eestit on üksikul muuseumil üsna keeruline silma paista. Euroopa suurimate turismimesseide hulka kuuluval ITB Berlin 2012 messil kultuuriturismi sektsiooni uurimisel oli selgelt märgatav muuseumide püüe ühiste projektide ja tihendatud koostöö kaudu turismimaastikul oma kohta kindlustada. Erinevaid seotud näituseprojekte, temaatilisi ringkäike, konkreetsele ajastule või huviobjektidele orienteeritud ekskursioone pakuvad oma kultuuriasutuste ja muuseumide osalusel linnad ja maakonnad nii Saksamaal, Belgias kui Kesk-Euroopa erinevates piirkondades. Et efektiivne turundamine ja võimaliku publiku informeerimine pakutavast nõuab nii tööjõudu kui raha, on ühised külastajaprogrammid ja infomaterjalid võimalus, mille kaudu jõuavad messidele ja võimalike koostööpartnerite huviorbiiti mitmed põnevad alternatiivsemad algatused, ettevõtmised ja muuseumid. Olgu kodumaise või välituristi huve silmas pidades, on paberil infotrükised endiselt armastatud ja eelistatud turundus- ning reklaamimeetod nii Eestis kui laiemalt Euroopa turismi- ja muuseumimaastikul. Muidugi tahaks omakeelset infot pakkuda laiemale ringile – inglise, soome- ja venekeelsetele materjalidele lisaks oleks teadete põhjal vaja veel vähemalt saksakeelseid buklette. Eesti Kunstimuuseumi statistikast lähtuvalt võib öelda, et viimase kolme aasta jooksul on märgatavalt kasvanud itaalia- ja prantsuskeelne külastajaskond, kes heal meelel tutvusid mitte ingliskeelse, vaid mõnes romaani keeles infomaterjaliga, millest on muuseumis hetkel paraku nappus.

Omaette teema on koostöö reisikorraldajatega – nii nendega, kes toovad Eestisse paketi-reisi ostnuid, kui ka nendega, kes organiseerivad vaid üheks päevaks Tallinna saabunud kruiisituristide tegevusi. Sõltuvalt Eestis viibitava aja pikkusest võivad külastajate vajadused olla üsna erinevad, kuid korraldusliku poole pealt oleme saanud ühe väga väärtusliku õppetunni: planeerida tuleb varakult, ainult nii saame ennast ka turismifirma töösükklisse sobitada. Hinnapäringud saavad turismifirmadelt rohkem kui aasta ette, sest oma pakette pakutakse turismimesseidel vähemalt aasta kui mitte kaks enne reisi tegelikku toimumist ja näiteks muutunud muuseumipileti hind võib tekitada probleeme.

**Muuseumikülastuse järel kunsti loomas
FOTO: Eneli Raal**

vaid turismifirmade tegutsemisloogikast, on samavõrra oluline panustada info võimalikult heasse kättesaadavusse hiljemalt turisti Eestisse saabumisest alates. Mitmetes muuseumides ongi juba mindud ärimaailma teed – küll märgatavalt pehmemas võtmes – ning asunud muuseumi ja muuseumis pakutavat aktiivselt turundama. Enamasti tähendab see sobivate sihtgruppide väljaraalimist ja seejärel nende rohkem või

Teisest küljest tuleb muuseumidel õppida ka paindlikkust – mil määral on võimalik järele anda lahtiolekuaegades, kui enamik kruisituriste tahaks muuseumi tulla juba hommikul kell üheksa, kuid ametlikult avatakse see alles kell kümme või veelgi hiljem? Vastastikune koostöö on oluline ka näiteks ekskursiooniformaatidele mõeldes – tiheda ajagraafikuga gruppide jaoks on poole tunni sisse mahutatud ringkäik muuseumis sageli maksimum ja giid peab suutma selle pisku sisse pigistada kõik möödapääsmatud faktid. Aastakümneid kruisiturismi valdkonnas tegutsenud ja ITB Berlin messil ettekande pidanud Larry Pimentel keskendus kogemuse mõistele – kogemus kui 21. sajandil igasuguse turismi (olgu selleks individuaal- või grupireisid, luksus- või *budget*-turism) alustala. Kogemus ei pruugi alati tähendada midagi ekstraordinaarset – piisab juba väikesest nihestatusest ja mõnest peenest valitud nüansist, et külastaja saaks hoopis teistsuguse kogemuse kui mujal. Muuseumikeskkonnas sobivad tavalisest erineva kogemuse võimaldamiseks varane või hiline külastusaeg, ajastuliselt sobiv muusika kunsti keskel või võimalus muuseumikülastus ise midagi väikest meisterdades-valmistades lõpetada.

Eesti Kunstimuuseumi kogemuse põhjal soovitame muuseumidel kindlasti otsida võimalusi koostööks mõne projekti raames. Eesti Kunstimuuseum osales näiteks Cultural Tourism 2011 projektis, mis ühendas 2011. aasta kultuuri-pealinnade Tallinna ja Turu muuseumi, majutustevõteteid ja muid turismiasjalisi. Projekt on praeguseks jõudnud lõppjärku, muuseumikülastust, majutust ja *gourmet*-õhtusööki sisaldav reisipakett on turismifirmale vahendamiseks üle antud ja viimaste tegevuste hulka jääb kokkuvõtete tegemine selliselt, et sarnasest koostööst huvitatud ettevõtjatel ja organisatsioonidel oleks lõppenud projekti põhjal juba kergem ühist keelt leida.

Uued perspektiivid
FOTO: Aleksandra Murre

ja sisu keskkonahariduse keskuse muuseumi esimene korrus. Külastajaid ootavad mitmed uued väljapanekud ja üritused nii ekspositsioonisalides kui muuseumi hoovis. Muuseum taasavatakse traditsioonilise seenenäitusega, mis tähistab tänava oma 50 aasta juubelit. Sügisel avatakse näitus „Mineraalide lummas maailm: kaunitare maapõuest“ ning järjekordne fotoekspositsioon „Vereta jaht“ alapealkirjaga „Kaarna loitsud“. Uueneb ka loodusemuuseumi püsiekspositsioon. Metsa- ja niidusaali väljapanek muutub külastajakesksemaks ja visuaalselt atraktiivsemaks.

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum tähistab 15. juunil Eduard Tubina 107. sünniaastapäeva Alatskivi lossis. Täpsema informatsiooni leiata Eduard Tubina Muuseumi kodulehelt: <http://www.alatskiviloss.ee/est/tubina-muuseum/>.

10.–12. augustini osaleb Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum järjekordsel Rahvusvahelisel Vantorelifestivalil Soomes Hämeenlinnas.

2012. aastal on Heino Elleri 125. sünniaastapäev. 20.–21. oktoobril korraldab Teatri- ja Muusikamuuseum koostöös Georg Otsa nimelise Tallinna Muusikakooliga pianistide konkursifestivali „Mängime Elleri“. Osalema on oodatud kõik Eesti noored pianistid vanuses 11–19 aastat.

Rahvusvahelisel muusikapäeval 1. oktoobril esitletakse Eesti vanimat, L. Ehrigi klaverit ning viiulimeistri Meeme Mälgi viiulit. Mõlemad instrumendid jäävad muuseumi ekspositsiooni.

Eesti Põllumajandusmuuseum jätkab põllumajandusreformi meenutuste kogumist. Eesti taasiseseisvumisajal toimunud põllumajandust ja maaelu põhjalikult muutnud reformidega seotud ainese kogumiseks ja talletamiseks on käivitatud kogumisaktsioon „Mälestusi ja kogemusi põllumajandusreformist“ ja seda täiendav projekt „Ühismajandite reformilugu“. Kokkuvõtte kogumistööst tehakse 2013. aasta märtsis.

25. oktoobril korraldab põllumajandusmuuseum konverentsi „Eesti soost mõisnikud“, kus kõneldakse mõisate omandisuhetest, eestlastest mõisnikest majandustegevuses, ajalooliste mõisate tänapäevastest majandamisvõimalustest.

22. novembril toimub põllumajandusmuuseumis V noorteadlaste konverents, kus peetakse ettekandeid agraarajaloo ning põllumajandusteaduste aktuaalsetest probleemidest.

Eduard Vilde Muuseumis on kuni 20. juunini avatud näitus „Vildest naljaga pooleks. Eesti naljakirjandus Vildest Kivirähkini“. Näitusega haakuvad ka 1. juunil toimuv lastekaitsepäev „Täna viskame nalja“ ning Eesti kirjanduse sügislaad 15. septembril, kus luubi all on eesti naljakirjandus.

EESTI MUUSEUMIDE AASTAAUHINNAD 2011

— MARJU REISMAA —

KULTUURIMINISTEERIUMI MUUSEUMINÕUNIK

— 22 —

Eesti Muuseumide Aastauhinnade 2011. aasta laureaadid selgusid 13. jaanuaril 2012 Kumu kunstimuuseumi suures saalis toimunud auhinnagalal. Teist aastat uues formaadis toimuvale konkursile oli esitatud 62 kandidaati, kelle hulgast Kultuuriministeriumi muuseuminõukogu teemakomisjonid valisid välja 30 nominenti. Nominentide hulgas oli esindatud 18 muuseumi.

Marju Reismaa

Kõik kuus komisjoni (kogumis- ja säilitustöö, muinsuskaitse, muuseumiharidus, näitused, teadustöö, muuseumiarendus ja turundus) töötasid üksteisest sõltumatult, mistõttu oli projektidel võimalus esile tõusta korraga mitmes auhinnakategoorias. Tekkis sarnane olukord, nagu sageli filmimaailmas Oscarite jagamisel juhtub, et parim film korjab „kuldseid mehikesi“ näiteks ka parima meespeaosatäitja, režissööri, muusika ja kostüümide kategoorias. Sel korral oli meie muuseumiauhinnade konkursil kolm sellist projekti, mil õnnetus saada nominatsioon vähemalt kolmes kategoorias:

Eesti Ajaloomuuseum oma Suurgildi hoonega oli nominent lausa neljas valdkonnas: muinsuskaitse kui ühe ajaloolise hoone esmaklassiline restaureerimine, püsinäituste

kategoorias „Visa hingega“, teaduses mahuka väljaandega „Tallinna Suurgild ja gildimaja“ ning muuseumiarenduses Börsi käigu ja muuseumiõuega, mis on nutikas linnaruumi ärakasutamise näide. Võit toodi koju kolmes esimesena nimetatud kategoorias.

Eesti Kunstimuuseumi Kadrioru kunstimuuseumi rahvusvaheline koostööprojekt „Bosch & Bruegel. Ühe maali neli jälge“ kandideeris samuti kolme nurga alt – konserveerimisprojekti multimeedialahendusena, uurimisprojektina ning turundusprojektina – ning kõigis tuli ka võit. See näitab ilmekalt, et turundamise jaoks on vaja tugevat sisu. Ning ka vastupidi – kui juba midagi sisukat ette võtta, siis tuleb seda ka leidlikult turundada, sest muidu inimesed lihtsalt ei saa sellest teada.

Tartu Ülikooli ajaloo muuseumi filiaal Tartu tähetorn oli nominent samuti kolmes kategoorias: trükiste, uute püsiekspositsioonide ning konserveerimise valdkonnas. Peavõitu küll ei tulnud, kuid omaette saavutus on nii suur nominatsioonide arv kindlasti.

Konkursi üks oluline osa on õhtusele auhinna seremooniale eelnev nominentide tutvustuspäev. See on hea võimalus heita kiirpilk Eesti muuseumides aasta jooksul toimunud. Kokku 30 lühiettekannet (10 kategooriat × 3 nominenti) annab küllaltki hea ülevaate, mis teemad on hetkel aktuaalsed, milliseid meetodeid ja tehnilisi lahendusi kasutatakse, ning ehk inspireerib see ka seni konkursi kõrgvalt vaadanud muuseumi julgelt oma kandidatuuri üles seadma.

KOMMENTEERIVAD KOMISJONIDE ESI-MEHED

LEA SILLART: Aasta **konservaatori** ja aasta **koguhoidja** aunimetusele oli kokku kümme kandidaati. Taotlusi oli mõnevõrra vähem kui eelmisel konkursil (17), kuid peame meeles pidama, et siis anti auhindu välja esimest korda ning seetõttu oli muuseumidel n-ö tagataskus juba üht-teist olemas.

Eesti Kunstimuuseumi võiduprojekt aitas uurijaid konservaatori käsutuses olevate meetodite kaudu pääseda ligi objekti olemusele, algupärale, autorile, valmimisajale ning -kohale ning kogu seda tööprotsessi on ulatuslike multimeedialahenduste abil tutvustatud näituse külastajale. Ülejäänud kahe nominendi projekti tulemusena on võimalikuks muutunud seni hoidlates hoitud halvas seisundis muuseumiobjektide eksponeerimine ehk siis taas avalikkusele kasutada andmine. Äärmiselt tänuväärne kõigi väiksemate ja konservaatoreid mitteomavate muuseumide seisukohalt on Eesti Konservatorite Ühingu algatatud konserveerimistalgute projekt, mille käigus õpetati lihtsate ja käepäraste vahenditega objekte puhastama ja korrastama.

Aasta koguhoidja Vaike Reemann Eesti Rahva Muuseumist
FOTOD: Teet Malsroos

Seoses näitusega „Vildest naljaga pooleks“ kuulutab **Eduard Vilde Muuseum** välja foto-konkursi „Linna parim nali“. Konkursi eesmärk on panna inimesi kaameraga tabama igapäeva situatsioonikoomikat ja huumorit meie ümber. Tingimusi ja tähtaegu saab vaadata www.linna-muuseum.ee/vilde.

29. augustil toimub Vilde muuseumis traditsiooniline suvelõpu salongikontsert. Sel aastal pakub vahetut muusikalist elamust Vaiko Eplik. Piletite eelmüük vaid Vilde muuseumist.

Tartu Linnamuuseumis saab 9. märtsist 15. septembrini vaadata Eesti filmi 100. aastapäevale pühendatud näitust „Filmilinn Tartu. Pääsukesest tARTuFFini“, mis esitleb Tartut kui Eesti filmi- ja kinolinna läbi 20. sajandi. Samas tegutseb linnamuuseumi kinokohvik, kus kaks korda kuus on võimalik näha tänaste tartlaste filmiloomingut (Jaan-Jürgen Klaus jt). Näituse kuraatorid on Silja Paris ja Marge Rennit. Näituse valmimist toetasid Kultuuriministeerium, Tartu linn, Eesti Kultuurkapital, Tartu Kultuurkapital ja Eesti Filmi Sihtasutus. Täpsem info: <http://linnamuuseum.tartu.ee>.

Tartu Ülikooli ajaloo muuseumi ettevõtmisel avab Teaduslinn Toomel oma väravad Tartu Hansapäevade ajal 20.–22. juulini. Kuna Haridus- ja Teadusministeerium on 2011.–2012. õppeaasta kuulutanud teadusaastaks, siis kannavad selleaastased Hansapäevad nimetust „Uurivad Hansapäevad“. Samal ajal toimub Eestis ka 43. rahvusvaheline füüsikaolümpiaad, mille kulminatsiooniks kuulutatakse 20. juulil Tartu maailma füüsikaepalinnaks. Väliüritusena toimuval Teaduslinnal on kaks keset: tähetorni juures leiavad aset rohkem või vähem füüsikaga seotud tegevused ning toomkiriku juures tegutsevad ülejäänud teadusvaldkonnad ning erinevad muuseumid. Teaduslinna programm Toomemäel kestab 20. juulil kella 12–18, 21. juulil 11–18 ning 22. juulil 11–15. Samal ajal on avatud ka kõik Toomel tegutsevad muuseumid (TÜ ajaloo muuseum, toomkiriku tornid, Tartu tähetorn).

TÜ ajaloo muuseumi konverents „Teadus praktikasse!“ toimub 6. detsembril ja on pühendatud teadusaastale ning Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsioteedi 220. aastapäevale. Vaadeldakse, kuidas ja kelle või mille abil on teadusinnovatsioon läbi ajaloo praktikasse jõudnud, kuidas see toimub praegu ja kuidas seda võiks parandada. Konverentsi korraldab TÜ ajaloo muuseum koostöös Teadusajaloo ja Teadusfilosoofia Eesti ühendusega.

Muhu Muuseumis peetakse 22. juunil Koguva küla juubelit „480 aastat vabaduskirja“. 28. juulil toimub Muhu Muuseumis Suvesimman ning 25. augustil muinastulede öö Koguvast.

Aasta muuseumihariduse edendaja Maarja Kõuts Miiha-Milla-Manda muuseumist (Tallinna Linnamuuseum) tutvustab muuseumitundi „Väikesed sõpruse sõlmed“

Aasta koguhoidja projektid olid sel aastal taas äärmiselt tömahukad. Valdavalt olid need suunatud muuseumikogude hoiustamistingimuste parendamisele, samaväärselt aga püütakse muuseumikogu teha uurijale ja avalikkusele võimalikult lihtsalt kättesaadavaks museaalide digitaalsetesse andmebaasidesse liitmise kaudu.

KALEV UUSTALU: Muuseumide ja muinsuskaitse koostöö teema toodi esmakordselt rõhutatult välja 2010. aasta konkursil. Nii toona kui ka 2011. aastal oli selles kategoorias osalemise aktiivsus madal (kuus kandidaati), mis viib mõttele, et muuseumid eriti ei näe seoseid muinsuskaitse valdkonnaga. See on teema, mis vajab kindlasti laiemat arutelu ning koostöövõimaluste selgitamist.

Eero Heinloo – 2011. aasta parima näituse „Poriveski kõrts“ Tartu Linnamuuseumis kuraator

MERIKE LANG: Muuseumihariduse komisjoni liikmed vaatasid läbi kaheksa programmi. Esindatud olid nii eelmisel konkursil osalenud kui ka uued tegijad. Tase oli 2010. aasta konkursist ühtlasem ja seega hinnete vahed minimaalsed. Hindamisel peeti muuhulgas silmas programimijuhtide ja küllastajate omavahelist aktiivset koostööd ülesseatud huvitava eesmärgi nimel. Oluline on märkida, et muuseumihariduses ei saa kindlasti eristada suuri ja väikesi muuseume, vaid kõigil on võrdsed võimalused.

KERSTI TIIK: Näituste ja püsinäituste Muuseumirotile kandideeris 16 muuseumi. Samas suurusjärgus on olnud kandidaate ka eelnevatel aastatel. Torkas silma muuseumide kasvav julgus erineda oma näituste sisulise kontseptsiooni väljatöötamisel ja elluviimisel. Samuti on tõusnud kujunduse tähtsustamine. Tõusev trend on teatraliseeritud publikuprogrammid, teemaõhitud, „käed-külge“ tegevused ja karismaatilise giidiga muuseumikülalused täiskasvanutele – kontrast näituse „lähijalutamisega“ tavakülastajana on väga suur. Oluline on külastaja kaasamise kunst ning tasakaalu leidmine traditsioonilise esitlusviisi ja infotehnoloogia vahel.

PIRET ÕUNAPUU: Aasta teadusauhinnale oli 13 kandidaati (kaheksa trükiste ja viis sündmuste kategoorias). Seekord oli trükiseid esitatud vähem kui eelmisel konkursil, see-eest oli konkurents nii tugev, et komisjon vaagis nii ja naapidi, kuid oli ikka hädas, keda välja jätta. Eriti sündmuste kategooria kohta võib öelda, et olgu suur või väike muuseum – loeb idee ja selle teostus. Kogu eesti kultuuri ja teaduse seisukohalt on oluline, et muuseumid osaleksid rahvusvahelistes interdistsiplinaarsetes uurimisprojektides, mille väljundid konverentside ja näituste näol toovad maailma tipptaseme koju kätte.

ANTS LEEMETS: Tootearenduse ja turunduse komisjon muutis sel aastal oma nime ning mõne muuseumitöötaja jaoks segaseks jäänud „tootearenduse“ asemel räägime nüüdsest muuseumiarendusest. Ka auhind sai endale nime – MuuSA (st muuseumisaavutus). Kokku oli seekord üheksa kandidaati (arenduses viis ja turunduses neli). Ka selles valdkonnas ei tehta vahet suurtel ja väikestel muuseumidel, vaid hinnatakse muudatuste olulisust ning suhtelist suurust ja kiirust konkreetses muuseumis. Ettevõtlike Arendamise Sihtasutus andis üllatusauhinna Turistisõber 2011 tiitli Eesti Kunstimuuseumile, kes EASi koostöökogemuse ja ettevõtjatelt saadud hinnangute põhjal paistis eelmisel aastal enim silma laia valiku professionaalselt korraldatud ja turundatud sündmuste kui ka võrkeelsete infomaterjalide ning turismisõbraliku koostöö poolest.

AASTA KONSERVAATOR 2011:

Hilkka Hiiop

Eesti Kunstimuuseum
Näitus „Simson ja Deliila. Itaalia maali lugu“ ning multimeediaprojekt Kadrioru kunstimuuseumi näitusel „Bosch & Bruegel. Ühe maali neli jälge“

Nominendid:

Marika Laht / Heige Peets

Eesti Vabaõhumuuseum / Ennistuskoda Kanut / Eesti Konservatorite Ühing Konserveerimistalgud ja teabepäev vanade asjade korrastamisest Harjumaa Muuseumis
Helmut Välja
Ennistuskoda Kanut
Tartu Tähetorni ajalooliste teadusriistade restaureerimine ja kuukaartide konserveerimine

AASTA KOGUHOIDJA 2011:

Vaika Reemann

Eesti Rahva Muuseum
Eesti Rahva Muuseumi vaibakogu veebi-põhine andmebaas (vaibad.erm.ee)

Nominendid:

Ülli Kont

Pärnu Muuseum
Pärnu Muuseumi kogude kolimine kaasaegsesse hoidlatesse
Urve Mankin
Tallinna Linnamuuseum
Tallinna Linnamuuseumi klaasist tarbepudelite ja -purkide hoiustamine karpides

AASTA MUINSUSKAITSJA MUUSEUMIST 2011:

Sirje Karis

Eesti Ajaloomuuseum
Eesti Ajaloomuuseumi Suurgildi hoone restaureerimisprojekt

Nominendid:

Joosep Metslang

Eesti Vabaõhumuuseum, maa-arhitektuuri osakond
Muinsuskaitsetised eritingimused Liberty suvemõisa hoonete Vana-Liberty, Egoni ja Egberti taastamiseks
Valev Väljaots
Järvamaa Muuseum
Näitus „Paide vanalinn – ajaloolised väärtused linnaruumis“

AASTA MUUSEUMIHARIDUSE EDENDAJA 2011:

Maarja Kõuts

Tallinna Linnamuuseum: Muuseum Miia-Milla-Manda
Muuseumitund „Väikesed sõprused sõlmed“

Nominendid:

Kristi Pumbo ja projektimeeskond: Miroslava Kivimäe, Age-Ly Liivak, Aigi Pall, Vivian Siirman, Hanno Talving
Eesti Vabaõhumuuseum
Programm „Mardipäev“
Nele Kangert, Liisa Pöld, Tiina Vikat
Harjumaa Muuseum
Programm „Leivapäev“

MUUSEUMIROTT 2011 (parim uus või renoveeritud muuseum või uuendatud püsiekspositsioon):

Sirje Karis, Inge Laurik-Teder, Tõnis Liibek, Mariann Raisma

Eesti Ajaloomuuseum
Püsinäitus „Visa hing. 11 000 aastat Eesti ajalugu“
Sisearhitektuurne projekt: KOKO Arhitektid OÜ (Margit Argus, Liis Lindvere, Margit Aule, Andrus Kõresaar)
Graafiline disain ja trükised: Produktisioonigrupp OÜ (Mikk Heinsoo, Andrus Kõresaar, Kaarel Nõmmik, Indrek Sirkel, Jan Tomson)

Nominendid:

Krista Keedus, Ain Kütt

Sagadi metsamuuseum
Püsinäitus „Mets toidab“
Kujundus: Helle Väarsi
Lea Leppik, Reet Mägi, Viljar Valder
Tartu Ülikooli ajaloo muuseum
Tartu tähetorn
Kujundus: Laika, Belka & Strelka OÜ (Krista Lepland, Tea Tammelaan, Malle Jürgenson)

AASTA MUUSEUMIROTT 2011 (parim näituseprojekt):

Eero Heinloo

Tartu Linnamuuseum
Näitus „Poriveski kõrts“
Kujundus: Tartu Kõrgema Kunstikooli kujundusgrupp (Madis Liplap, Heli Tuksam ja üliõpilased)

Nominendid:

Vivian Siirman, Maret Tamjärv

Eesti Vabaõhumuuseum
Näitus „Leib keelele“
Kujundus: Mari Kadanik
Tõnno Jonuks, Terje Lõbu, Mari Lõhmus, Mariann Raisma
Tartu Ülikooli ajaloo muuseum
Näitus „Kukuruse kaunitar ja tema kaasaegsed: Eesti rikkalikem kalmistu muinas- ja keskaja piirilt“
Kujundus: Liina Unt, Katre Rohumaa

AASTA TEADUSAUHIND 2011 TRÜKISTE KATEGOORIAS:

Peatoimetaja Tõnis Liibek, autorid Ivar Leimus, Rein Loodus, Anu Mänd, Marta Männisalu, Mariann Raisma

Eesti Ajaloomuuseum
„Tallinna Suurgild ja gildimaja“
Raamatu kujundas Kadi Pajupuu

Nominendid:

Indrek Jääts

Eesti Rahva Muuseum
„Проникновение и применение дискурса национальности в России и СССР в конце XVIII – первой половине XX вв. (Rahvuse diskursuse sisseimbumine ja tarvituselevõtt Venemaal ja Nõukogude Liidus 18. saj lõpust 20. saj keskpaigani)
Raamatu kujundas Jane Liiv
Lea Leppik
Tartu Ülikooli ajaloo muuseum
„Tartu tähetorn“
Raamatu kujundas Kalle Toompere

AASTA TEADUSAUHIND 2011 SÜNDMUSTE KATEGOORIAS:

Greta Koppel

Eesti Kunstimuuseum: Kadrioru kunstimuuseum
Rahvusvaheline tehnilise kunstiajaloo uurimisprojekt „Bosch & Bruegel. Ühe maali neli jälge“

Nominendid:

Helgi Põllo

Hiiumaa Muuseum
Konverents „230 aastat hiiurootslaste väljarändest Ukrainasse“
Maarja Vaino
Tallinna Linnamuuseum: A. H. Tammisaare muuseum
Konverents „Paradiisi küsimus. Paradiisi kuvand eesti kirjanduses“

ARENDEUSE MuuSa ehk AASTA MUUSEUMIARENDAJA 2011:

Maie Urbas

Virumaa Muuseumid
Palmse mõis

Nominendid:

Inge Laurik-Teder

Eesti Ajaloomuuseum
Börsi käik ja muuseumiõud
Riina Aasma
Rannarahva Muuseum

TURUNDUSE MuuSa ehk AASTA TURUNDAJA 2011:

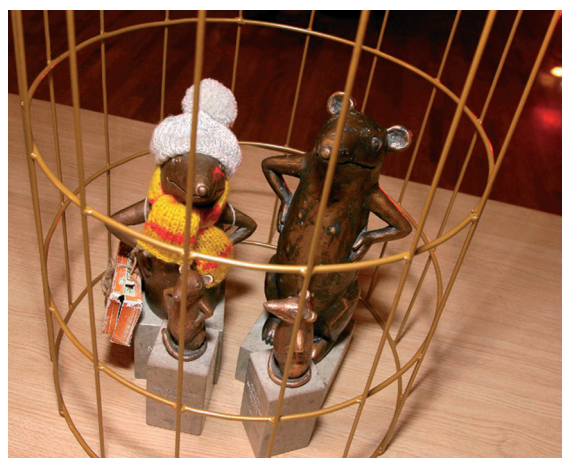
Kadi Polli

Eesti Kunstimuuseum: Kadrioru kunstimuuseum
Näitus „Bosch & Bruegel. Ühe maali neli jälge“

Nominendid:

Peep Ehasalu

Viru Hotelli KGB muuseum
Maie Urbas
Virumaa Muuseumid
Palmse mõis

Kadrioru kunstimuuseumi rahvusvaheline koostööprojekt „Bosch & Bruegel. Ühe maali neli jälge“ sai aastaauhinna kolmes kategoorias – konserveerimisprojekti multimeedia-lahendusena, uurimisprojekti ja turundusprojekti

Aastaauhindade võitjad saavad võimaluse osaleda erialasel väliskonverentsil või õppereisil 1300 euro väärtuses. Auhinnarahaga toetab Eesti Kultuurkapital.

ERIPREEMIAID

Muuseumirott 2011 kujunduspreemia sai **Lunge & Ko OÜ** Eesti Spordimuuseumi Otepää Talispordimuuseumi kui talispordi valdkonna innovaatilisele ja laiale sihtgrupile suunatud näitusekujunduse eest.

Muuseumirott 2011 eripreemia sai **Külli Rikas** Saaremaa Muuseumi püsinäituse „Saaremaa aastail 1950–1993“ eest. Tegu on parima kogukonna ajalugu tutvustava näitusega 2011. aastal, mis sobitati oskuslikult ajaloolisse hoonesse.

Teadusauhinna eripreemia sai **Aleksandra Murre** Eesti Kunstimuuseumist kataloogi „Eesti ikoonikunst“ kui parima näitusega seotud teadustrükise eest.

MuuSA eripreemia pälvis **Marge Kõiv** Eesti

Muuseumiroti nominendid ootavad parima püsinäituse väljakuulutamist

Aasta teadusauhinna võitja trükiste kategoorias Tõnis Liibek Eesti Ajaloomuuseumist

Kunstimuuseumist muuseumi filiaalide muuseumipoodide arendamise eest. Preemia väljaandmisega soovis komisjon rõhutada muuseumipoodide tähtsust ning vajadust selle teemaga rohkem tegelda.

Aasta muinsuskaitse muuseumist 2011 eripreemia pälvis **Riina Aasma** Rannarahva Muuseumist 2012. aasta kalendri „Muinsuskaitse all olevad Eesti tuletornid“ eest.

Ettevõtlike Arendamise Sihtasutus andis üllatusauhinna „Turistisõber 2011“ tiitli **Eesti Kunstimuuseumile**, kes on lisaks oma põhitegevustele aktiivselt panustanud koostööle reisikorraldajatega, Eesti kui turismimaa edasimüüjatega ning turundajatega. Samuti on näituste koostamisel ning sündmuste korraldamisel arvestatud oma sihtgruppidega, sealhulgas välituristidega. Lisaks tiitlile on kolmeliikmelisel võitjameeskonnal võimalus koos turismiettevõtjatega täiendada oma teadmisi turismist Euroopa suurimal turismimessil ITB Berlin.

Põltsamaa Muuseum tähistab 9. augustil oma 15. sünnipäeva. Täpsem kava muuseumi kodulehelt.

UUDISEID MUJALT

I rahvusvaheline konverents „**Ökomuuseumid 2012**“ korraldatakse 19.–21. septembrini Seixalis Portugalis Tejo jõe lõunakaldal. Konverentsi teema on „Kogukonna muuseumid ja elavad kogukonnad“.

Soome Fotograafiamuuseumis on kuni 31. juulini avatud näitus „50+ soome mees – portree“. Riitta Supperi portreeseeria peaks andma vastused küsimusele, mida 50. eluaastates mehed mõtlevad, mis on nende lootused ja unistused ning kas need lähevad 21. sajandi Soomes täide.

2012. aastal on Helsingi maailma disainipealinn. Sellega seoses on **Helsingi Arhitektuurimuuseum** paigaldanud oma vahetusse lähedusse ajutise paviljoni, millest saab 2012. aasta suvekuudel maailma disainipealinna publiku, meedia ja rahvusvaheliste ekspertide keskne kohtumispaik. Paviljonis korraldatakse Archilab Forumi nime all töötubasid, paneeldiskussioone ja avatud foorume. Need kergesti mõistetavas vormis üritused on mõeldud laiale publikule, tuues ümarlaua äärde ühtlasi valdkonna praktikuid ja professionaale. Paviljonis on külastajatele avatud ka kohvik ja väike pood.

Joensuu Kunstimuuseumis on 21. juunist kuni 28. oktoobrini avatud näitus „Draakoni-aasta – Hiina kunst ja kultuur“. Näitusega tähistab muuseum oma 50. sünnipäeva.

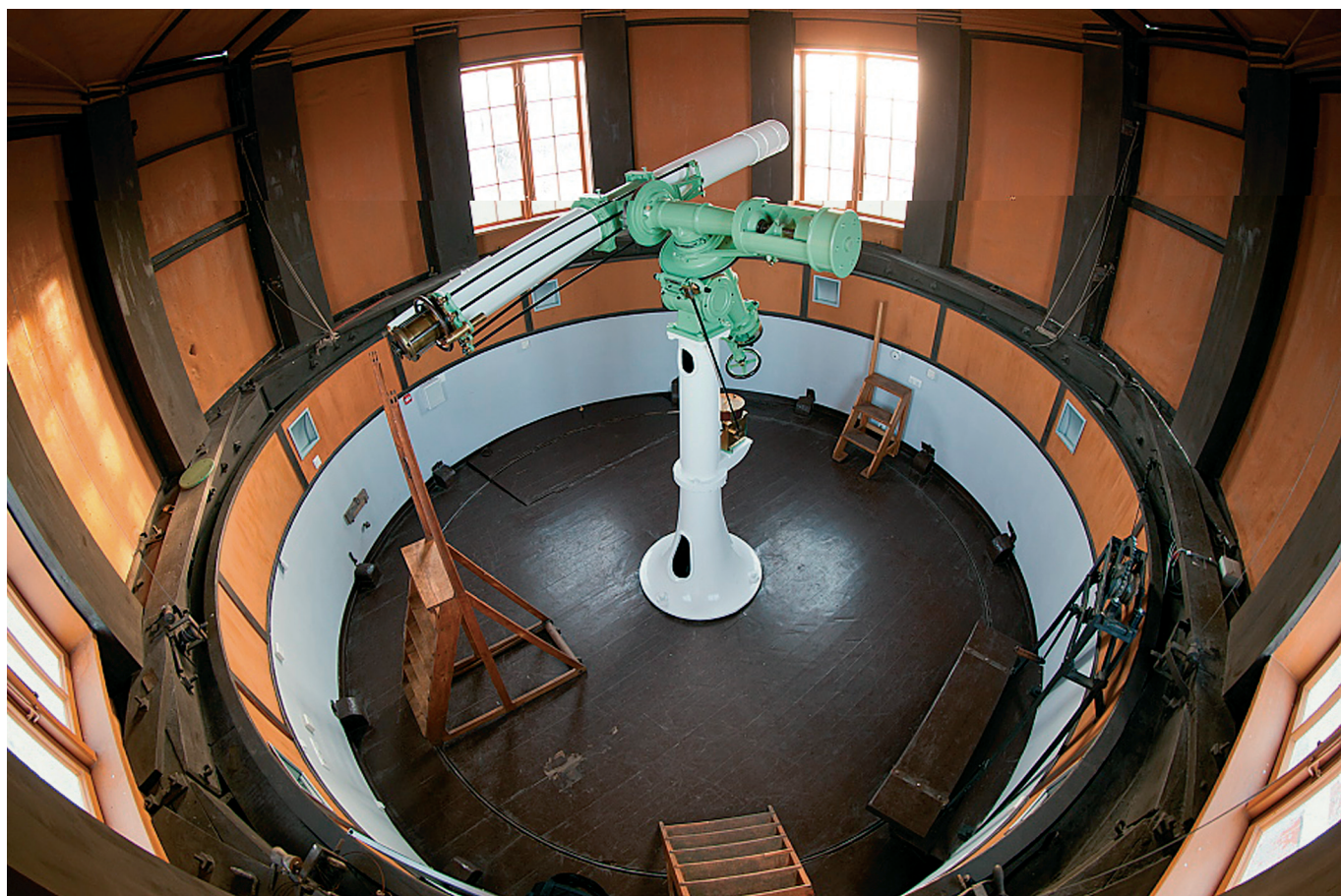
2012. aasta juunis avatakse **Pyhä-Luosto loodus- ja kultuurikeskus Naava**. Paiga kolm olulist märksõna on puhkus, ajaveetmine ja visuaalsus. Hoones on näitus, restoran, turismiinfo punkt, pood, korraldatakse üritusi ning saab rentida koosolekuruume. Sisepääs Naavasse on tasuta.

Põhja-Karjala Muuseum avab 6. oktoobril näituse „Choice? Valinta! Vybor... Soome ameeriklased Nõukogude Karjalas 1930. aastatel“. Näitus jutustab soome ameeriklastest ja kanadalastest, kes mõjutatuna 1930. aastate surutisest läksid vasakpoolsel ajal üleskutse peale Karjalasse, et ehitada üles uut paremat ühiskonda.

Rauma Kunstimuuseumis on muuhulgas 9. juunist kuni 9. septembrini avatud näitus „Rauma Biennale Balticum 2012 – Human Nature“. Rauma 14. biennaali näitus otsib vastust küsimustele, mis on inimloomusele omane ja kuidas Läänemere-maade kunstnikud kasutavad seda teemat oma töödes.

TARTU TÄHETORN – TEADUSAJALOO PÄRL

— TÖNU VIKK —
TARTU OBSERVATOORIUMI VANEMTEADUR

Vaade algsel kujul säilinud vaatlussaali – tähetorni idasaali ekspositsioon „Maa ja taeva möötmine“
FOTOD: Andres Tennus

Kui 1802. aastal taasavati Tartu ülikool, siis tolaeagse teadusmõtte kohaselt pidi ülikooli juurde tingimata kuuluma ka tähetorn. Seega oli loomulik, et koos ülikooli peahoonega projekteeris Johann Wilhelm Krause ka tähetorni. Pärast mõningaid vaidlusi jäi sõelale eestlaste vana muinaslinnuse ja hilisema piiskopilossi asukoht Toomemäel. Sinna tähetorn kerkiski ja juba 1810. aasta detsembris avati hoone ilma eriliste pidustusteta.

Veidral kombel tuleb eesti astronoomia järgneva võidukäigu eest tänada keiser Napoleoni, kelle nekrutivärbajate eest põgenes Tartusse Altona gümnaasiumi direktori poeg Friedrich Georg Wilhelm Struve ja asus siinses ülikoolis õppima filoloogiat! Kuigi tollal reaalteadusi ei propageeritud, kaldus noor Struve filoloogia asemel astronoomiasse ja valiti 1820. aastal astronoomia professoriks. Ning juba 1824. aastal saabub tähetorni tolaeagne suurim akromaatiline Fraunhoferi valmistatud refraktor, mille abil valmivad mitmed kaksiktähtede kataloogid ja mõõdetakse Lüüra tähtkuju kõige heledama tähe kaugus Päikesest. See oli esimene samm arusaamiseks, kui suur meid ümbritsev Universum võib olla.

Ent Struve tahtis teada ka seda, milline on meie Maa täpne kuju, ning selleks võttis ette koos eesti soost Vene armee kindrali Carl Friedrich Tenneriga hiiglasliku meridiaanikaare mõõtmise Põhja-Jäämerest kuni Doonau suudmeni, tehes nii kindlaks Maa lapikuse. Selle kaare tähtsusele on antud hinnang sel viisil, et see on esimese tehnoloogilise objektina kantud UNESCO maailmapärandi nimistusse.

Struve lahkus Tartust Pulkovosse ja pikka aega tundus, et eesti astronoomia parimad päevad ongi möödas, kui 1920. aastal asus Tartu tähetornis tööle Ernst Julius Öpik, kelle võime füüsikalist maailmapilti lihtsate valemite kaudu kirjeldada oli imepärane. Tema oli ka see, kes tähtede siseehituse kohta oma kindla sõna ütles ja oluliselt meie Universumit avardas, mõõtes teoreetiliselt ära meie naabergalaktika – Andromeeda kauguse. Võiks öelda, et järgmine oluline kilomeetripost oli paigas, ja seda oli jälle Tartus tehtud.

II maailmasõda paiskas segi eesti astronoomide plaanid, kuid Öpiku ja tema õpilaste töödele toetudes sai võimalikuks uue observatooriumi ehitamine Tõravere ning astronoomiateadus kolis Tartust ära.

Vanast ja kuulsast tähetornist sai linnamuuseumi filiaal, kuni see 1996. aastal tagastati algsele omanikule – Tartu ülikoolile. Nii sai tähetornist Tartu ülikooli ajaloo muuseumi osa. Paljude inimeste ja organisatsioonide abil õnnestus küllaltki kurvas olukorras olnud tähetorn remontida ja avada just tähetorni 200. aastapäevaks, kui korraldati ka rahvusvaheline konverents sümbolilise pealkirjaga „Avardades Universumit“. Konverentsi külalised ja tartlased said võimaluse näha oma silmaga, kui ilusaks olid ajaloomuuseumi rahva ja nende sõprade pingutused muutnud vana tähetorni.

Külastajad näevad lisaks lisaks kaunile hoonele temaatilistesse osadesse jagatud ekspositsiooni, mis annab ülevaate nii hoone ajaloost kui ka tänapäeva täheteaduse saavutustest. Loetlegem siinkohal ekspositsiooni osad:

Tõnu Viik

Teleskoobitorn. Esiplaanil 100-aastane Zeissi refraktor

Läänesaal „Astrofüüsika tekkest kosmoseajastuni“

1. Struve geodeetiline kaar
2. Maa ja taeva möötmine
3. Õige aja teenistus
4. Astrofüüsika tekkest kosmoseajastuni
5. Eesti seismoloogia sünnikodu
6. Siit algab teekond maailmaruumi

Tähetorni uksest sisse astudes satume fuajesse, mille keskele paigutati 2002. aastal Eesti geodeetide eestvõtmisel Struve-Tenneri geodeetilise kaare sisulist algust tähistav plaat. Edasi püüab meie pilku Andromeeda udugogu teaduslikult täpne pilt, mis rõhutab fakti, et Andromeeda udugoguga on seotud mitmed eesti astronoomide olulised saavutused.

Tähetorn ehitati ida-läänesuunalisena, nii et mõlemas tiivas on vaatlussaal, seega olid katusesse ehitatud luukidega kaetavad vaatluspilud. Idasaalis saab näha vanu teleskoobe ja geodeesiainstrumente, tähtsaim neist on Fraunhoferi suur refraktor, mille juures tehtud tehnilised uuendused said teleskoobiehituse standardiks vähemalt pooleks sajandiks.

Teisel korrusel on nn kellatuba, kus kahe maailmasõja vahel asus Eesti Vabariigi õige aja teenistus ning kust täpne kellaeg saadeti telegraafi teel üle riigi laiali. Loomulikult näeme seal vanu kelli.

Läänesaalis antakse ülevaade alates astrofüüsika kui teaduse tekkest kuni Universumi suurte struktuuride avastamiseni, kus jälle

on eesti astronoomid Jaan Einasto juhtimisel kaasa löönud. Katsuda saab 1947. aastal maale langenud meteoriite, võrrelda USA ja NSVL edusamme kosmose hõlvamisel ning vaadelda lunoidivaatlusjaama teleskoobiga AT-1. Läänesaali suurim vaatamisväärsus on astronoom Jaak Jaaniste originaalne Päikesesüsteemi mudel, millist teist maailmas ei leidu. Küllastajale annab tähistaevast pildi omal ajal tähetornis tegutsenud Tartu linnamuuseumi filiaali tarbeks valmistatud tähekaart, millel on võimalik valgustada 17 tähtkuju ning kus saab otsida näiteks Suurt Vankrit, Orioni või Kassiopeiat.

Tähetorni keldris alustati 1896. aastal maavärinate registreerimist. Praegu on seal võimalik saada vahetut infot maavärinate kohta interneti kaudu, kuid näha saab ka 1920. aastail Tartus valmistatud Golitsõn-Vilipi vertikaalseismograafi.

Tõusnud mööda keerulisi treppe kõrgemale, näeme tornis paiknevat Zeissi teleskoopi, mis pidi asendama Fraunhoferi teleskoopi ja millega alustati vaatlusi 1912. aastal. Ehkki teadlased ei kasuta seda enam juba aastaid, ei ole ta päris tööta, sest selgetel öödel vaatlevad Zeissi teleskoobiga huvitavaid taevakehi sajad astronoomiahuvilised.

Usun, et see väike ülevaade tekitas lugejates huvi Tartu tähetorni külastada. Olete teretunud!

MAASTIKUGA MUUSEUM

— AUNE SUVE —

A. H. TAMMSAARE MUUSEUM VARGAMÄEL JUHATAJA

„Seal ta ongi, see Vargamäe,“ lausus mees ja näitas käega üle soo järgmise väljamäe poole, kus lömitas rühm madalaid hooneid. „Meie hooned paistavad, teiste omad seisavad mäe taga orus, sest siis rahva suus Mäe ja Oru, mõisakirjas aga Eespere ja Tagapere. Paremat kätt see männitukk, seal kõrgel mäe otsas on meie oma: igavesed vanad jändrikud teised, mõned poolkuivad juba.“

A. H. Tammsaare „Tõde ja õigus“ I osa

Aune Suve

Just sellise maastikukirjeldusega juhatab Anton Hansen Tammsaare oma suurteose peategelased Andrese ja Krööda Vargamäele.

LUGEMATUD LOOD

Muuseum kirjaniku sünnitalus Tammsaare väljamäel keset Epu-Kakerdi raba on omalaadne nii asukoha poolest soosaarel kui ka võimaluste poolest, mida selline paiknemine ja territooriumi ulatus pakuvad. Samas püüame jätkuvalt toime tulla ka muuseumi traditsiooniliste funktsioonidega: ekspositsioonid, arhiivid, näitused jms. Vargamäel aga ei tohi unustada, et ekskursioonid ei püsi iial majades. Ka üksikkülastajad armastavad veeta suure osa oma ajast välitingimustes või siis imetleda väliseid vaateid läbi aknaklaaside, kui ilm pole õues jalutamiseks just kõige mõnusam. Ja igal vaatel on oma lugu. Nii muuseumi mõistes kui ka üksikkülastaja fantaasias.

Olemegi püüdnud edasi anda seda Lugu, mis siin on arenenud. Lugude jutustamisel on abiks kirjaniku looming. Anton Hansenit võlus siinne maastik juba lapsepõlves ja ta on oma teostes sõnadega maalinud võrratuil pilte, mis on pugunud paljudele lugejatele südamesse. Tegemist on paigaga, kus kirjandus on tõelisem kui n-õ päriselu. Külastajad ja kohalikud ei räägi siinsest majapidamisest juba ammu kui Tammsaare-Põhja talust – ikka ja jälle võime kuulda sõna „Vargamäe“ ja silmad otsivad maastikku, millest kirjanik oma romaanis kirjutab.

A. H. Tammsaare muuseum Vargamäel on õppinud maastiku mitmekülgset ära kasutama just kuulates oma külastajaid ning nende huvi- dele reageerides.

1971. aastal rajati Kõrvemaa Maastikukaitseala, mille ülesandeks on siinse looduskeskkonna säilitamine. Selle keskkonna alla kuulub ka muuseum. Samal ajal oli Eesti NSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Ministerium see, kelle eestvedamisel, abil ja toel taastati Tammsaare-Põhja talu hoonestus nii, nagu see oli 1920. aastatel. Sellisena on see praegu ka külastajale näha.

Naine silmitses ümbrust: siin mägi, seal mägi, kaugemal kolmas, pahemat kätt neljas, paremat viies ja nende taga kuues, seitsmes ning veel rohkemgi. Mägedel põllud ja hooned, mägede ümber, nende vahel aina soo, tükati raba, kaetud kidura võserikuga.

A. H. Tammsaare „Tõde ja õigus“ I osa

Nii nägi Krööd oma uut kodukanti, kui ta Vargamäele jõudis. Seda pilti võib nüüd vaid ette kujutada, kuna loodus on viimastel aastakümnetel oluliselt muutunud. Pärast talupidamise kadumist 1940.–1950. aastatel muutus palju – endiste peremeeste ülesharitud põllu- ja karjamaad ning rabast juurde võidetud põllusilud jäid kasutuseks. Aastakümnetega metsa kasvanud vanade talude heina- ja karjamaad peidavad endas nüüd matkaradasid (RMK rajad), mida mööda liiguvad looduse ja ajaloo teemalised ekskursioonid. Ka muuseumi programmid ulatuvad sinna.

Saunikute hooned – vaade, mida kasutatakse Vargamäed esitledes kõige enam
FOTOD: A. H. Tammsaare Muuseum Vargamäel

Needsamad rabad räägivad meile palju meie esivanemate elust, kuidas inimesed liikusid kunagi üle nende rabade, et omavahel suhelda, mõisas või kirikus käia või kaupa vedada. Endised tali- ja suveteed on maastikku nii tugevasti sisse käidud, et on veel tulevastele põlvetele näha. Giididena tahame tihti kasutada ühe teise kuulsat kirjaniku – Juhan Liivi sõnu: „Kui seda metsa ees ei oleks...“. Siis võiks näidata kõike nii, nagu oli see talude ajal, siis paistaks siia väljamäele naabersoosarte majapidamised, isegi Järva-Madise kirik, mille tornikellade helin jõuab vahel praegugi muuseumi külastajate kõrvu. Kogu Vetepere küla ja selle ajalugu on meie maastiku loo taustal väga oluline. Needsamad talud, mis peaksid paistma üle väljamägede kätte, need, mis on veel alles ja kus elatakse, aga ka need, mis on juba hävinud ja mille kohta räägivad veel üksikute inimeste mälestused. Siinsamas väljamäel moodustavad kaks talu – Põhja ja Lõuna talu – Eesti külaarhitektuurist omanäolise ja terviklikult säilinud pildi.

AJAST AEGA TUTTAVAD VAATED

Muuseumit haldavale sihtasutusele kuulub kokku 14,9 ha maad, millest tähtsaim osa on taluõu, kuid endisaegset talu ei saa esitleda samavõrd oluliste saunikute, karjateede, kivi- ja roigasaedadeta, põllumaata. Põllumaad kasutab meil osaliselt Tammsaare-Lõuna talu peremees Pearu Vaaderpall oma veistele sööda tegemiseks. Nii ongi väga suur osa taluelust eksponeeritavast väljaspool hooneid – eemal maastikul. Vaade ülevalt taluõueltsaunikutele on kõigile meelde sööbinud, sest seda on kasutatud kalendrites, postkaartidel ja peaaegu kõikjal, kus räägitakse Vargamäest. Kuid saunikute hoonete juures üles taluõuele vaadates jääb meile silma hoopis teine maastik, ka see on eestlaste mälus – meenutage meie 25-kroonist. Vargamäe imeline maastik on jõudnud kaugele ja kõrgele.

OMANÄOLISED MAASTIKUELEMENDID

Vargamäe muuseum püüab oma tegevust planeerides pakkuda põhjust ikka ja jälle tagasi tulla – kas tuttavaid vaateid taasimetlema või vaatama, mis vahepeal on muutunud. Metsaveeres asuv ja Eestis väga omanäoline maastik – Järvamaa kultuurihiiis – on kultuurisõprade seas tuntud, sest see loodi juba 1992. aastal ning kahe aastakümnega on Järvamaa tunnustatud kultuuritegelased istutanud siia üle saja hiiepuu – pärna ja tamme. Noored puud moodustavad alleesid ja iga puu juures võime sildilt lugeda, kes, mille eest ja mis aastal sai võimaluse see puu istutada. Neidsamu alleesid oleme omakorda kasutanud näituse esitlemiseks. Koostöös Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumiga valmis 2008. aastal näitus „A. H. Tammsaare – meie omakosmose looja ja Eesti teatriloome kandjaid

(1921–2006)“.

Keset seda hiit asub vana tarekuusik – kirjaniku isa Peetri ja venna Augusti istutatud puud uue tare jaoks. Kuna maja sai ilma nendeta valmis, seisavad vanad kuused kui hiie tuksuvad südamed. Kuuskede all on kiigeplats koos külakiige ja lõkkekohaga. Veel käesoleval, 2012. aastal tuleb sinna ka kõlakoda. Kultuurihiiet kiigeplatsil korraldab muuseum igal aasta erinevaid kultuuriüritusi. Eelmisel suvel alustasime uue traditsiooniga, omaloominguliste rahvatantsude võistlusega „Vargamäe võistutantsimine“, mida soovime pidada iga kahe aasta tagant. Kiigeplats on ka õpilasekursioonide lõpetamise koht, et õpilased saaksid kiikuda ja nautida veel hetki looduses. Kiigeplatsil toimub hulgaliselt toredaid sünnipäevapidusid nii lastele kui täiskasvanutele.

Kord tulnud isa metsast, kimp peenikesi keppe kaenla all. Ta kutsunud lapsed õuel enda juurde ja murdnud nende nähes ühe kepi teise järel katki. Lõpuks võtnud ta kõik kepid korruga kätte, pannud nad kimpu ja hakanud murdma, kuid ei jõudnud neid katki teha. Peeter olevat öelnud lastele: „Mitu keppi korruga ei murdu. Ka teid on mitu. Ükshaaval võidakse teid murda, aga kui kõik koos seisate üksteise toeks, siis teid ei murta.“

Elem Treier „Tammsaare elu härra Hansenina“

Nende sõnadega saab kiigeplatsilt alguse kirjanikuslik turnimisirada „Karjapoiste kombel üle kraavide“. Metsa veerde vana kiviaia äärde on ehitatud 13 seikluselementi, mis panevad külastaja kogema sarnaseid ettevõtmisi, kui oli A. H. Tammsaare tegelastel erinevates teostes. Seda rada kasutame tihti oma programmides. Turnimisirajal viiakse külastajad sügavamale maastikku. Seltskondadega, töö- või klassikaaslastega suhtlemist ja ühist tegutsemist harjutades jääb aega vaadelda vahelduvat metsamaastikku ja omapärast kiviaeda, mis eraldab endise karjaja põllumaa, raja lõpus on suur kivirahn, tuntud ka kui kunagine karjalaste mängukivi.

Seega oleme taas selle juures, kui tähtis on

**Vargamäe vaade
Eesti Vabariigi
25-kroonisel
rahatähel
(1992–2010)**

Näitus „A. H. Tammsaare – meie omakosmose looja ja Eesti teatri-loome kandjaid (1921–2006)“ (kunstnikud Aime Unt ja Katre Rohumaa)

selle eriilmelise maastiku juures Lugu. Seda täiendavad ja teisalt kasutavad oma lugude vahendamiseks Eesti teatrid ja lavastajad. Aastate jooksul on Vargamäel lavastatud palju A. H. Tammsaare teoseid. Samas pole ükski lavastuse koht kordunud. Iga lavastaja leiab oma viisi, kuidas maastikku kasutada ja kuidas sellega toime tulla. Väljamäe nõlvasid on kasutatud tõeliste kõlalaadena, metsaveert esivanemate hingede peitumise ja sõnumite saatmise kohana, suurt avarat välja lahinguplatsina, kuid ka kalmistuna. Lavastajad on mänginud päevase olustiku muutmise peale – „näitlejateks“ on ka linnulaul ja päikeseloojang. 2009. aastal laienesid teatrietendused muuseumist väljapoole, ka Tammsaare Lõuna talu sai osaks meie muuseumi maastikust. Lõuna talul on eriline roll luua muuseumile tausta – alates sellest, et Tammsaare väljamäe vana nimetamm on tegelikult Lõuna talu

maadel, samuti tekitavad nende loomad ja muu talupidamine ehedama talumaastiku tunde.

Lugusid kirjanikest on täis Eesti Kirjanike Muuseumide Ühingu näitus „Kirjanik karikaatuuris“, mis jõudis meie muuseumi õuele 2011. aastal, andes sellel hetkel muuseumi maastikule väga toredate lisaväärtuse.

Võime siin, A. H. Tammsaare muuseumis Vargamäel tõdeda, et muuseumi võimalused külastajateni jõuda ning korduvkülastusi tagada on maastiku mitmekülguse tõttu oluliselt suuremad. Muidugi nõuab maastiku korrashoid (aiad, vaated) lisarahastust ja selleks võimaluste otsimist, kuid oluliselt keerulisem oleks, kui maastik seisaks kasutuseta. Arvame, et peab võtma aega ja laskma maastikul end inspireerida. Julgeid ideid ei tohi karta. Nii on meiegi maastikel hulgaliselt kirjandusprogramme – olgu selleks siis „Vihjemäng“ „Tõe ja õiguse“ I osa kohta, vaadeteteemaline pildimäng „Raha-auk“ või võimalus viia kooliprogramme läbi Tammsaare väljamäel.

Maastik on pidevas muutumises – 2010. aasta augustitorm langetas muuseumi õuel vana vahtra, mille oli istutanud Peeter Hansen, kirjaniku isa. Tänavutalvised tuuled murdsid maha soosilla otsal kasvanud Tammsaare Lõuna talu vana peremehe Jakob Sikenbergi (peremees 1889–1905) istutatud kuused – nii on taas üks vaade hetkega hoopis teine. Uued pildid ja uued lood!

Eesti Kirjanike Muuseumide Ühingu näitus „Kirjanik karikaatuuris“

ELU KEHRA TEHASE KORSTNA ALL

— TIINA-MALL KREEM —
KADRIORU KUNSTIMUUSEUM

Harjumaa Muuseumis toimunud näituse idee autoril, kuraatoril ja kujundajal Liisi Taimrel on tuline õigus, kui ta kirjutab näituse avatekstis: *Alates sulfaattselluloositehase avamisest 1938. aastal on elu Kehras kulgenud tehase korstna all – seda nii otseses kui kaudses mõttes. [...] Tehase töö tõi leiva lauale, tehas ehitas ja andis korteri, tehase saunas käidi end pesemas ja õhtuti tehase klubis kontserdil ja tanstimas. Peale ametliku toodangu töid kohalikud tehast seebikivi seebi keetmiseks, saepuru sigadele allapanekuks ja kasutatud vilti, millest peale pesemist ja harutamist saadi sokid jalga, kampsunid selga ja vaibad põrandale. Kuid enne pesu kuivama riputamist tuli naistel jälgida tuule suunda, et puhas pesu tahmaseks ei saaks. Ujuma minnes vaatasid lapsed jõe ääres, kumma kalda läheduses sel päeval pruunid vahutorud ujuvad ja kas julgetakse vette minna või ei. Kehra sattunud võõrad kirtsutasid nina harjumatu lõhna peale, millega kohalikud olid juba ammu harjunud.*

Sellega ongi elu kohta Kehra tehase korstna all kõige olulisem öeldud ning näituse eesmärk – kirjeldada ühe Eesti alevi (1945, aastast 1993 linna, aastast 2002 vallasisese linna) eluolu – tegelikult juba täidetud. Kõik ülejäänud on illustratsioon ning faktide täpsustus. Ülejäänud – tekstid, fotod, ruumiinstallatsioonid – paigutatuna kronoloogilises järjekorras on

Taimrele iseloomulikult teravad ja vaimukad. Näituse algusesse jääb 1938. aastast pärinev foto, millel president Konstantin Päts tehast avab, vajutades tammelehtedest vanikuga kaunistatud laual olevale nupule. Ise ilmselt mõtlemata, millise tugeva, võiks koguni öelda saatusliku jälje ta sellega Kehra kandi maastikule jätab.

Maastiku küsimust ei ole võimalik sel elust Kehra tehase korstna all kõneleval näitusel vältida ning seda pole ka tehtud. Selgelt tuleb välja, et raudtee äärde arhitekt Johan Ostrati projekti järgi ehitatud funktsionalistlikus stiilis tehasehoone on siiani piirkonna dominant. Kehra tehast on näinud kõik, kes on Tallinna–Tartu raudteel linnakesest läbi sõitnud. Olgu selle kinnituseks kord ajaloolaste seltskonnas kuulnud ütlemine: „Kehra – see on pikk korsten ja Priit Raudkivi!“

Tegelikult, nagu ka näitus ütleb, ulatub pika korstna mõju kohalikest elanikest ja läbisõitjatest palju kaugemale. Ulatub meie kõigi ellu, olgu siis nn pruunist ehk jõupaberist kottide ja raamatuümbriste, krepp-paberi ja kleeplindi või kaudsemalt – toortäpentiinist, tallõlist jne toodetud kaupade näol. Mistõttu on huvitav „paberikotist“ kaugemale vaadata ning teada saada, kuivõrd tehase on Eesti elu ja majanduslikku arengut mõjutanud. „20 vagunist puupa-

Tiina-Mall Kreem

kust saab päevas 1000 tonni puupappi!“ teavitab muuseumikülastajat Eesti Päevalehe 1938. aasta uhkustundega kirjutatud artiklil põhinev loosung. Loosungitele sekundeeriva foto allkiri aga teatab, et tehase ehitusele said tööd inimesed üle terve Eesti. Kui 2000 m³ raudkive, 20 000 m³ paekive, 18 km torustikke, 176 mitmesugust pumpa, 213 elektrimootorit jpm oli paika saanud ning tehas käivitus, vajati ajutiste asemel püsivaid töökäsi ning elanike arv hakkas Kehras

kiiresti kasvama.

Uustulnukad tegid valiku, kas eelistada kindlat tehasetööd või puhast elukeskkonda, suuresti ise (v.a vangid, sõjaväelased ja hiinlased, keda tehasetööle sisse toodi ja kes kohalikes elanikes hirmu tekitasid). Kehra põlisasukad maalilise Jägala jõe kaldal aga pidid olukorraga leppima. Nagu ilmneb ühelt näituse stendilt, jäi Kehra elanike 1938. aasta sügisel president Pätsile saadetud kaebekiri tehase saaste küsimuses tagajärjetuks. A/Ü Eesti Metsa ja Tselluloosi juhatuse vastus kohalike kaebusele oli kõike muud kui mõistev.

Elanikud: „Sellest ajast peale jooksevad roiskveed jõkke ilma ühegi eelpuhastuseta ja on niivõrd mustad, et vesi täiesti sogane ja läbipaistmatu jões on ja jõe ümbruses mitme kilomeetri ulatuses paha vastiku haisuga täidab, nii et südamed pahaks lähevad ja okslele ajab, rääkimata tarvitamiskõlblikkusest majapidamises...“

Ametnikud: „Veest tekitatud tugeva haisu kohta toodud väide, et inimeste südamed pahaks lähevad ja okslele ajab, peab pidama täiesti liialduseks. See hais, mis veel osalt olemas, ei kandu kuigi kaugemale ja ei ole seni ka tiikide juures olevatest inimestest ühelgi südant pahaks ajanud.“

Toodud näide ametimeeste ja firmajuhtide vastusest kohalikele elanikele, võetud küll ajaloost, pole kaotanud oma aktuaalsust ka tänapäeval (nt Muuga naftaterminal, mitmed kaevandused jne). Kui eelmist löiku näitusel võiks pidada irooniliseks, siis seletuste, skeemide ja fotodega stendi „Kuidas saab puidust paber?“ valgustavaks. Emotsionaalselt tore on aga näitusesaali lavastatud kehraka kodu: ühelt poolt tüüpiline nõukogudeaegne sisustus, teisalt

ehtkehalikud aksessuaarid: põrandal tehasevil-dist harutatud lõngast vaip, toolileenil samast materjalist kootud kampsun, nurgas jõupaberist kott, seinal naela otsa riputatud töökiitel ning tehases tehtud fotod. Kehra ka kodu lavastust piirab ja lõikab näituse sümboliks tõusev pesunöör.

Pesupulkade abil on nõõrile riputatud mitmesugused põnevad Kehra eluga seotud lood, sealhulgas kohalike naiste leidlikkusest kodu ja pere varustamisel tehase abil. Näiteks lugu sellest, kuidas naised 1970. aastatel tehase majadesse saabunud keskkütet edasi arendasid, radikatele kraanid külge lasid panna ja nii sooja pesuvee majapidamiseks töid. Paraku ei saanud naised küll kuigi kaua selle geniaalse leiutise abil oma päevi kergendada: radiaatorites ringlevasse vette lisati katlamajas sinist värvi, nii et sellega kõlbas edaspidi pesta ainult meeste tööriideid. Aga asi seegi, vähemalt ajal, mil kraanist sooja vett ei tulnud ning pesupesemine käis pesulaua või paremal juhul Riga 13 abil.

Ootuspäraselt leiab Kehra tehase ja elu näituselt eesrindlike töötajate autahvli, samuti käskkirjade ja teadete tahvli. Väga õnnestunuks võib pidada stendi, millele on tulevikku suuna-tult lisatud: „Nimekiri Kehra tehase direktoritest aastatel 1945–1992 on kokku pandud näituse koostajale teada olevate andmete põhjal. Kui kellelgi on parandusi või täiendusi, palume need siia kirja panna [stendile on lisatud pasta-kas] või võtta ühendust telefonil 678 2052.“

Kokkuvõtteks aga olgu öeldud, et võimalikele küsimustele, kas näitus „Elu Kehra tehase korstna all“ on ikka hea näitus ning kas mind ei kihuta sellest kirjutama mu enda Kehra

jäänud kooliaeg, vastaksin nii. Esiteks – „hea“ ei ole näituse hindamiseks hea kriteerium (vt ka Katrin Kivimaa, „Hea näituse“ vastu. – *Sirp*, 30.3.2012), ühele meeldib üks, teisele teine, sõltuvalt päevast, meeleolust jne. Seetõttu oleks mu üldhinnang Kehra tehase ja elu näituse kohta mitte „hea“, vaid: väga vajalik, mitmekülgne ja hariv, tööstusajalugu ja selle mõju inimestele ja maastikule teemana väärtustav. Toreda paral-leeli, olgu lisatud, pakub selles suhtes Harjumaa muuseumi näitusele Hiiumaa Muuseumi Pikas Majas Kärddlas 30. märtsist juunini avatud näitus „Hiiumaa kalakombinaat 1952–1975: kalahaisust delikatessini“ (kuraator Kalev Kask). Teiseks – loomulikult olen ma teadlik sellest, et inimene on oma lapsepõlve „vang“, kuid see ei tähenda, et ta ei võiks jagada oma kogemust, käesoleval juhul siis elukogemust Kehras. Kogemust, mille abil saab juhtida tähelepanu paljudele teistele Kehra-sarnastele Eesti elupaikadele ja nende ajaloole, näiteks Kohilale, kus samuti on pabe-ritehas, või Maardule, kus asunud keemiakom-binaadi korstnast tõusnud ookerkollane suits, „rebasesaba“, hirmutas ja mürgitas ümberkaud-seid elanikke.

Lõpetuseks aga jäägu ülestunnistus, et ka näituse autoril Liisi Taimrel on isiklike kok-puuteid Kehraga. Näitus „Elu Kehra tehase korstna all“ rändab Harjumaa muuseumist edasi Kehrasse Anija valla Kultuurikeskusesse ning avatakse seal augusti lõpus. See on igati tore, sest siis saavad ka kohalikud teada, mida neist ja nende elust täna väljaspool räägitakse.¹

1 Kehra ajaloo iga-aastane konverents toimub tänava 25. augustil.

MEIE MAI

INTERVJUU KUNSTIAJALOOLASE MAI LEVINIGA

— TIINA-MALL KREEM —
KADRORU KUNSTIMUUSEUM

Mai Levin
näituse „Barokk
Eestis“ avamisel
Rüütelkonna
hoones 1999.
aastal
FOTO: Mai Levini
erakogu

Paljud tunnevad Teid kui nõmmekat, kas see on alati nii olnud?

Olen, jah, sünnimisest saadik elanud Hiiul, ikka samas vanavanemate ehitatud ja vanemate täiendatud majas. Minu silme all on nii mõnedki eelnevate ajajärkude kihistused Nõmmel hakanud kaduma, välja arvatud üksikud objektid. Inimestest rääkimata.

Mida tähendab Teie jaoks kodukoht? Kas sellel, et olete elanud Nõmmel, ja sellel, et olete oma tarkuse ja jõuga toetanud Nõmmel Eesti Kunstimuuseumi filiaalina tegutsenud Kristjan Raua majamuuseumi, on mingi seos?

Kodukoht määrab iga inimese elus palju nagu perekondki, kuhu ta sünnib. Nõmmel võib inimene olla seltsiv, samas omaette. Aedlinnad kultiveerivad üldse teatud individualismi. Kuigi rohelist on jäänud tublisti vähemaks, männimets põduramaks ja liiklus muutunud kohati tihedaks, on linnaosa veel üsna looduslähedane, mis kujundab samuti elanike mentaliteeti.

Kuigi Kristjan Raua 1930. aasta paiku valminud maja (Herbert Johanson'i projekt koostöös K. Rauaga) on tolleaegse Nõmme puiteramuehituse ilus näide, kohustas mind majamuuseumi tööle 1990.–2000. aastatel kaasa aitama ennekõike amet ning kunstniku loominguga ja ühiskondliku tegevuse, aga samuti tema muuseumi erilisus.

Kuigi K. Raua tööde näitusega taasavati 1946. aastal Eesti Kunstimuuseum Kadrioru lossis, kujunes 1960. aasta ulatuslik näitus sealsamas avastuslikuks ja paljusid loomeinimesi inspireerivaks (V. Tolli, K. Põllu, V. Panso jt). Kunstnike Liidu 1962. aasta kongressi üks resolutsioone nõudis K. Raua majamuuseumi avamist, et tema osa kunsti- ja kultuuriloos vääriliselt tähistada. Aega läks korterite leidmisega natsionaliseeritud maja üürnikele ja kunstniku lesele, restaureerimise, sisustamise ja ekspositsiooni korraldamisega. 1984. aastal avati majamuuseum ning ta töötas kenasti kuni 1990. aastate keskpaigani, mil hakati rääkima väikemuuseumide kui ebarentaablite sulgemisest. Siis loodi ka K. Raua majamuuseumi sõprade selts, mida aga ei registreeritud, sest sulgemisplaanid pandi kalevi alla.

Praeguseks on seltsi tollased kokkukutsujad osalt vanad ja väsinud, osalt juba siitilmast läinud. Eesti Kunstimuuseumi filiaalina tegutsenud muuseum siiski suleti aastal 2008, vaatamata meedias avaldatud protestidele, ettekäändeks – omandiküsimus.

2015. aasta oktoobris täitub 150 aastat Kristjan Raua, Eesti Rahva Muuseumi ja Eesti Kunstimuuseumi ühe tegusama asutaja, aastail 1919–1924 Haridusministeeriumi kunsti ja muinsuse osakonna juhataja, siis riigi muuseumide korraldaja, siis muinsusvalitsuse juhataja sünnist. Nähtavasti tähistan seda individualistlikult, nõmmeke moodi.

Kunstiinimesed, kelle hulka Te kuulute, on sageli oma hinnangutes väga emotsionaalsed. Teie, vähemalt nii on mulle alati tundunud, olete kaalutlev. Kas see on kaasasündinud loomus või tuleb see omaaegsest lastetoast?

Küllap olen nooremana olnud vähem kaalutlev, ent aja jooksul on mul kujunenud veendumus, et kunstist kirjutaja ei ole kõrgem kohtumõistja, vaid analüüsija, kunstniku ja tema teoste paigutaja ajaloolis-koolkondlikku konteksti. Loomeinimesed on küllaltki haavatavad, seejuures erinevate võimetega. Negatiivne kriitika – isegi siis, kui see on põhjendatud – mõjub reeglina kui löök allapoole vööd. Parem vaikida.

Olen kuulnud legende Teie noorusaegsetest muuseumipidudest ning sellest, kui võrd tõsiselt neiks valmistuti. Räägitakse, et kord õmmelnud Te öö läbi dressipüskete sulgi

külge, et järgmisel päeval esineda peol linnuna. On see tõesti tõsi?

Katsin end tõesti üleni värvilisest paberist sulgedega. Paraku takistas suur kuldne nokk veinijoomist ja sellepärast tuli inkognitost loobuda. Muuseumis oli 1960.–1970. aastatel palju noori ning korraldati mitmeid vahvaid pidusid-karnevale. Ühel neist tegime koos kolleeg Henno Tigasega Elem Treieri näpunäidete järgi varjukino – stseeni haigest kirurgi noa all ja stseeni flirdist, mis viis voodisse. Mäletatavasti olid publiku hulgas Mai Lumiste ja Rasmus Kangro-Pool, kes jäid rahule nii „eesti esimese seksifilmi esilinastusega“ kui ka eeskavaga üldse. Nii Henno kui ka Elem läksid tänava päriselt varjude riiki.

Kuidas sündis 1971. aastal Peeter Mudisti maal Teist, erakordselt kena ja tabav portree nimega „Töö ja lõbu“?

Peeter teab seda kahtlemata paremini. Ta töötas siis meie näituste osakonnas, aidates muuhulgas üles panna näitusi Kadrioru lossis, näiteks 1968. aastal koos Sulev Sukmitiga Wiiralti visandite näitust – mitusada väikest tööd stendidel klaasi all. Tollal tuli näituste tegemisel lihtsalt ja odavalt läbi ajada, glamuuri oli vähem, aga sisulist huvi kunsti vastu võib-olla rohkem. Pärast tööpäeva lõppu kepsutasime sageli läbi

**Peeter Mudist
„Töö ja lõbu“.
1971**

pargi Musta Luige baari – meil oli tollal nii palju rääkida, et tööajast jäi väheseks. Peetri ja tema sõbra arhitekt Toomas Pakriga diskuteerisime ka ERKI kunagise prantsuse keele õpetaja *Madame Mutli* juures tunnis. Ta vaatas meid läbi prillide otsekui läbi suurendusklaaside ja nõudis aegajalt: „Ütelge seda prantsuse keeles!“ Ega see pilt ole nii palju minust kui töö võtmisest lõbuna üleüldse.

Teie kaasaelamine „nõrgematele“ pole jäänud märkamatuks. Olgu siis tegu aegade hämarusse vajuma kippuvate, avalikkuse huviorbiidist liigkergelt väljajäävate vanade kunstnike või kodutute kassidega. Miks

Mai Levin kutsikas Mustiga
FOTO: Mai Levini erakogu

Te peate tähtsaks kunstiajaloo kirjutuse peavoolu(de)st kõrvale jäänud kunstnike meenutamist? Miks kodutute kasside eest kostmist, näiteks nende nimel kunstioksjoni korraldamist?

Mis on avalikkus ja mis kuulub tema huviorbiiti? Tean ainult seda, et mul on oma huviorbiit, millesse nooremas eas kuulus ka tollaseid nooremaid kunstnikke. Kindlasti oleks huvitav vaadelda kunstis toimunud murrangut ja praeguste nooremate generatsioonide tegemisi filosoofilisemal tasandil, aga seda teeb piisav hulk inimesi. Samas kätkeb paljude vanemate kunstnike looming nüansse, mis on huvitavad lähiminekiviku kunstiajaloo aspektist ja mida pole ehk märganud. Kuigi inimese loomejõud kipub vanas eas reeglina raugema, on võimalikud *come-back*'id ja areng tõusujooneski. Vanade kunstnikega on alati õpetlik vestelda kunstielust enne ja nüüd. Ma ei saa neid pidada „nõrgemateks“, võrreldes noortega, kellest paljudel ei õnnestu kaua „pääseda löögile“. Peavooludele ja nende markantsematele esindajatele keskenduvad lühikesed kunstiajalood, mis on mõeldud koolidele ja huviliste laiemale ringile. Erialainimene peaks tundma ühe või teise perioodi kunstinähtuste ja loojate võimalikult laia spektrit, et seda perioodi sügavamalt mõista, et teha pädevamaid üldistusi. Nagu on oma suurepärares Itaalia reisikirjades kirjutanud Pavel Muratov, võib mingi ootamatult leitud teos oluliselt muuta ettekujutust kunstnikust. Seda kinnitab ka mitmete eesti kunstnike viimastel aastakümnetel päevalvalgele ilmunud teoste retseptioon.

Kodutute loomade kaitsmise olen, paraku, jätnud ammu unarusse, ehkki aegajalt tuleb loomakaitse küsimustega kokku puutuda. Kodutud loomad on ainult üks osa teistesse elusolenditesse suhtumise kultuurist, keskkonnateadlikkusest üldse, ent muidugi selle kultuuri igapäevasemaid ja nähtavamaid näitajaid. Loomade tähtsus inimese elus, inimese muutuv suhe loomariigiga kajastub animalistika arengus läbi aastatuhandete – žanr, mis mind jätkuvalt köidab.

Kuidas Te vaatate noortele, Teie positsioonilt ehk alati „algajaiks“ jäävatele kunstiajaloolastele ja muuseumitöötajatele?

Kunstimuuseumisse tööle asudes olin 19-aastane, Juta Keevallik – 18. Noored töötajad pandi kohe ekskursioone juhtima, loenguid pidama, näitusi tegema, kogude korrashoiust rääkimata. Kogu aeg on tulnud õppida – vanematelt kolleegidelt, teistelt muuseumidelt, istuda raamatukogus ja vaadata, vaadata kunsti kodus ja mujal. Ega praegugi noori vati sees hoita ja õpivad nad samuti. Nagu elutark Goethe ütles: „Nii ikka on noorte tavad – ei iialgi muutu need. Mind meistriks nimetavad, kuid käivad oma teed.“

Mai Levin
vendade Kristjan
ja Paul Raua
näituse „Ühest
sajandist teise“
avamisel Kumu
kunstimuuseumis
2006. aastal
FOTO: Teet
Malsroos

Mul on tunne, et päästes noorte inimeste nahka (räägin isiklikust ja mitmekordsest kogemusest) nende rumalusele enne selle avalikuks saamist kätt ette pannes, neile oma teadmistega appi tulles, olete kaitsnud ühtlasi Eesti Kunstimuuseumi au. Kas mul on õigus, et muuseumi hea nimi on Teie jaoks ka Teie hea nimi?

Igale korralikule töötajale on asutuse hea nimi kallis. Ei mäleta, et ma oleks seda isiklikult nii väga päästma pidanud: meil on ikka olnud intelligentne, piisavalt haritud kollektiiv. Küll aga on olnud 1990ndatel lahkarvamusi mõningate kultuuriametnikega, mis on sundinud tegelema aksioomide selgitamisega ja kutsuma appi koguni välismaiseid teadlasi ja asutusi, näiteks Niguliste küsimuses.

Nimi Mai Levin on laialt tuntud ka väljaspool kunstimuuseumi, teistes muuseumides, antikvariaatides, erakolleksionääride seas, akadeemilistes õppeasutustustes. Kirjeldage palun oma „mängumaade“ tagamaid.

Muuseumid, galeriid, kolleksionäärid, kõrgkoolid on omavahel seotud institutsioonid, kes teenivad kunsti. Muuseumid on sündinud era- või ühiskondlikust algatusest, kujunenud suurelt jaolt erakolleksioonide baasil. Iga muuseumi kogus on materjali, mis pakub sõrasedustelegi huvi. Galeriid on üks kogude täiendamise allikaid. Kõrgkoolid valmistavad teiste seas ette tulevase kunstiuurijaid ja muuseumitöötajaid.

Koostöö on paratamatu. See ei ole üksnes minu, vaid terve Eesti Kunstimuuseumi „mängumaa“. Muuseum ei saa elada usus, et tal on lünkadeta ülevaade eesti kunsti ja selle tippmeistrite arengust, väiksematest meistritest rääkimata, keda pole niikuinii suudetud või taibatud koguda.

Olete Kodu-Nõmme ja Muuseumi-Kadrioru vahet käinud palju-palju, välja arvatud mõned aastad, kui EKMi peamaja oli Toompeal ning Mikkel muuseum ja Kadrioru kunstimuuseum polnud veel avatud. Mida see pikk tee Teie jaoks tähendab?

Vanasti kestis töölemine elektrirongi ja trammiga tunni, nüüd busside ja trammiga – poolteist. Varem sai raamat teele kaasa võetud, nüüd vaatan aknast välja. Niimoodi märkab, mida uut on tänavapilti siginenud – linnas jalutada pole nagoonii aega. Sügisel ja talvel võtan sageli takso, et ennast säästa ja kiiremini päralt jõuda.

Kuidas Teid saaks rõõmustada?

Mul ei ole utoopilisi soovet. Mind rõõmustab niigi, Tiina-Mall, et näiteks väliskunsti muuseum Kadriorus on hästi käima läinud ja seal töötavad tublid, laia silmaringiga noored inimesed. Ma olen ka teiste filiaalide ja Kumu tegevusega päris rahul. Soovin kõigile kolleegidele jõudu!

KAASAV MUUSEUM

HETKEOLUKORD JA VÕIMALUSED ICOMI KONVERENTSIDELT

— AGNES ALJAS —
EESTI RAHVA MUUSEUM

Agnes Aljas

Kuulumine Rahvusvahelise Muuseumide Nõukogu ICOMi liikmete hulka on andnud mulle hea võimaluse võtta osa erinevatest ICOMi alakomiteede ja nende töörühmade konverentsidest. Olles ise viimastel aastatel tegelenud Eesti Rahva Muuseumis kaasamise temaatikaga, oli 2011. aastal võimalus osaleda ettekandega kahel just selleteemalisel konverentsil¹. Ühelt poolt sain tutvustada Eestis aset leidvaid kaasamisprotsesse ja selle analüüsitaset ning teiselt poolt arutleda ja kuulda, milliste kaasamisvaldkonna küsimustega seisavad hetkel silmitsi teised muuseumid.

KAASAMISE HETKESEIS

Konverentside kontekstis ei seadnud keegi kahtluse alla kaasamise vajalikkust ning paljudes muuseumides on kaasamisest saanud kogu muuseumi kooshoidev ja tegevust kujundav prioriteet. Samas leiab muuseume, kus kogu-

kondadega koostöötamine on senini veel uudne teema. Eks oma tegevuse ühesuunalisest kommunikatsioonist mitmehäälseks avalikuks aruteluks kujundamine eeldab paljude seniste toimumisharjumuste muutmist.

Ilma inimesi või kogukondi kaasava kogumiseteta pole kultuuriprotsesse jäädvustavas muuseumis aga kaasaja kogumine enam võimalik. Iga kogumistegevus, näitus või muuseumitund on selektiivne protsess, kus seoste ehitamine ei ole enam vaid kuraatori või koguhoidja ülesanne, vaid eeldab dialoogi materjaliga seotud huvi-gruppidega.

Ka riiklikul tasandil eeldatakse muuseumide kaasamistegevustes tuge ning nähakse võimalust, kuidas riik hoiab aktiivset sidet kodanikega, kes panustavad. Kuigi konverentside ettekanded näitasid ilmekalt ka Euroopa rahvuspoliitiliste suundumuste mõju, kus ühel pool seisab idealistlik multikultuuristumine ja teisel pool integratsioon ning parempoolsed rahvuskesksed meeolud.

Kaasav kogumine tagab personifitseeritud materjali jõudmise muuseumikogudesse ning kogukonna otsese huvi ja usalduse muuseumi vastu. Näiteks Amsterdamis Linnamuuseumi uurimisprojekt linna väikeettevõtlastest, kus muuseum valis dokumenteerimiseks ühe kaubandustänavana kõik ärid (teenindus, kaubandus jm), mille töötajaid intervjueriti ja mille populaarsemad kaubad osteti muuseumikogudesse. Materjalidest sündis veebiandmebaas, kus ini-

¹ 2011. aasta suvel toimus Johannesburgis ICOMi töörühma „Inclusive Museum“ 4. rahvusvaheline kaasava muuseumi konverents, mis keskendus kaasava muuseumi tähendusele ja muuseumide võimalustele kogukondi kõnetada ning tulenevalt korraldajamaa omapärasest postkolonialismile, dekoloniseerimisele, esemete tagastamisele. 2011. aasta sügisel toimus Berliinis ICOMi alakomiteede COMCOL (kogumise alakomitee), CAMOC (linnamuuseumide alakomitee) ja ICOM-Europe ühiskonverents „Participative Strategies“ (Kaasavad strateegiad), mis keskendus kaasavale kogumisele ning värskelele praktilistele ja teoreetilistele näidetele kaasamisest. Konverentsidel osalemist toetasid doktoriõppe ja rahvusvahelistumise programm „DoRa“, ETF grandiprojekt nr 8006, Eesti Kultuurkapital, ICOM Eesti Rahvuskomitee, ICOM CAMOC.

Kuulsa LAVi Apartheidi muuseumi sissepääs (eraldi valgetele ja mittevalgetele), mis tagab elevuse ja ootusärevuse teise osapoole mõistmiseks
FOTO: Agnes Aljas

mesed kirjeldavad oma kogemusi väikeettevõtja elust ja piirkonnas äri pidamisest. See on mitte ainult muuseumi seisukohast, vaid ka teistele ettevõtjatele väärtuslik materjal, mille näo ja tähenduse ning säilitamisväärsuse on kujundanud inimesed ise, koostöös muuseumiga.

Kaasavad näitused, mis sünnivad muuseumi ja kogukonna koostöös ning mille sõnumid ja materjalid arutatakse koos läbi, toovad ühte avalikku (füüsilisse või virtuaalsesse) ruumi kokku erinevad seisukohad ja maailmad. Näitena võib tuua 2011. aasta suvel avatud Liverpooli muuseumi, mille püsinäitus on loodud linnaelanike osalusel ning räägib linnaelanikele hetkel olulistel teemadel (alates kohalikus lasteteatris osalejatest, lennukite jälgimisest kuni *Beatles'* tähenduseni). Samas on näituse õnnestumise seisukohast olnud muuseumikuraatori ülesanne ja tööpanus näituse sünni juures ehk suuremgi kui varem. Kuraator on olnud kogu protsessi algataja, kooshoidja, koordineerija ja ekspert, kes on aidanud kogukonna ideed professionaalselt vormistada.

KULTUURIPÄRANDI MUUTUNUD POSITSIOONID

Kaasamine on liikunud vaid näitustest ja kogumisest palju kaugemale, kogukonnaliikmed on muuseumipedagoogikas ise teadmiste vahendajad, näiteks Kaplinna 6. linnaosa muuseumis on giidideks eranditult seal linnaosas elanud inimesed. Kaasava muuseumi arendamisel on kindlasti lipulaevaks Suurbritannia (mida toetab

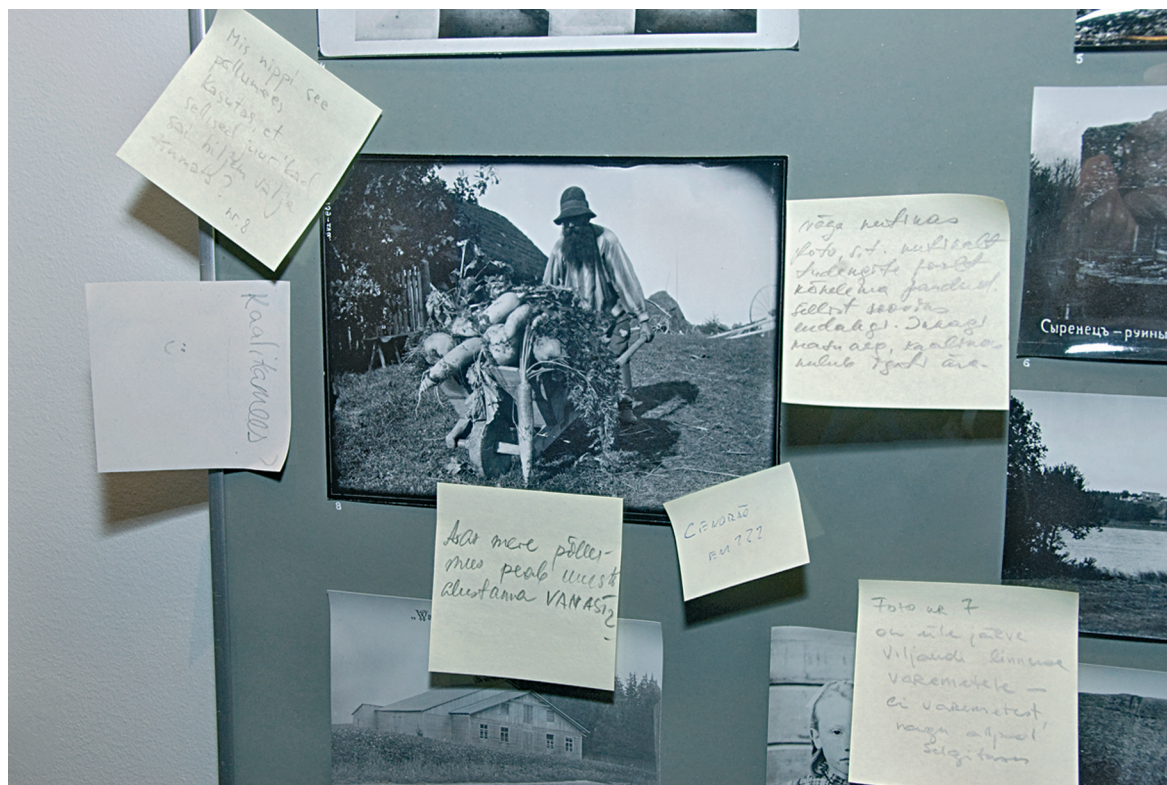
ka poliitiliselt Big Society² diskursus), kus juba aastaid peavad paljusid muuseumi kogukonnad ise või on riiklikes ja kohaliku omavalitsuse muuseumides esemete kataloogimine, laenutamine, digiteerimine antud vabatahtlike kogukonnaliikmete ülesandeks.

Sellised kaasamistegevused ei too kaasa muuseumi kui eksperdi rolli kadumise, vastupidi – suurenenud on muuseumi roll professionaalse juhendajana ning institutsionaalse toetaja ja autoriteedina, nagu näitavad rahvusvahemustega seotud uurimis- või näituseprojektid erinevatest piirkondadest. Kui ka muuseum aitab koolitada kohalikust kogukonnast uurijaid ja materjali kogujad, on projekti õnnestumise juures alati määrav muuseumipoolne toetus. Kultuuripärand on ressurss, millel püsib vastastikune austus, ning institutsionaalne huvi ja tähelepanu toob kaasa kogukonna tänutunde.

Eesti Rahva Muuseumis on aastakümneid kaasava kogumise vaimus korjatud materjale teadus- ja näitustegevuseks – alates kirja- ja pildisaatjate võrgust, mille liikmed saavad igal aastal muuseumi uurimisteemade jaoks oma personaalseid materjale, kuni viimastel aastatel üha kasvanud erinevate kaasavate näitusteni („Oma näitused“), näitustel kommenteerimis- ja sisuloomisvõimaluste andmiseni (näitusel „1000 sammuga...“ või „Ostupalavik: tarbimis-

2 Muuta avalik sektor ja olemasolev avalike teenuste mudel avatumaks, näiteks võimestada igapäevaste oma riigi jaoks midagi ära tegema, anda otsustusõigus ja -võim inimestele ja kogukondadele.

Osalemine peab olema lihtne, mugav ja kõigile osapooltele kasulik. Kaader näituselt „1000 sammuga...“, kus külastajad said kommenteerida ERMi fotokogu pilte
FOTO: Anu Ansu

kultuur Eestis 1990.–2000. aastatel“ raamnäitus „Kahetsetud ost“) või kogudes olevate esemete kaasaegse interpreteerimiseni („Minu lemmik ERMi kogudest“). Paralleelselt on uuritud, mis ajendab inimesi ja kogukondi muuseumisse panustama, kuidas inimesed muuseumi mõjutavad jpm. Iga uus tegevus, kuhu on kaasatud inimesed väljastpoolt, toob kaasa värskaid mõtteid ja küsimusi sarnaselt konverentsiettekannetes püstitatutega. Kuidas hoida sidet kogukonnaga pärast konkreetse tegevuse lõppu, olgu selleks näitus, kogumisprojekt või sündmus? Milline on kuraatori roll või kuidas koguda kaasavalt esemeid ja langetada valikuid?

AVATUD VASTUSED

Esemekogumine on kaasava kogumise juures üks esiletõusvamaid küsimusi, mida näitas ilmekalt ka jaanuaris ERMis toimunud konverents „MusKul(A)tuur“, kus Eesti Ajaloomuuseum tõi teema probleemseks esile Balti keti materjalide kogumise puhul. Kaasaja muuseumi jaoks on ese eelkõige sotsiaalse suhte sümbol. Inimestel pole sarnast suhet esemega, nad ei tunne end sümboolselt nii seotuna esemete kui ideede või kogemustega. Lisades siia hoidlate piiratud võimalused, on valikute langetamine esemekogumisel teema, mida muuseumid maailma eri osadest on püüdnud erinevalt lahendada. On muuseume, kus kogukond otsustab konkreetse eseme kogumise, teistes langetab otsuse peavarahoidja või vastuvõtukomisjon. Konverentsidel pakuti ka erinevaid näiteid alates sellest, et esemeid kogutakse ainult virtuaalsete kujutistena või nad tagastatakse pärast näitust omanikele. Mõni muuseum paneb esemed ootele kaheks

aastaks, mille järel otsustatakse, mida kaasavalt kogutud esemetest vastu võtta, ning mõni muuseum võtab demokraatlikult vastu kõik esemed.

Kaasav näitus ja kogumine on põhjustanud kuraatori positsiooni muutuse: kuraatori teaduslikust potentsiaalist on saanud olulisemaks tema kommunikatiivsed võimed ja projektijuhtimisalased oskused. Kuraatori ülesanne on eelkõige saavutada kogukonnaga usaldusväärne kontakt ning hoida protsessi ajagraafikus, vajadusel lahendada vastuolusid kogukonnas ning aidata otsustada. Kõige olulisem on suunata inimesed ise vastutama selle eest, mis muuseumisse jõuab, ning peegeldada kogukonna soove näituseruumis professionaalsel viisil. Siit järgneb loomulik küsimus, kuidas on muuseumil või kuraatoril õigus sekkuda. Näiteks New Yorgis 9/11 Memoriaalmuuseumi planeerides koguti lugusid väga demokraatlikult, et tagada paljude inimeste esindatus näitusel. Samas otsustas näituse kuraator, et tulevasel näitusel esitletakse kogemusi, mis on külastajatele ohutud ja aitavad traumaga hakkama saada. Praktikaid on erinevaid, kuid oluline on näha, millel need valikud põhinevad.

Töö inimeste ja kogukondadega on alati keerukas ning nõuab muuseumitöötajatelt suuremat ajalist ja emotsionaalset panust kui ühe uurija enda koostatud näitus või kogutud materjal ning seda jätkuvalt ka pärast konkreetse näituse valmimist või mahavõtmist. Kuraatoritele on saanud üha tähtsamaks tööülesandeks inimesi ja kogukondi kureerida, see on kaasavas muuseumis ehk olulisemgi kui kogude kureerimine.

KUJUNDADES IDEAALMAASTIKKU

MURRANGULISED AJAD EESTI MUUSEUMIPOLIITIKAS

— MARIANN RAISMA —
TARTU ÜLIKOOLI AJALOO MUUSEUMI DIREKTOR

Eesti muuseumimaastik seisab taas muutuste ees, kuid ka varasematel aastakümnetel on siinne muuseumide pilt pidevalt teisenenud. Kõige olulisemaks muuseumipoliitika suunajaks on olnud riik, täpsemalt muuseumide eest vastutanud ministeerium. 20. sajandi jooksul võib nimetada kolme drastilisemat muutusteperioodi: aastaid 1919–1925, 1940–1950 ja 1989–1993 – need olid justkui uued algused, kus mäluastuste endi kõrval mängis veelgi olulisemat rolli ühiskond ja poliitika. Just nendel murrangulistel aegadel toimunud muutuste toel on kujunenud ka tänane muuseumimaastik.

UUS ALGUS I

Riiklikust muuseumipoliitikast saab rääkima hakata alates vabariigi algusaastatest, kui haridusministeeriumi juurde loodi muinsuskaitse ja muuseumidega tegelev osakond. Selle valdkonna ideoloogiline juht Kristjan Raud tegutses haridusministeeriumis aastatel 1919–1924 ning temast sai läbi aegade kõige jõulisemaid muuseumide eest seisjaid. Oli ju värske vabariigi üks olulisemaid kultuuripoliitilisi tegevusi seotud uue mäluastiku kujundamisega. Noor riik vajab uut ajalugu ning uusi mäluasutusi. Senised

baltisakslaste juhitud muuseumid olid uues kultuuripoliitilises olukorras marginaliseerunud. Esile tõusid noore rahvusriigi ideoloogiat kandnud Eesti Rahva Muuseum (loodud 1909), Tallinna Eesti Muuseum (1919) ning Vabadussõja muuseum (1919), aktiivselt arutleti kunstimuuseumi ja vabaõhumuuseumi idee üle ning püüti määratleda väiksemate linnade muuseumide rolli.

Haridusministeeriumis arutleti mitmetel olulistel kultuuripoliitilistel teemadel, mis olid otseselt seotud muuseumimaastiku kujunda-

Mariann Raisma

Puunõud – Eesti Rahva Muuseumi väljapanek Raadi mõisas 1923–1926. ERM Fk 936:48

misega. Kas ja milliseid muuseume riigistada? Milliseid muuseume luua, kuidas olemasolevaid mäluasutusi profileerida ning kuidas neid erinevate linnade vahel jagada? Riigistamise küsimus oli kindlasti 1920. aastate alguse üks kõige olulisemaid ja valusamaid teemasid, mille tulemusena ei suutnud haridusministeerium läbi suruda ühegi riigimuuseumi ideed (riigimuuseumina toimis sel ajal vaid sõjaministeeriumi loodud Vabadussõja muuseum). Diskussioonid muuseumide tuleviku osas peegeldasid kõnekalt, kuivõrd olematu oli tollane muuseumipoliitika ning kuivõrd põhimõttelisi otsuseid tuli sel poliitiliselt ja majanduslikult raskel ajal teha.

Vaatamata pidevatele tagasilöökidele kujundati mõne aasta jooksul esimest korda välja rahvuslikud muuseumipoliitilised põhimõtted. Muuseumide spetsiifika osas käis peamine võistlus kahe teema – rahvakultuuri ja kunsti vahel. Just kunsti ja rahvakultuuri sooviti näha nii Tallinnas kui ka Tartus ning nende üle käis aktiivsem muuseumipoliitiline diskussioon. Nendest kahest oli kahtlemata kaalukamaks teemaks eesti rahvakultuur. Sellel alal püüti luua kahte suurt ja ülevaatlikku Eesti muuseumi – riiklikke mäluasutusi, mis oleksid kõnelenud Eesti omakultuurist ja selle rahvuslikust identiteedist. Mõtet arendati Tartus ja Tallinnas, nii Eesti Rahva Muuseumi kui ka Eesti Muuseumi näol. Rahvusliku muuseumi ideoloogiliseks aluseks oli arusaam eesti

kultuurist kui etnilisest nähtusest, mille kandjaks oli sajanditepikkuse talupojakultuuri vaimne ja esemeline pärand. Kirjeldatud põhituumale lisandusid teised teemad: arheoloogia, kultuuriloolised esemed jm, mis koos kunstikogudega aitasid veidi muuseumi monorahvuslikku identiteeti laiendada ning luua n-ö rahvusmuuseumi institutsioon. Mõlemad muuseumid keskendusid Eesti Vabariigi algusaastatel etnilise kultuuri väärtustamisele, rõhuasetusega kultuuri, mitte ajaloo mõistele. Tollal jäigi ainsaks ajaloomuuseumiks 1919. aastal loodud Vabadussõja muuseum, kuid see tõi esile vaid üht etappi Eesti ajaloos.

Muuseumipoliitiliselt oli üks olulisemaid suundi idee eesti rahvuslike mäluasutuste võrgustikust, sest ühes korralikus rahvusriigis pidid lisaks rahvuslikele muuseumidele olema ka eraldi kunsti-, vabaõhu-, teema- ja kohamuuseumid. Kõige enam oli juttu kunstimuuseumi loomisest, mis on tavapärastelt olnud riikliku enesemääramise üks sümbolasutusi, ent paraku ei suudetud ei Tallinna ega Tartusse 1920. aastate alguses kunstimuuseumi luua. Ka vabaõhumuuseum, mida initsieerisid nii Eesti Rahva Muuseum kui ka Eesti Muuseum Tallinnas, jäi nendel aastatel asutamata. Haridusministeerium püüdis koordineerida ja üle võtta mitmeid väga kehva seisuga sattunud baltisakslaste muuseume. Nii said Saaremaa, Pärnu, Viljandi ja Narva muuseum osaks uuest rahvuslikust muuseumimaastikust.

Teema uudrust peegeldas ka aktiivne tegevus muuseumidele sobivate ruumide leidmisel. Kuigi ruumiprobleem on Eesti muuseumiloo üheks põhiküsimuseks olnud kogu 20. sajandi vältel, siis kindlasti oli üks kõige dramaatilisemaid aegu 1920. aastate alguses, kui peaaegu kõik muuseumid (v.a Eestimaa Provintsiaalmuuseum) asusid muuseumidele sobimatutes ruumides. Viie aasta jooksul suudeti suurem osa muuseumide ruumiprobleemist lahendada ning Kadrioru loss ja Raadi mõisa peahoone kujunesid Eesti muuseumimaastiku mõjukateks monumentideks. Äsjastest võõrvõimu sümbolistest kujundati muuseumide abil omakultuuri osad, mis uue rahvusliku sisuga kandsid nii ideoloogilist kui ka poliitilist sõnumit. Need otsused võimaldasid 1920. aastate alguses luua esimesed rahvuslikust paradigmat kantud eesti kultuuri käsitlevad ekspositsioonid Eesti Muuseumis ja Eesti Rahva Muuseumis. Rahvusriik sai musealiseeritud.

UUS ALGUS II

1940.–1950. aastate algus oli periood, mil mõtestati ümber – küll sunniviisiliselt ja väljastpoolt – muuseumide roll ja tähendus ühiskondlikus süsteemis ning integreeriti need riiklikusse kultuuripoliitikasse. Nõukogude muuseumipoliitika aluseks oli kolm sammast: muuseumide riigistamine, süsteemi tsentraliseerimine ning ideoloogiline kontroll. Muuseumidest said nõukogude ajal olulised ideoloogiaasutused, mille eesmärgiks oli lisaks ametliku ajaloo esitleja

rollile olla baasid hariduse ja teaduse edendamiseks. Just materialiseeritud ajalookäsitluse kaudu sai efektiivsemalt eksponeerida uut diskursust ning seetõttu kujunes võtmeküsimuseks esemete ja ideoloogia omavaheline sidumine.

1940. ja 1944. aastal kas riigistati, ühendati või likvideeriti Eesti Vabariigi ajal tegutsenud muuseumid. Kui pehmemad teemad nagu kunst ja etnograafia teemamuuseumidena säilitati, siis otseselt Eesti ajaloo seotud asutused nagu Eestimaa Kirjanduse Ühingu Muuseum või Eesti Sõjamuuseum likvideeriti. Loodi ka uusi riigimuuseume, oluliseks tõusid ametliku ajaloonarratiiviga vahetult seotud mäluasutused – revolutsioonimuuseum (tegutses küll lühiajaliselt) ning ajaloomuuseum. Muuseumimaastik muutus kardinaalselt, välja arendati kesk-, koha- ja memoriaalmuuseumide süsteem. Kuna kõikidesse rajoonidesse muuseume teha ei suudetud, siis olid muuseumid sageli „rajoonidevahelised“. Esimesed isikumuuseumid loodi Fr. R. Kreutzwaldile (1941) ja Lydia Koidulale (1945), esimene nõukogude ideoloogiat kandev memoriaalmuuseum avati alles mitu aastat hiljem – 1948. aastal asutati muuseum Eesti esikommunistile Viktor Kingissepale Kuressaares.

Muuseumeid hakati valitsema kultuurharidusliku rahvakomissariaadi (alates 1953 ENSV Kultuuriministeeriumi) ja Teaduste Akadeemia kaudu. Tartu Ülikool andis akadeemiaile üle suure osa oma muuseumidest ja kollektsioonidest, samuti läksid Teaduste Akadeemia alla etnograafia-, ajaloo- ning kirjandusmuuseum.

ENSV TA
Ajaloomuuseumi
ekspositsioon
Sakala 3. 1949.
AM N 1882
FOTO: Karlson

Pidulik pioneeri-koondus ENSV Riiklikus Ajaloomuuseumis. 1960. aastad. AM N 31849:1

Just Teaduste Akadeemia kujunes 1940.–50. aastatel kõige jõulisemaks ajaloomälu kujundajaks ja suunajaks. Tema kaudu leiti mitmetele muuseumidele ka uus funktsioon – osana ülevabariigilises teadusasutuste struktuuris toetada nõukogude teaduse arengut. Teaduste Akadeemia initsieeris ka uue struktuuri – Eesti NSV

Eesti NSV juhtivad töötajad ajaloomuuseumis näitusel „40 aastat ENSV vabastamisest“. Vasakult: ENSV kultuuriminister Johannes Lott, EKP Keskkomitee ideoloogiasekretär Rein Ristlaan, ENSV kultuuriministri asetäitja Ilmar Moss, ENSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja Indrek Toome, A. Laanemäe, ajaloomuuseumi direktor Peet Sillaots ja ENSV kultuuriministeeriumi muuseumide inspeksiooni juhataja Irene Rosenberg. 1984. AM N 32361:1
FOTO: A. Sillasoo

Riikliku Muuseumi loomist Tallinna (kohaks oli valitud tänase Solarise keskuse krunt). See oli nõukogude mälumaastiku kujundamisel kõige suurejoonelisem idee, mis tänaseks on vajunud sügavasse ajaloohõlma. Uus keskasutus oleks hõlmanud kõiki olulisemaid valdkondasid ühiskonnas alates kunstist kuni rahvamajanduseni ning oleks viinud lõpule muuseumide tsentraliseerimise, mis sai aluse 1940. aasta riigistamisega. Siiski jäi idee vaid paberile ning järk-järgult taandas Teaduste Akadeemia ennast muuseumidega seotud küsimustest.

Muuseumimaastiku muutmine toimus kõige radikaalsemalt kogude tasandil. Muuseumide kollektsoone jagati eri muuseumide vahel eesmärgiga kogusid spetsialiseerida, seda tehti praktiliselt kõikide suuremate muuseumide vahel. Selle kõrval toimusid aga ka museaalide massilised hävitamised, eelkõige Eesti Vabariigi aegse materjali osas. Kõige rängemalt kannatasid ajaloomuuseumi ning endise sõjamuuseumi ja sidemuuseumi kogud. Ühelt poolt tegeleti kollektsoonide profileerimisega, teisalt aga ka kogude täiendamisega. Probleem tõstatus sel ajaperioodil teravalt – kuna muuseumidel polnud ressursse kogusid täiendada, hõlmas suurem osa kogudest jätkuvalt Oktoobrirevolutsiooni-eelset perioodi ja ka kodanlikku aega.

Kuna uusi muuseumihooneid ei suudetud ehitada, sai nõukogude muuseumiideoloogia nähtavaks uute ekspositsioonide kaudu – marksisliku ajalookäsitluse põhimõtted jäid Eesti ajalooesitatsioonides valitsevaks järgneva viiekümneks aastaks. 1940.–1950. aastate probleemid peegeldasid sõjajärgse olukorra keerukust – teoreetiliselt pidid muuseumid olema uues nõukogude ühiskonnas ühed kõige

Töölise
Kelder – korralik
nõukogude muu-
seum. 1969.
AM N 26553:9
FOTO: A. Sillasoo

eesrindlikumad ideologiasutused, reaalne elu aga seadis tegevusele omad piirid ning mäluasutused ei saavutanud seda mõju, mida ideaalis taotleti.

UUS ALGUS III

1980. aastate lõpp ja 1990. aastate algus oli kiirete muutuste aeg: mõne aasta jooksul teises kogu ühiskond, muutusid senini toimunud kultuurihierarhiad ning väärtushinnangud. Sama toimus ka mäluksuure vallas alates tänavanimedest ja lõpetades monumentide ning muuseumidega.

Alates 1987. aastast olid märgatavad muutused kultuuripoliitikas: toonitati kultuuriministeeriumi koostööd loomeliitudega, rõhutati kultuurisüsteemi juhtimise reorganiseerimise vajadust, kultuuri detsentraliseerimist ning kultuuriasutuste iseseisvumist. Muutused kujundasid ministeeriumist juba 1988. aastal iseseisvaid algatusi väljatöötava organi – kultuurikomitee (1990 kultuuriministeerium, 1993 kultuuri- ja haridusministeerium), mille juurde loodi ka Muuseumide ja Kultuurimälestiste Inspeksioon (alates 1988 muuseumide osakond). Siiski oli nõukogudeaegse tsentraliseeritud kultuuripoliitika asemele uut süsteemi ehitada keeruline, kultuuripoliitikaga – sh muuseumipoliitikaga – kümnendivahetusel sõna tavapärasel tähenduses ei tegeldud, mis viis kultuuri prestiiži järjest

madalamale. 1990. aastate alguses nentis Enn Põldroos, et „hästi või halvasti, kuid siiski toimunud kultuurikaitsemehhanismid on hävinud, uusi aga pole välja kujunenud”.

Sel ajal suleti rida eelkõige ideoloogilise suunitlusega muuseume: Töölise Kelder, V. Kingissepa majamuuseum, M. I. Kalinini muuseum, Balti Laevastiku Muuseum, Dmitri Uljanovi kortermuuseum; lõpetamata projektideks jäid Komsomolimuuseum ja Tupsi talu. Suur osa eramuuseumidest kaotati koos asutuste likvideerimise või omaniku muutusega (nt Eesti Kalaremondi Tootmiskoondise „Estremrõbflot“ Balti Laevaremonditehase ajaloo muuseum).

Selle lühikese aja jooksul leidsid muuseumides aset mitmed olulised muutused, mis olid seotud rahvusluse ja rahvusliku identiteedi taassünniga: muuseuminimede ennistamine või muutmine 1980. aastate lõpul (1988 nimetati Eesti NSV Riiklik Etnograafiamuuseum taas Eesti Rahva Muuseumiks, 1989 Eesti NSV Riiklik Ajaloomuuseum Eesti Ajaloomuuseumiks), hakati aktiivsemalt tegelema vähemuskultuuridega (Rannarootsi muuseumi asutamine 1992). Toimusid mitmed murrangulised näitused (nt esimene eesti rahvusliku ajaloo paradigmat järgiv näitus „Kolmevärviline Eesti“ 1989. aastal Eesti Ajaloomuuseumis), asutati uusi muuseume (nt Eesti Arhitektuurimuuseum 1991), restaupeerimiskeskus (ennistuskoda Kanut 1990),

Näitus „Kolmevärviline Eesti“ Eesti Ajaloomuuseumis Suurgildi hoones 1989. aastal. Eesti Vabariigi aegseid esemeid tutvustavat fondinäitust külastas kümne kuu jooksul üle 123 000 inimese. AM N 35128:11 FOTO: R. Kärner

muuseumidele anti uusi hooneid (nt Kivisilla galerii 1988), loodi uusi organisatsioone (nt Eesti Muuseumiühing 1988), korraldati miitinguid (Riigikogu ees 1991) ning tuldi välja uute muuseumide loomise mõtetega (nt Eesti Moodsa Kunsti Muuseumi manifest 1992).

Riiklikul tasandil säilitati nõukogudeaegne muuseumide süsteem, huvitaval kombel ei initsieeritud uue ajaloonarratiiviga mäluasutuste loomist (nt okupatsiooni- või 20. sajandi ajaloo tegeleva muuseumi näol), mida tehti mitmetes teistes idabloki riikides. Küll aga hakkas 1990. aastate esimese poole finantsplaanides konkreetselt läbi käima kava ehitada uued hooned Eesti Kunstimuuseumile (maksumus hinnanguliselt 380 miljonit krooni) ja Eesti Rahva Muuseumile (maksumus hinnanguliselt 170–240 miljonit krooni), kuid nenditi, et ilmselt tuleb nende realiseerimisega oodata järgmise sajandini. 1993. aastal toimusid kahe Eesti muuseumi arhitektuurikonkursid, millega pandi alus suurmuuseumide uuele arengueta-pile. Irooniliselt oli just 1993. aasta muuseumide sügavaima madalseisu aeg: see peegeldus nii laiemas mentaliteedis, riigi toetuses kui ka külastajate arvus. Just Eesti Vabariigi taaskeh-testamise ja rahareformi järgne aeg kujunes kultuurivaldkonnas kõige dramaatilisemaks ning keerulisemaks. See aeg on seotud ka väga olulise mentaliteedimuutusega: suundumus minevikku hakkas 1990. aastate keskel asenduma suundu-

musega olevikku ja tulevikku, oma rahva keskus Euroopa-kesksusega ja kosmopoliitsusega. Kiired muutused ühiskonnas viisid aga mäluasutused väga keerulisse olukorda. Kriisilukorra põhjus-tena võib nimetada nii majanduslikke, museo- loogilisi kui ka ideoloogilisi probleeme. Võttis aega aastaid, enne kui muuseumid hakkasid oma positsiooni ühiskonnas taas muutma.

Muuseumide arengut ja muutusi muudab ja mõjutab suuresti võim – 20. sajandil on selleks olnud poliitiline võim, mis valitsevate ideoloogia- te mõjul on kujundanud suures plaanis just sellise muuseumimaastiku, nagu me praegu näeme. Ja kuigi olukord on vahepealsetel kümnenditel põhimõtteliselt muutunud, võib tänastest muuseumidiskussioonidest välja lugeda huvitava arengu – oleme taas küsimuste juures, mis olid aktuaalsed ka noore vabariigi algusaas- tetel.

TEEMA KOHTA AUTORILT VEEL:

Uus mälu. Eesti Vabariigi muuseumipoliitika 1919–1924. – Mälu. Eesti Kunstiakadeemia toimetised 20. Tallinn, 2011, lk 7–72.

Võim ja mälu. Muuseumi rolli muutumine Eesti NSVs 1940.–1950. aastate I poolel. – Maastik ja mälu: Eesti pärandiloo arengujooni. H. Sooväli-Sepping, L. Kaljundi (toim). Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus [ilmumas].

Pärand ja perestroika. Muutused muuseumides 1980. aastate lõpul – 1990. aastate alguses. – Kunstiteaduslikke Uurimusi 3–4 (18), 2009, lk 99–121.

„POEEM“

EHK RÄÄGI INIMESTEGA JA SAAD PALJU UUT OMA KOGUST TEADA

— ALEKSANDRA MURRE —
KADRIORU KUNSTIMUUSEUM

Üks aktuaalsemaid tegevussuundi muuseumide maailmas on juba pikemat aega kogude avalikustamine ja laiem tutvustamine. See aitab täpsemalt välja selgitada esemete päritolu ja kultuurilist tähendust, tõhustab näituste koostamist ning hõlbustab uurijate tööd. Sageli jääb aga paljuräägitud valdkondadevaheline teabe vahetamine pelgalt sõnadeks ning iga „tsunft“ suhtleb ikka rohkem oma- kui teistsugustega. Ometi juhtub vahel ka teisiti – abi oma valdkonna edendamiseks saabub ootamatult teise eriala kolleegidelt.

Nii juhtus vene kunstniku Konstantin Korovini (1861–1939) maali „Poeem“ puhul. See salapärase süžeeaga maal on olnud mulle omamoodi kunstiteaduslikuks väljakutseks juba mõnda aega. 1929. aastal Haridusministeeriumi ostuna muuseumisse tulnud maalil on kujutatud üht mõtlikku valges kleidis daami koos teiste poolläbipaistvate, viirastuslike neidudega ning traagiliselt pikali maas lamavat mustas frakis noormeest. Taustaks lõputu tühjus, mis suunas mõtted erinevatele romantilistele alltekstidele ja hüpoteesidele.

Maali tagaküljel olev lipik teose lakoonilise pealkirjaga „Poeem“ lubas mul seda seostada küll mõne kirjandusliku allikaga, kuid millisega, jäi mõistatuseks. Maali kompositsioon tundus teatraalsena, mistõttu oletasin, et tegemist võib olla kunstniku mõne teatrilase tööga. Konstantin Korovin töötas palju teatrikunstnikuna ning 1900. aastatel, mil tema loomingus oli nn mono-

kroomne periood ja valmis kõnealune maal, tegi ta muuhulgas lavakujunduse ka Suures Teatris, täpsemalt – 1908. aastal esietendunud Pjotr Tšaikovski ooperile „Jevgeni Onegin“ (kordusena maalis Korovin need dekoratsioonid veel pärast teatri tulekahju 1914. aastal). Võttes arvesse, et Jevgeni Onegini teemaga oli Korovin tegele- nud juba 1899. aastal (kui tema kuus poemi ainetel loodud maali reprodutseeriti koos teiste kuulsate kunstnike töödega Puškini 100 aasta juubelile pühendatud kolmeköitelises valitud teoste väljaandes), oletasin, et maalil „Poeem“ kujutatud nukker daam võiks olla Tatjana ja langenud mees – duellil hukkunud Lenski. Oletasin, kuigi mõistsin, et teose muinasjutuline hõng ja ka daamide kleitide lõige ei klapi kuigi hästi „Jevgeni Oneginiga“. Nii kirjutasin 22. märtsil 2012 avatud näitusel „Avastamata šedöövid. Vene kunst Baltimaade kogudest“ maali etiketile siiski pealkirjana lihtsalt sõna „Poeem“.

Pärast näituse avamist toimus muuseumis aga publikupäev, mille raames viisid kuraatorid läbi ekskursioone ning toimusid loengud ja laste töötod. Ühel ekskursioonidest olid mu grupis ka mõned õppejõud Tallinna Ülikooli slaavi keelte ja kultuuride osakonnast, kellest üks – Tatjana Kuzovkina – pöördus pärast näituse tutvustust minu poole ning küsis, miks pole me Korovini maali etiketile märkinud luuletuse pealkirja, mille illustratsiooniks see on. Nähes minu üllatunud nägu, hakkas ta tsiteerima:

Aleksandra
Murre

*Peal leegitses kuum Dagestani taevas;
kuul südamas, all keset tulemerd
ma lamasin – mu surmahaav mind vaevas,
tilkhaaval sealt maamulda nõrgus verd.*

Ja selle Mihhail Lermontovi 1841. aastal kirjutatud luuletuse „Unenägu“ järgnevad salmid vastavad täpselt maalil kujutatule:

*Ma nägin und, et rahvas tulepaistel
koos pidu pidas kodutaeva all.
Peas vanikud seal olid noortel naistel,
jutt minust käis, nad naersid helinal.*

*Ja ainult üks neist kõigist eemal asus,
ei temale toond rõõmu pidutund,
sest aimus kurb ta noorel hingel lasus,
ta avasilmi nägi rasket und.*

*Ta nägi kuuma Dagestani kaugust:
seal lüva peal on keset tulemerd
üks tuttav mees ja mustast kuuliaugust
tilkhaaval nõrgub jahenevat verd.*

Ja tõepoolest – selle luuletusega sobivad suurepäraselt kokku nii maali unenäoline atmosfäär, kujude sulandumine vireleva taustaga, salapärane, justkui kahe reaalsuse ühendamine pildil kui ka daamide kostüümid, mis vastavad just 1840. aastate alguse moele. Lermontovi loominguga poole pöördus kunstnik juba 1891. aastal, mil ta maalimis kompositsiooni kuulsalt poeedi teoste ainetel P. Kontšalovski kirjastatud rikkalikult illustreeritud väljaande jaoks.

Siinkohal sooviks veel kord tänada Tatjana Kuzovkinat ning soovitada kolleegidele muuseumidest rohkem suhelda võimalikult paljude erialade esindajatega, kes võivad näha meile nii tuttavaid museaale hoopis teises valguses.

KASVAV MÄLU AUK

— PIRET ÖUNAPUU —
EESTI RAHVA MUUSEUM

Nii uskumatu, kui see ka ei ole, kasvab mälu auk järjest moodsamas maailmas tohutu kiirusega. Kultuuripärandiga tegelevad institutsioonid nagu muuseumid, arhiivid ja ka raamatukogud kannavad uhkelt mäluasutuste nime. Neis paigus on hoiul meie ajalugu, mis koosneb üksikutest kildudest – esemetest, fotodest, arhiividokumentidest jne. Meie missioon on neid kogusid hoides ja säilitades säilitada meie mälu. Tükid, kui neid on palju, annavad kokku tervikpildi.

Eesti Rahva Muuseumi arhiivis on kaustade kaupa ERMi asjaajamist puudutavaid dokumente muuseumi loomisest saadik. Kirjandusmuuseumi kultuuriloolises arhiivis on meetrite kaupa meie kultuuri suurkujude kirjavahetust. Selliselt põhjalt on võimalik kirjutada ajalugu, meie oma kultuurilugu.

Ja nüüd on meil tekkimas mälu auk. Kui palju inimesi säilitab oma elektroonilist kirjavahetust? Loomulikult hoiame me olulisemad kirjad mõni aeg alles, aga siis järjest moodsamaid riistu tarvitusele võttes lähevad nad lõpuks kaduma naganii. Ja muutunud on ka see, mida me kirjutame. Me ei mõtiskle ega filosofeeri arvuti taga sõbrale kirja kirjutades, vaid vahetame kiiresti informatsiooni ja nii kordi päevas. Sellisel moel ei lähe kaduma ainult osa meie emotsionaalsest ja empaatilisest olemusest, vaid ka osa ajaloost. Ja seda kõige erinevatel tasanditel: meie endi isiklikust ajaloost kuni meie rahva kultuurilooni.

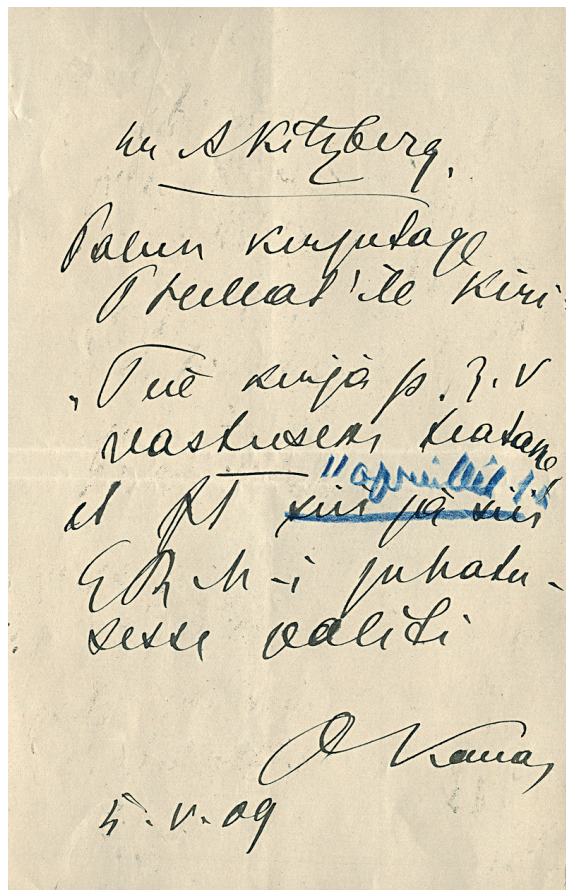
Mul ei ole aimugi, kas mõni oluline vaimuini-mene prindib oma kirjad välja ja paneb need oma isiklikku arhiivi või mitte.

Ametiasutustel on oma dokumentide haldussüsteem, aga sinna ei kvalifitseeru kõik dokumendid ja kirjavahetus. Kindlasti jäävad elektroonilistena kõrvale sellised toredad kirjad nagu ERMi juhatuse esimehe Oskar Kallase kiri kirjatoimetaja August Kitzbergile aastast 1909. Tänu sellele kirjakesele teame aga, et meditsiinidoktor Peeter Hellat, kes oli kutsutud vastloodud muuseumi tegevliikmete kogusse, seadis tingimuseks, et ta võtab ainult siis kutse vastu, kui Jaan Tõnissoni juhatusele ei valita. Läks aga teisiti ning sealt hargnes veel pikk ja pingeline kirjavahetus P. Hellati ja muuseumi vahel. See on ajalugu teemal, kes kellega sobib ja kes ei sobi. Tänapäeva kohta ei leia sellist infot saja aasta pärast keegi ja nii võib jääda palju praeguseid otsuseid nüansside puudumise tõttu arusaamatuks. Sinna polegi midagi parata.

Mis siis on need põhjused ja kuidas me peaksime käituma, et mälu auk ei kasvas nii suureks, et ta muutuks meile ohtlikuks? Mida peavad nii asutused kui inimesed tegema, et seda ei juhtuks? Igasuguste halbade asjade põhjuseks kipub olema rahapuudus, nii ka siin. Andmete mahud kasvavad kiiresti ja nende säilitamine ei ole odav. Tekst on üks asi, aga üks pilt räägib teadupärast rohkem kui sada sõna. Ja pildidki on meil täna-

Piret Öunapuu

päeval arvutis. Mõni inimene hoiab kogu oma digipiltide ja videote kogu ühes arvutis, kust kaotsimineku oht on suur. Arvuti võib maha või vette kukkuda, ära kaduda, rongi jääda jne.

Kuidas oleks siis kõige targem talitada? Paberile kauneid (või ka kurje) kirju kirjutada ei saa enam kedagi käskida. Mäluaugu eest kaitsmiseks on võimalus teha tagavarakoopiaid. Üheks mõistlikuks lahenduseks oleks kasutada pilveteenuste võimalusi, mis väiksemates mastaapides on suisa tasuta. Skydrive, Dropbox, Google Docs jt pakuvad sellist lahendust.

Nii ongi tegelikult tänase päeva põhiküsimus, mida säilitada ja kus. Mida all mõtlen ma eelkõige pilte. Tänapäeval on liiga palju klõpse. Digifotokas on nii lihtne... Oluline on kvaliteet, mitte kvantiteet. Kus all mõtlen ma seda, et tehkem varukoopiaid. Tark mängur ei pane kõike ühele kaardile.

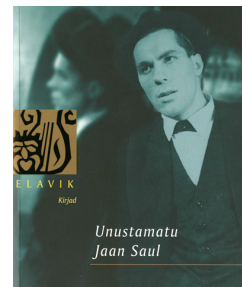
KAANTE VAHEL

SPATIUM. TAANI KAASAEGNE KUNST

Eesti Kunstimuuseum

Kataloog kaasneb samanimelise näitusega Kumu kunstimuuseumis (20.1.–13.5.2012). Näituse kataloog dokumenteerib spetsiaalselt Kumu jaoks loodud väljapanekut, mis toob vaatajani noorte nimekate eri meediumitega töötavate Taani kunstnike teosed. Ruumiinsallatsioonid, videod, helid, skulptuurid ja maalid viitavad ühel või teisel moel ruumile või ilmaruumile. Vaatajale-lugejale pakutakse teravmeelseid lahendusi ja võimalust taasavastada illusioonide maailm. Koostaja Maria Kjær Themsen, kujundaja Anni's. Eesti ja inglise keeles, illustreeritud.

UNUSTAMATU JAAN SAUL.

KIRJAD

Elavik XIV

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum

25. detsembril 2011 saanuks näitleja Jaan Saul 75-aastaseks. Tema juubeli puhul valmis Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumil raamat, mis sisaldab Jaan Sauli kirju oma vanematele ja lähedastele. Lisaks kirjadele leiab raamatust ka Sauli elulookkuvõtte, rollide loetelu ning rohkelt fotosid. Koostaja Kirsten Simmo, eessõna autor Meeli Alev-Sööt. Kujundus ja trükimakett Kadi Pajupuu. Raamatu väljaandmist toetas Eesti Kultuurkapitali näitekunstsihtkapital. Kirjastaja SE&JS.

ENNE JA NÜÜD. MUUSEUMI RINGREISID 2008–2009–2010

AegKiri IV

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum

Raamat pakub sisukat lugemist nii muusika- kui teatriajaloo vallast, isikute lugusid ja sündmusi Eestimaa eri paikadest. Rohkete illustatsioonidega ning ingliskeelsete resümeeidega raamatu on koostanud Hele-Mall Järv, Ene Kuljus, Risto Lehiste, Alar Ojalo, Simmo Priks, Ülle Reimets, Hedi Rosma, Kirsten Simmo, Anneli Voitka. Tõlked inglise keelde: Madis Järv. Kujundus ja trükimakett: Kadi Pajupuu. Raamatu ilmumist on toetanud Eesti Kultuurkapitali rahvakultuuri sihtkapital ja Eesti Rahvuskultuuri Fond. Kirjastaja SE&JS.

**JOHANNES PÄÄSUKE.
MEES KAHE KAAMERAGA.
MAN WITH TWO CAMERAS**
Eesti Rahva Muuseum

Johannes Pääsuke (1892–1917) oli fotograaf ja esimene Eesti elukutseline filmimees, kes on jätnud endast maha ainulaadse 20. sajandi alguse Eesti igapäevaelu kirjeldava fotokollektsiooni. Ta oli otsekui mees kahe maailma vahel, kasutades kiirelt moderniseeruvat tehnoloogilist innovatiivsust kaduva jäädvustamiseks. Koostaja Jana Reidla. Kolmas, parandatud ja täiendatud trükk 2012 (1. trükk 2003, 2. trükk 2008).

**MEIE MÄLETAME! MEIE
MÄLESTAME! DVD**
Eesti Rahva Muuseum

Dokumentaalfilm räägib ajaloomälust ja uurib, kes hoiavad stalinistlike repressioonide kogemust meie mälus tänapäeval ning kes hakkavad seda tegema tulevikus. Filmi fookuses on mentolased – inimesed, kes on repressioonid läbi elanud ning kuuluvad sama saatusega inimesi ühendavasse Eesti Memento Liitu. Film on valminud aastatel 2008–2009 jäädvustatud materjalide põhjal. DVD sobib kasutamiseks gümnaasiumides küüditamisteema käsitlemisel. Koostajad Terje Anepaio, Maido Selgmäe.

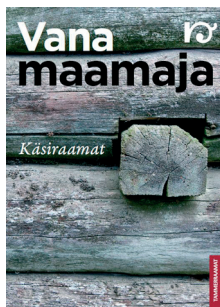
NOORTE HÄÄLED
Noorte etnoloogide ja folkloristide
konverents, Tartu, 25.–26. aprill
2012. Ettekannete kokkuvõtteid
Eesti Rahva Muuseum

Kogumik sisaldab 2012. aasta aprillis toimunud noorte folkloristide ja etnoloogide konverentsi ettekannete kokkuvõtteid. Koostajad Piret Koosa, Ave Tupits. Väljaandjad Eesti Rahva Muuseum ja Eesti Kirjandusmuuseum.

MAAILMAFILM
Tartu visuaalse kultuuri festival
19.–25. märtsini
Tartu festival of visual culture
March 19th–25th
Eesti Rahva Muuseum ja
Maailmafilmi Ühing

Juba üheksandat aastat toimunud filmifestivali kataloog sisaldab linastunud filmide ja nende autorite tutvustusi ning annab ülevaate ka festivali ajal toimunud näitustest. Koostaja Pille Runnel.

VANA MAAMAJA
Käsiraamat

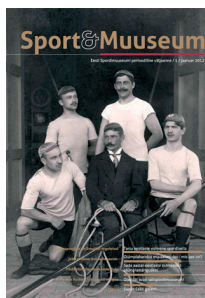
Koostöös Eesti Vabaõhumuuseumi teadurite ja paarikümne spetsialistiga on sündinud põhjalik maamaja taastamise ja ehitamise käsiraamat. Raamatust saavad abi nii need, kes alles plaanivad vana maja soetada, kui ka need, kes soovivad maja remontida, renoveerida või ümber ehitada. Käsiraamatus antakse põgus ülevaade eesti taluhoonetest ja -õuedest arengust 19. sajandi keskpaigast kuni Teise maailmasõjani, selgitatakse tegeli-

kule ehitusele eelnevat: kontseptsioon, õigusruum ja suuremate tööde puhul ehitusprojekt ning pakutakse võimalikke lahendusi praktilisteks hooldus- ja ehitustöödeks. Koostaja Joosep Metslang, joonestused Kaari Metslang, kujundaja Andres Tali. Raamatu väljaandja on Tammerraamat.

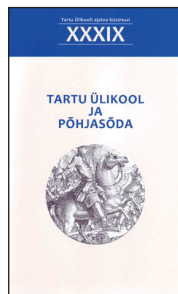
LIHAVÕTTED
Eesti Vabaõhumuuseum

Taskuformaadis raamatuke tuletab meelde niihästi vanu rahvakombeid kui lihavõtte kiriklikku tausta. Tutvustatakse asjakohaseid regilaulu, munamänge ja pühadetoite. Koostajad Maret Tamjärv ja Vivian Siirman, noodid valis Taive Särg, kujundaja Liisi Lukk, väljaandja kirjastus Grenader.

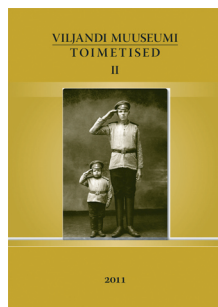
SPORT & MUUSEUM
Eesti Spordimuuseum

Sport & Muuseum on Eesti Spordimuseumi regulaarselt ilmuma hakkav esindusväljaanne, mis kajastab muuseumi tegemisi ja räägib erinevatel spordiajaloolistel teemadel. Ajakiri on suunatud kõigile spordiajaloo ja spordimuseumi huvilistele, selle ilmumistsüklik on esialgu kavandatud kolm numbrit kahe aasta jooksul. Ajakirjast ja selle esimese numbrist sisust on pikemalt kirjas: http://www.spordimuseum.ee/?sisu=uudis_e_dasi&mid=82&id=595&lang=est&y=2012&y=2012. Esimese numbrist peatoimetaja Kalle Voolaid.

**TARTU ÜLIKOOL JA PÕHJASÕDA
Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi
XXXIX
Tartu Ülikooli ajaloo muuseum**

Teatavasti mõjutas Põhjasõda ülikooli mitmel moel, ajendades ülikooli evakueerimise Pärnusse 1699 ja seejärel sulgemise 1710. Erinevad autorid vaatlevad värske pilguga Põhjasõja kajastusi tekstides kroonikatest reisisalbumite ja aktusekõnedeni, ülikooli järjepidevust, taasavatud ülikooli paigutumist linnaruumi ja Põhjasõja käsitlemist 19.–20. sajandi vahetusel Tartu ülikoolis töötanud ajaloolaste töödes. Kogumikus on ka mahukas artikkel Tartu Ülikooli ajaloo muuseumi laboratoorse klaasi kollektsioonist ja muuseumi tegevusülevaade aastatest 2005–2010.

VILJANDI MUUSEUMI TOIMETISED II Viljandi Muuseum

Muuseumi neljateistkümnes väljaanne sisaldab laiemat uurimusi arheoloogilistest malenditest ning lambanahksetest kasukat. Jätkub fotokogu ühe olulise kollektsiooni tutvustus. Uuringute tulemusi avaldavad arheoloogid. Tutvustatakse Loodi mõisa ajalugu. Uus artiklisari kõneleb Vabadussõjas langenutest. Selgust saavad Teise maailmasõja alguse sündmused Viljandimaal. Seda täiendavad sõjamälestuste killud. Avaldatud on mälestuste võistluse võidutöö.

JUHANI TÄHTSAD KÜLALISED 1961–2011 Muhu Muuseum

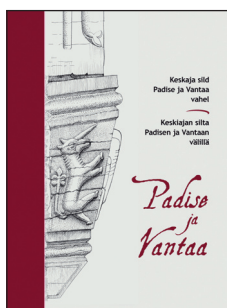
Juhan Smuuli sünnikodu Koguva Toomal ja Muhu Muuseumi on külastanud sajad tuhanded inimesed. Osa neist on jäädvustanud oma külaskäigu ja muljed külalisraamatutesse. Sissekannetest on valitud välja mõnikümmend huvitavat. Tooma talus on käinud nii poliitikuid kui kultuuritegelasi lähemalt ja kaugemalt. Koostaja Eda Maripuu, kujundaja Mai Meriste.

KONVERENTS „20 AASTAT PÕLLUMAJANDUSREFORMIST“ TEESID

Eesti Põllumajandusmuuseum

13. märtsil 2012 Eesti Põllumajandusmuuseumi korraldatud konverentsi „20 aastat põllumajandusreformist“ ettekannete kokkuvõttes heidetakse pilk põllumajandusreformi käivitamisele, läbiviimisele ning reformi mõjudele põllumajanduse ja maaelu arengus. Autoriteks on reformi ettevalmistajad ning läbiviijad valla, maakonna ja riigi tasandil, praegused põllumajandusettevõtjad ning ajaloolased. Koostaja ja toimetaja Ell Vahtramäe, kaane kujundaja ja küljendaja Marat Viires. Konverentsi ja kogumiku ilmumist toetas Eesti Kultuurkapital.

KESKAJA SILD PADISE JA VANTAA VAHEL

KESKIAJAN SILTA PADISEN JA VANTAAN VÄLILLÄ

Raamat koondab artikleid tsistertslusest Eestis ning esitab viimaseid uurimistulemusi Padise kloostri kujunemisest, ajaloo ja tulevikuperspektiivist. Raamatus on avaldatud ka artiklid Vantaa keskaja uurimistulemustest, kuna neil aladel oli keskajal tihedaid kontakte Eesti ja Padi-sega. Artiklite autorid on Kaur Alttou, Villu Kadakas, Aivar Pöldvee, Krista Andreson, Mart Keskküla, Liis Keskküla, Andreas Koivisto, Tapio Salminen, Santeri Vanhanen, Tuuli Heinonen ja Riikka Väisänen. Raamat on eesti-soome paralleeltekstidega ning rohkete illustatsioonidega. Toimetaja Erki Russow, kujundaja Kersti Siitan, keeleteoimetaja Katre Kaju, tõlge eesti keelde OÜ Toimetust ja tõlge soome keelde Käännös-Aazet Oy. Raamat on ilmunud INTERREG IV A projekti „Keskaja sild Padise ja Vantaa vahel“ raames.

ENGLISH RESUME

MUSEUM, LANDSCAPE AND THE STORYTELLING SPACE BETWEEN

Paul Basu

University College London

The author of the article is Dr Paul Basu from the Institute of Archaeology at the University College London, who in 2000 was invited to devise and implement a new landscape interpretation strategy in cooperation with the Dunbeath Preservation Trust in Caithness, Scotland.

In Scotland, heritage managers sometimes tend to regard the landscape as if it were a museum, where objects are labelled and displayed for the 'education' of particular audiences. The author of the article argues that such overt interpretation is intrusive and erosive of a sense of place. The museum is, of course, a site of many functions, including collecting, cataloguing, conserving, and so forth; yet, here the author is concerned with a particular approach to its exhibitionary function, which might be called a 'narrative display'.

The 'museumification' of the cultural landscape means that our experience of place is mediated, orchestrated and diminished by the 'paraphernalia of display'. Like objects in the Museum of Scotland, our landscapes become subjected to the editorial attentions of heritage experts, who, on interpretative panels, must pare away complexity and ambiguity as well as the things that do not conform to a coherent story or the limited attention span of some postulated target audience. Even if we agree to the benefits of such interpretative strategies – ease of access, democratisation of specialist knowledge, good marketability – we would still have to ask what is sacrificed in pursuit of these goals and, more importantly, whether it would be possible to achieve the same gains without incurring such losses. Are we not guilty of altering our landscapes in order to narrate them, thus eroding their semantic potential, their capacity to transfer meanings, to evoke reminiscences, to inspire?

The author holds that the too-literal approach that characterises so many heritage interpretation strategies is predicated on an uncritical acceptance of the 'tourist gaze' as the inevitably dominant modern view. There are certainly also other modern views, even other modern touristic views, which have emerged as reactions to the perceived artifice of 'heritage' as a theme park, resistances to the orchestrated experiences constructed by the tourist industry, practices reflecting people's desire to discover something 'real' for themselves. Therefore the author is of the opinion that we should more respect the boundaries between the museum as explicit storytelling space and the landscape itself, where such narratives ought to remain implicit.

Paul Basu had the opportunity to put his ideas into action when he participated in the project of the Dunbeath Preservation Trust to design and implement a new interpretation strategy for its heritage centre. The article 'Museum, Landscape and the Storytelling Space Between' was published online in *Landscape and Arts* 34/35: 2–6, 2005, and the original version is available on the Internet.

LANDSCAPE IN THE MUSEUM OF COASTAL FOLK

Maivi Kärjinen

Museum of Coastal Folk

One branch of the Coastal Folk Museum operates in a former coastal farm in Pringli village, in the vicinity of Tallinn. Work at the museum is aimed at the preservation of marine culture and relating traditions as well as the symbols denoting the old coastal village – boat harbours and winches for launching boats. Besides the preservation of the existing landscapes, the museum has also contributed to the creation of new coastal ones. As food plays an important role in the maintenance of coastal culture, the museum organises farmers' markets every Saturday with the main emphasis on selling local fish. The products on sale in the museum shop are also sea-related. The employees of the Coastal Folk Museum are of the opinion that the preservation of the coastal farm and the surrounding landscape can be compared to the preservation of any other old museum in the collection, the only difference being that the former is alive.

HISTORIC GARDEN PLANTS IN MUSEUMS CREATE A LANDSCAPE OF MEMORIES

Mari Marstein

Gamle Hvam Museum, Norway

Mari Marstein works at the Gamle Hvam Museum in Akershus County, Norway. The museum is housed in former farm buildings, which date back to the 18th and 19th centuries. During the past two decades the author has collected local garden plants for the museum garden. Her initial idea was to bring life into the museum, as a supplement to the artefacts and buildings. Further, she wanted to add timeless beauty to the collections, in order to help the visitors experience the same emotions as people did in the past, hoping that this would give them a better sense of connection between the past and now.

A historic plant species has to have a recorded history in Norwegian gardens from before 1950, but sometimes species even from the 1950s are included. These plants have proven their durability and good adaptation to the local climate by surviving for years, and have become

part of the country's cultural history.

Plants have to be regarded as museum objects in their own right. Their effect on visitors made the author realize that they had a potential to be much more than just a decoration of the museum grounds. Plants are as interesting as traditional museum collections, although so far they have not been fully accepted as such. In 2003, the Norwegian Centre for Genetic Resources initiated a programme for investigating old garden plants. Currently, the author's main topics of interest are as follows:

- To establish and maintain a collection of representative Norwegian garden plants.
- To investigate the local varieties within *Paeonia*, *Iris*, *Narcissus*, *Hemerocallis* and *Primula* and to see if it is possible to find their names.
- To document the stories about what plants mean to people, how they move from one garden to another, what their local names are and what kind of traditions are related to their exchange.
- To lead the creation of a national database, which would document garden plants the same way as artefacts, buildings, photographs, etc.

MUSEUMS ON TOURIST LANDSCAPE

Kristina Aimla, Kerttu Männiste

Art Museum of Estonia

Museums and tourism – this is a tandem that is quite inseparable nowadays. While in some places in the metropolises all over the world museumgoers have to line up for hours to get in, then in Estonia the non-existing queues could be taken advantage of as leverage in marketing activities. On the other hand, the number of museum visits in Estonia also increases year by year and there are numerous museums that tourists can choose from when they come here.

Museums have several cooperation partners, who help to make them visible for the touristic needs. One of them is the Tourism Development Centre of Enterprise Estonia, which organises well-devised and focused campaigns on priority target markets. The Art Museum of Estonia also works in close cooperation with the Tourist Office of the Tallinn City Enterprise Department and foreign embassies.

It is not easy for an individual museum to distinguish itself outside Estonia. In the section of cultural tourism of the world's leading travel trade show ITB Berlin 2012, it was clearly visible that museums are striving for securing their position on tourist landscape through joint projects and closer cooperation. Larry Pimentel, who has been engaged in international cruise industry for decades and who delivered a paper at the ITB Berlin Convention, focused on the concept of experience as the pillar of any kind of tourism in the 21st century.

ANNUAL AWARDS OF ESTONIAN MUSEUMS IN 2011

Marju Reismaa

Museum Counsellor

at the Ministry of Culture

The winners of the annual awards of Estonian museums in 2011 were recognised at the gala held in the big hall of the Kumu Art Museum on January 13, 2012. 62 candidates had been put up for the competition that for the second time took place in a new format, and from among these the theme committees of the Museum Council of the Ministry of Culture selected 30 nominees. This group included 18 museums.

All the six committees (collection and preservation work, heritage protection, museum education, exhibitions, research, museum development and marketing) worked independently and therefore projects could be recognised in several award categories.

One of the significant parts of the competition is the introduction day of the nominees preceding the evening award ceremony. This event offers a good opportunity to take a brief look at the work of Estonian museums during the past year. These 30 presentations (10 categories with 3 nominees in each) provide quite a comprehensive overview of the currently topical themes, methods and solutions, and maybe also inspire some museums, which up to now have remained bystanders, to participate in the competition.

MUSEUM WITH A LANDSCAPE

Aune Suve

A. H. Tammsaare Museum at

Vargamäe

The Tammsaare Museum at Vargamäe operates amongst bogs and woods, in the birthplace of Anton Hansen Tammsaare, the most renowned Estonian novelist. The local landscape inspired the writer to create one of the major works in Estonian literature, the pentalogy *Tõde ja õigus* (Truth and Justice), which is a social epic describing the life of the peasantry at the turn of the 19th–20th centuries. Most probably each Estonian knows the first lines of the first volume by heart: *"There it is, this Vargamäe," said the man and pointed across the bog at the next hillock with a group of low buildings on it.*

This is a place where literature is more real than real life itself. Both visitors and local people have long ceased to refer to the farmstead as Tammsaare Põhja farmstead; over and over again you can hear the name Vargamäe and you keep looking for the landscapes that the writer described in the novel.

When planning its activities, the Vargamäe Museum is aimed at offering the visitors reasons for revisiting – either to re-admire the familiar views or to

see what has happened or changed meanwhile.

Besides the exposition, there are also hiking trails in the vicinity, an adventure trail for the younger visitors 'Over the ditches like a herdsboy', and the museum also organises literature games related to the landscape. The museum story finds an active use by the Estonian theatres, which in this authentic environment stage new performances on the basis of Tammsaare's works over and over again. Due to the diversity of the landscape, the Vargamäe Museum is able to reach the audience and guarantee repeated visits to a considerably larger extent.

TARTU OBSERVATORY – THE PEARL OF SCIENTIFIC HISTORY
Tõnu Viik
Tartu Observatory

When Tartu University reopened in 1802, the scientific thought of the period prescribed that there had to be an observatory at the university. Therefore it was elementary that alongside the main building of the university, Johann Wilhelm Krause also designed the observatory. After some disputes, it was decided to build it on the site of an old Estonian stronghold and later on an Episcopal castle on Toome Hill. The observatory was erected there and opened in December 1810 with no particular festivities.

For quite a while already the old observatory has not witnessed any astronomy research, as during the Soviet period a new building for it was erected outside Tartu and the old one was converted into a branch of the Tartu City Museum. In 1996, the observatory passed into the ownership of the University of Tartu. With the help of many people and organisations, the observatory that had been in bad repair was renovated and opened by its 200th anniversary. To celebrate the occasion, an international conference was organised under the heading "Expanding the Universe". Today the new exposition is also opened to visitors.

LIFE BELOW THE CHIMNEY OF KEHRA FACTORY
Tiina-Mall Kreem
Kadriorg Art Museum

The exhibition entitled "Life Below the Chimney of Kehra Factory" is dedicated to Kehra – a borough (since 1993 a town) in Estonia, and its development below the chimney of a kraft mill. The location of the factory in the town has influenced its development to a considerable extent: work at the factory guaranteed subsistence, the factory built and provided workers with flats, it also had a sauna where people could bathe, and a club where concerts and dances took place. Besides the 'official' production, local

people brought from the factory lye for soap-making, sawdust for litter for pigs, and utilized felt, which was washed and ravelled out and used for knitting socks and cardigans and weaving carpets. But before hanging the laundry out to dry, women had to observe the wind direction in order to keep the laundry from soiling again. When children went to the river for a swim, they first checked where the brown foam floated in order to decide whether they dared to jump in or not. People who came to Kehra from other areas, wrinkled their noses to the strange smell that local people were long used to.

The exhibition that speaks about life below the chimney of the factory in Kehra cannot elude the issue of landscapes, and this has not been the purpose. The functionalist-style factory building erected by the railroad after the design of Johan Ostrat is clearly the most dominant landmark in the region.

The exhibition dedicated to Kehra is really necessary, diverse and educating, and industrial history and its influence on people and landscapes is a valuable topic.

A HUMAN BEING, AFTER ALL

An interview with Mai Levin, an art critic and long-time staff member of the Art Museum of Estonia, conducted by Tiina-Mall Kreem. Mai Levin is well known and recognised far beyond her place of work. She has been an important shaper of artistic thought and advocate of its values as well as a wise supporter of younger colleagues.

INVOLVING MUSEUM: CURRENT SITUATION AND OPPORTUNITIES FROM ICOM CONFERENCES
Agnes Aljas
Estonian National Museum

The author of the article discusses the topic of involvement within the framework of ICOM conferences. The museums that are engaged in recording cultural processes are incapable of collecting contemporary material without involving people or communities. Each collecting activity, exhibition or museum class is a selective process, in which the building of relationships is not the task of the curator or the collection keeper only, but which implies a dialogue with the interest groups related to the material.

Involving collection guarantees that the material reaching museum collections is personified and that the community expresses keen interest and trust in the museum.

People and communities are always more complicated and require greater temporal and emotional contribution from the museum staff than an exposi-

tion staged by one researcher or material collected by them, and this continues also after a concrete exposition has been completed or dismantled. Today curators' most important task is to curate people and communities rather than collections, especially in an involving museum.

DESIGNING AN IDEAL LANDSCAPE. CRITICAL TIMES IN ESTONIAN MUSEUM POLICY
Mariann Raisma
University of Tartu History Museum

Once again the Estonian museum landscape is facing changes, although it has constantly been altering throughout past decades as well. The museum policy has largely been directed by the state, and museums have been under the administration of the Ministry of Culture. Within the 20th century we could mention three more drastic periods of changes: the years 1919–1925, 1940–1950 and 1989–1993, which were like new beginnings, where the role of memory institutions themselves was overpowered by that of society and politics. It is namely with the support of the changes that occurred during these revolutionary times that today's museum landscape has been shaped.

MEMORY LAPSE
Piret Õunapuu
Estonian National Museum

Museums as memory institutions store great amounts of historical material, including artefacts, photographs and archival documents. Until today the archive of the museum's administrative documents has also been preserved and when examining this, we can learn about historical details, which help us to complete the picture about different historical decisions.

How many people currently store and preserve their electronic mail correspondence? The administrative document management system does not cover all the correspondence. When sitting at computer and writing to our friends, we do not contemplate or philosophise but rather exchange information quickly. Unfortunately, by doing so we lose not only part of our emotional and emphatic self but also part of history. In order to protect ourselves from memory lapses, we can make backup copies, as a wise gambler never puts all the eggs in one basket.

JUUBELDAME!

ELVI NASSAR

Eesti Vabaõhumuuseum
1. juuli 1957

MADE EVALO

Adamson-Ericu muuseum
2. juuli 1937

VILJA SILLAMAA

Ennistuskoda Kanut
4. juuli 1952

MAIE SÄRAK

Eesti Kunstimuuseum
10. juuli 1947

MALL PARMAS

Fotomuuseum
12. juuli 1942

AGE RAUDSEPP

Eesti Rahva Muuseum
13. juuli 1982

KETLI TIITSAR

Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseum
15. juuli 1972

KÄRT MIKLI

Eesti Tervishoiumuuseum
21. juuli 1972

KERLI OHLO

Eesti Arhitektuurimuuseum
24. juuli 1987

AUNE SUVE

A. H. Tammsaare Muuseum Vargamäel
30. juuli 1977

ANDO PAJUS

Tallinna Linnamuuseum
6. august 1972

MILVI KULDNA

Eesti Kunstimuuseum
18. august 1937

REET PRIILAHT

Tallinna Linnamuuseum
22. august 1942

TIIU RAJU

Kunda Tsemendimuuseum
7. september 1937

KIRSTEN SIMMO

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum
10. september 1977

RIINA ANNUS

Mahtra Talurahvamuuseum
18. september 1967

KAIE VOOLAID

Eesti Spordimuuseum
24. september 1942

KRISTA PUUSEPP

Eesti Kunstimuuseum
3. oktoober 1947

MARGE RENNIT

Tartu Linnamuuseum
3. oktoober 1962

ANNE TIIVEL

Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseum
5. oktoober 1952

ENDEL VALK-FALK

Ennistuskoja Kanut endine juhataja
12. oktoober 1932

LAURA KIPPER

Eesti Rahva Muuseum
18. oktoober 1977

TUVE KÄRNER

Järva-Jaani Tuletõrjemuseum
2. november 1952

GRISTEL RAMLER

Riigiarhiiv
15. november 1972

TANEL VEEREMAA

Muuseum Miia-Milla-Manda
15. november 1977

URVE MANKIN

Tallinna Linnamuuseum
30. november 1942

MERLE PUUSEPP

Heimtali Muuseum
30. november 1967

LEA LEPPIK

Tartu Ülikooli ajaloo muuseum
19. detsember 1962

RENITA RAUDSEPP

Eesti Kunstimuuseum
19. detsember 1972

HELJA PALU

Eesti Kunstimuuseum
21. detsember 1957

ENE HEIMVELL

Tallinna Linnamuuseum
31. detsember 1947

